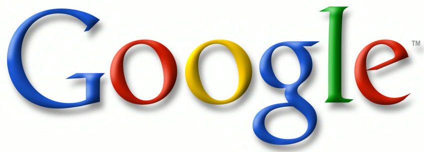

Google

S. A. SØRENSEN

KJØBENHAVNS BELEJRING

OG

FYENS GJENEROBRING

702

S. A. SØRENSEN

KJØBENHAVNS BELEJRING

OG

FYENS GJENEROBRING

SKILDRINGER FRA CARL-GUSTAVS-FEJDEN

1658—59

EFTER FORFATTERENS DØD SAMLEDE AF

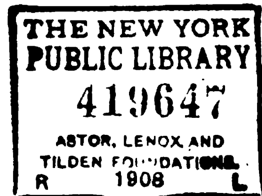
P. FR. RIST OG **H. W. HARBOU**

DET NORDISKE FORLAG

BOGFORLAGET

ERNST BOJESEN

KJØBENHAVN

Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover)

1896

Faa Dødsfald have vakt saa almindelig Beklagelse i Hæren som, da Oberstløjtnant **Søren Anton Sørensen** den 11. Februar d. A. uventet bortkaldtes i en Alder af 56 Aar. De fremtrædende tjenstlige Stillinger, som den Afdøde har beklædt, først i en lang Aarrække ved Generalinspektoratet for Fodfolket, senest i Krigsministeriet og ved Generalkommissionen, de mange og betydningsfulde særlige Hverv, der have været overdragne ham ved Siden af den Virksomhed, som disse Stillinger medførte, ere tilstrækkelig talende Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød hos sine Foresatte. Med ikke mindre Tillid og Hengivenhed saa Kammerater og Undergivne hen til ham.

Med Liv og Sjæl var S. A. Sørensen Soldat. Tapper og raadsnar viste han sig som ung Officer paa Valpladsene ved Selk, Sankelmark og Vejle; fuld af Iver og Energi røgtede han i Fredstid sin Gjerning. Men Interessen for den Stand, han havde valgt, og fremfor alt Kjærligheden til det Land, der havde fostret ham, drev ham derhos tidlig til at sysle med Danmarks Krigshistorie. Hans Virksomhed som Medarbejder og senere som Redaktør af »Meddelelser fra Krigsarkiverne«, hans smaa Artikler i »Dansk biografisk Lexikon« ere

kjendte og skattede i vide Kredse. Noget større, selvstændigt Arbejde har han derimod ikke efterladt.

Grunden hertil er vel til Dels at søge i hans tjenstlige Stillinger, der saa stærkt lagde Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft; men en dybere Grund laa dog sikkert hos ham selv, i de store Krav, han stillede, inden han ansaa sig for tilstrækkelig forberedt til et saadant Arbejde. Han blev reven bort, uden at være naaet saa vidt.

Vi, der have samlet og udgivet disse Skildringer, skylde derfor først og fremmest deres Forfatter at fremhæve, at han i levende Live ikke vilde have ladet dem komme ud saaledes, som de nu foreligge. De have i Løbet af en lang Aarrække (1881—92) efter Tid og Lejlighed været offentliggjorte i »Vort Forsvar« som Vidnesbyrd om hans Redebonhed til at bidrage sit til det smukke Formaal, som Bladets Navn angiver. De ere Frugten af et langvarigt og indgaaende Studium af trykte og utrykte Kilder; men alligevel har Forfatteren afvist gjentagne Opfordringer til at udgive Artiklerne samlede. Det var hans Haab med Tiden at faa fremlagt sine Studier til hin Krigs Historie i en Form, der kunde tilfredsstille de videnskabelige Fordringer; dette Haab skulde ikke gaa i Opfyldelse. Efter at have gjort Rede for Forfatterens egen Opfattelse tro vi derfor med god Samvittighed at kunne give efter for det Ønske, hvori vi mødes med Red. af »Vort Forsvar«: ved dette lille Skrift at bevare Mindet om mange Aars dygtigt og samvittighedsfuldt Arbejde, baaret af den varmeste Kjærlighed til Fædrelandet og til Hæren.

Skildringerne foreligge altsaa ikke som et videnskabeligt, men som et populært, om end fuldt ud paa selvstændige Undersøgelser

bygget, Værk. Ved Udgivelsen have vi holdt os til den Skikkelse, hvori de ere givne i »Vort Forsvar«. De foretagne Ændringer ere dels af rent formel Natur, dels saadanne, hvortil Forfatteren selv, medens Arbejdet skred frem, har givet Anvisning.

At der hist og her endnu kan være Grund til mindre Rettelser, vilde S. A. Sørensen selv være den første til at indrømme. Et Par Antydninger til saadanne ere i 1894 fremkomne i Dr. J. A. Fridericias Værk »Adelsvældens sidste Dage«. Vi skylde ogsaa Læserne at bemærke, at dette Værks Fremstilling af enkelte Partier — f. Ex. af Begivenhederne i de nærmeste Dage før Stormen paa Kjøbenhavn og af Slaget ved Nyborg — ikke i ét og alt stemmer med S. A. Sørensens. Paa den anden Side har den nævnte højt ansete Historiker til Trods for Skildringernes populære Form anført dem blandt sine Kilder, og særlig med Hensyn til Slaget ved Nyborg har han udtalt sin Paaskjønnelse af, hvor meget han skylder S. A. Sørensens sagkyndige Fremstilling.

Vi mene ikke at behøve nogen bedre Begrundelse af, at vor afdøde Kammerats Arbejde ikke bør forsvinde med Døgnlitteraturen.

Kjøbenhavn, i April 1896.

P. Fr. Rist. *H. W. Harbou.*

INDLEDNING.

I.

Da Aaret 1600 oprandt, indtog Danmark en Stormagts Plads i Europas Raad. Anerkjendt og uindskrænket herskede det paa Havene fra Elbens Munding og til Nordkap og fra Nordkap til det hvide Hav, hævdet af Fæstningen Kronborgs Kanoner var Østersøen fra Øresund og til Finske Bugt at betragte som en dansk Indsø.

Denne Magtfylde skyldtes Slægtleddet, der alt var gaaet til Hvile forud for det skrinlagte Aarhundrede; det var Frederik II og hans daadfulde Regering, det var Mændene fra Syvaarskrigens blodige Slagmarker, det var det forenede danske Folks ihærdige Anstrengelser og store Opofrelser af personligt Velvære, Penge og Gods, der havde efterladt den store og smukke Arv til Efterkommerne. Disse maatte det paahvile at bevare den ubeskaaren.

Og Begyndelsen varslede lovende; paa de forskjelligste Omraader syntes den til Idræt og Storhed vakte Nation at udfolde sig med Styrke. Kraftig hævdede Christian IV i Kalmarkrigen 1611—12 Danmarks Overlegenhed i Norden, berømte Videnskabsmænd som Tyge Brahe og Holger Rosenkrantz kastede Glans over Landet, pragtfulde Bygninger og Mindesmærker rejste sig trindt om i Riget, og paa de

fjerneste Kyster i Nord og Syd vajede det danske Handelsflag, frit og uhindret, agtet og respekteret. Det saae ud, som om Sønnerne skulde overgaa Fædrene. Men snart brød der paa den politiske Himmel et Uvejr løs, der stillede Fordringer om overlegen Statsmandskunst og Krigerdygtighed, om fast og enig Sammenslutning mellem Konge og Folk, som desværre ikke skulde opfyldes.

Som bekjendt førte den stærke Brydning imellem Luthers Tilhængere og Pavedømmet til den store og ødelæggende Krig, Trediveaarskrigen, der fra 1618—48 rasede i Mellemeuropa, og hvori de Paveligsindede med den tyske Kejser i Spidsen med Magt søgte at kvæle den evangeliske Læres Udbredelse. Europa stod saa at sige delt i to store Lejre, et Syden og et Norden, det katholske og det protestantiske Forbund. Det var uundgaaeligt, at de to nordiske Riger, hvor Reformationen alt længe havde været en fuldbyrdet Kjendsgjerning, som dannede de fasteste Støtter for den nye Lære, og som styredes af de daadkraftige Konger Christian IV og Gustav II Adolph, efterhaanden maatte blive trukne med ind i denne Krig. Christian IV var den, der først maatte drage Sværdet, og 1625 overtog han som Kredsoberst Overbefalingen over samtlige paa Krigsskuepladsen optrædende protestantiske Hære. Men Lykken, der hidtil havde tilsmilet hans Foretagender, forlod ham nu; hvor tapper og indsigtsfuld en Mand han end var, og hvor højt han end visselig har fortjent, at vi Danske sætte ham, var han dog ikke et saa stort Kald voxen, Uheld fulgte paa Uheld, og 1629 blev han af de Kejserlige tvungen til at slutte Freden i Lübeck med Forpligtelse til at afholde sig fra at yde sine Trosfæller nogensomhelst Hjælp. Bedre Lykke havde hans store Samtidige, den med saa overordentlige Aandsevner udrustede svenske Konge, Gustav Adolph, der Aaret efter Freden i Lübeck optraadte paa Kamppladsen som Protestanternes Fører. Med uimodstaaelig Kraft og overvældende Krigskunst forjog han de kejserlige Hære fra hele Nord- og Mellemtyskland og sikrede derved for alle Tider den evangeliske Læres frie og uhindrede Udbredelse. Det svenske Navn blev ved ham, hans talrige, krigskyndige Generaler, hvis Mage Verden sjeldent har set, og hans Troppers

Tapperhed frygtet og berømt, og da Freden 1648 blev sluttet, tilfaldt der Sverig som Krigsbytte en stor Del af de nordtyske Lande langs Østersøens vidtstrakte Kyster.

Disse Begivenheder skulde, endnu inden de var helt fuldbyrdede, blive skæbnesvangre og sørgelige for vort Fædreland; de skulde blive det mangefold, og vi spore Virkningerne deraf endnu den Dag idag, fordi vi ved vor egen Uforstand, ved vor Ulyst til at se Faren under Øjne, forinden den hænger os over Hovedet, ved vort Hang til at knibe paa Skillingen for siden at lade Daleren springe og ved vore indbyrdes Smaastridigheder lod os afholde fra i Tide at træffe de Forholdsregler, som Landets Sikkerhed med Nødvendighed fordrede. Thi det var at forudse — saa sandt som Historien atter og atter lærer os, at Erobrere ikke ville eller kunne standse, men uophørlig skride videre og videre frem saa længe, indtil Forsvarsbommene blive dem for stærke — at det svenske Rige ikke for det Første vilde gjøre Holdt paa den Erobringens Bane, det saa glimrende havde betraadt, og det var øjensynligt, at Danmark, som dets nærmeste Nabo og dets Rival til Herredømmet i Østersøen, havde særlig Grund til at frygte det Værste og til at være paa sin Post.

Der havde været Tid til at sætte Landet i den Forsvarsstand, de forandrede politiske Forhold udkrævede, til at anlægge stærkere Forskansninger paa Halvøen, som de kejserlige Tog havde godtgjort laa altfor aabent, til forsvarlig at befæste Landets saarlige Hjerte, Kjøbenhavn, saa at Flaaden kunde frigjøres til kraftig at holde Forbindelsen vedlige mellem Landsdelene, thi i 14 lange Aar havde vi Fred; der havde ogsaa været Middel og Evne, thi, medens Krigen rasede i Tyskland, blomstrede desmere uforstyrret vor Handel op paany, og vi havde Raad til at fortsætte med Landets Forskjønnelse, med at rejse nye Bygninger og Slotte. Kun Enigheden og Villien til Enighed var ikke tilstede. Vi havde ikke tabt Land ved Freden i Lübeck, Grænserne var ubeskaarne, vi vare heller ikke med Skamme gaaede ud af Kampen, thi om end uheldig, var den dog ført mandigt og ikke uden Dygtighed. Vort største Tab havde været, at der var kommet Splid imellem Folket og at Tilliden til Landets Fyrste var

bristet, og skulde Fædrenes efterladte Arv nogenlunde hævdes, var fuld Forstaaelse og fortroligt Samarbejde mellem Regering og Folk mere end nogensinde nødvendig. Christian IV havde aldrig været afholdt af Adelen, den Stand, der dengang repræsenterede Folket indadtil og udadtil; han manglede Faderens store Evne til at vælge og paa rette Maade at anvende Landets dygtigste Kræfter. I Følelsen af egen Kraft og Dygtighed blandede han sig mere, end ønskeligt var, i Detaillen, og hans egen Iver og Arbejdslyst gjorde ham ofte haard og hensynsløs i sin Fremfærd mod hans Statstjenere. Hidtil havde man fulgt ham, dels af Frygt, dels fordi man havde set op til ham; nu svigtede man ham, da hans Stjerne begyndte at blegne. Idet man paa en sørgelig Maade forvexlede Sagen med Personen, Maalet med Midlet, nægtede Landets styrende Raad ham Penge til selv de mest paatrængende Forsvarsforanstaltninger. Man lullede sig i en fredelig Søvn ved Tanken om, at Naboriget ikke længere styredes af den mægtige Gustav Adolph, men af en vankelmodig og lunefuld Kvinde, og at de svenske Hære havde fuldt op at bestille i Tyskland: man oversaa herved, at Trediveaarskrigen istedetfor at sløve tvertimod hvæssede det svenske Sværd til Europas skarpeste, og at der ved Dronning Christinas Side stod en Statsmand, der med fast og dristig Haand styrede Statens Ror, og som havde viet sit Liv til Sverigs Magt og Berømmelse — den store Kansler Axel Oxenstjerna. Man troede eller søgte at indbilde sig, at de saa ofte og i stærke Ord fremsatte Fordringer om et kraftigere Værn mere vare fremkaldte af Kongens Tilbøjelighed for Krigsvæsenet og Ønsket om at styrke Kongemagten end virkelig begrundede i Nødvendigheden for Landets politiske Existens. Man var i det Hele ikke langt fra at betragte Udgifter til Forsvarsvæsenet som sig uvedkommende, som Noget, der udelukkende skulde bestrides af Kronens egen Kasse, og Kongens gjentagne Forslag om en Indkomstskat til fælles Afhjælp af Landets Brøst fandt desværre kun i altfor høj Grad et uvilligt Øre. Bittert, men visselig ikke ganske med Urette se vi i et Brev til Rigsraadet den gamle Konge paa sit Livs Aften udbryde: »De (Adelen) ere Mestre her i Landet, og vi som den Ældste af det Haandværk (Krigskunsten) kan intet os med dem anderledes end vel adskille. Thi bede vi

Eder og naadigst ville, at I bemeldte af Adelen sligt til Gemyt fører og dem derhos forstandiger, at om de ville staa den Æventyr, som deraf kan komme, vi da for Gud i Himlen og al Verden vil være undskyldte. Vi have, Gud være lovet, til det Værk ingen Aarsag givet, men hvad deraf kan følge, vi noksom besinde. Eftersom Affektionen imellem Adelen og Andre i Landet er meget ringe, saa, dersom Sligt dertil skulde komme, formoder vi, det ikke vil gaa vel til. Det kommer os ogsaa underligt for, at naar de med Penge deres Herre til deres Fædrelands Defension skal undsætte, ere de ikke ved Middel. Men naar de Kronens Gods til brugeligt Pant eller under deres Birk kunne bekomme, der da Penge at være forhaanden.«

Tiden forløb til 1643. Da meldte den danske Gesandt i Stockholm, Peder Wibe, at han frygtede for, at der var Ondt i Gjære, og at Sverig muligvis endog pønsede paa et Overfald, men man spottede herhjemme ad hans Angst, og Alt forblev ved det Gamle. Gesandtens Anelser viste sig dog at have været kun altfor sande. Det svenske Raad havde besluttet at føre et knusende Slag mod Danmark for at forhindre, at det skulde faa nogensomhelst Indflydelse paa Fredsunderhandlingerne, nu da den store Krig stundede mod sin Afslutning. Det aabnede Fjendtlighederne uden Krigserklæring — paa en Tid, da Ingen anede Uraad, da de forskjellige Staters Sendebud havde begyndt at forsamle sig i Osnabrück for at raadslaa om Freden, og Hærene i Tyskland vare gaaede i Vinterkvarter. Det kunde saaledes haabe at tilføje Danmark, hvis forsvarsløse Tilstand det fuldt vel kjendte, et dræbende Ulivssaar, inden Hjælp kunde komme udefra. I et Nu var Landet omspændt af Fjender. Fra Hjertet af Tyskland førte Gustav Adolphs talentfuldeste Elev, Lennart Torstenson, selv lam og bunden til en Bærestol, sine sejrsvante Veteraner i Ilmarscher mod Danmark og stod ved Juletid i Holsten; østfra banede Gustav Horn sig Vej gjennem Halland og Skaane til Øresund, medens Clas Fleming tidlig paa Foraaret 1644 laa sejlklar med en mægtig Flaade i de nordtyske Havne for i Forening med en nordfra kommende Eskadre, der af svenske Privatmænd med Louis de Geer i Spidsen var udrustet i Holland, at slaa Bro over vore Belter og Sunde for de tvende Hære.

Med stor Snarraadighed og Uforfærdethed søgte den allerstegne Konge at gjøre Front mod de saaledes fra alle Sider fremtrængende Fjender, men Kampen var for ulige og Midlerne for ringe. De 2 smaa Befæstninger om Glückstadt og Krempe, nærmest anlagte til Sikring for Elbhandelen og de eneste paa Halvøen, der vare i Forsvarsstand, gjorde vel god Nytte og tilbageslog alle Angreb [1]), men de formaaede ved deres afsides Beliggenhed selvfølgelig ikke at forhindre Fjendens videre Fremtrængen gjennem Hertugdømmerne, ligesaa lidt som de svage Troppeafdelinger, der fra Nørrejylland og Fyen under Anders Bille i Hast sendtes Fjenden imøde; forgjæves greb ogsaa de kraftige jydske Bønder Sværdet paa deres Konges Bud for at forsvare den hjemlige Arne — de splittedes Hobe for Hobe som de viste sig, men de kæmpede med et Mod og en Udholdenhed, som vel fortjener at mindes af os Efterkommere, og »Wrangels Skanser« i Vendsyssel staa endnu idag som talende Mærker om, hvor haardnakket og længe de søgte at spærre Vejen for den frygtelige Kriger, der kommanderede Fortroppen af Svenskehæren. I Skaane, hvor Ebbe Ulfeld kommanderede, standsede Malmøhus Befæstning i lang Tid Gustav Horns Bevægelser, der direkte vare farlige for Kjøbenhavn. Personlig kæmpede Kongen i sin Flaades forreste Rækker, overalt syntes han at være tilstede, hvor Faren var størst, og flere blodige Nederlag tilføjede han Fjenden; men den store Opgave, han havde at løse med Flaaden: at forhindre Foreningen af Torstensons Hær i Jylland med Gustav Horns i Skaane, med andre Ord, at dække Fyen og Sjælland, vanskeliggjordes ham i høj Grad ved det ubefæstede Kjøbenhavn, som han stedse maatte dække, stadig have sin Opmærksomhed henvendt paa. Han stod lige paa Nippet til at bukke under, da den tyske Kejser sendte os en Hær til Hjælp, der tvang Torstenson til at forandre Front og til at opgive

---

[1]) Med disse Fæstninger som Rygstød fik derhos talrige af de i Holsten ansatte Officerer Lejlighed til at vise sig som dygtige Partigængere. Den ved Tapperhed, Kløgt og Dristighed mest fremragende blandt disse var Oberstløjtnant Jørgen Rohweder, kaldet Steinberg, der faldt for Riberhus 27. Decbr. 1644, og af hvis Bedrifter Forf. har givet en livfuld Skildring i Personalhist. Tidsskr. 3. Række III. Udg. Anm.

sine Planer mod Øerne, ligesom Tidspunktet var kommet til at sætte dem i Værk.

Danmark var denne Gang reddet. Christian IV havde reddet det fra Undergang ved sit store personlige Mod og sin Aandsnærværelse i Farens Stund, ved den ubøjelige og faste Villie, hvormed han gjennemførte en fortvivlet Kamp til det Yderste, saa at Hjælpen virkelig kunde komme, men han formaaede ikke at redde det fra at blive beskaaret eller at hævde dets Stilling som Stormagt og Nordens første Sømagt. Efterat Krigen havde raset i henved 2 Aar, maatte han, nu da Kejseren, hans Allierede, selv var bleven bragt i en aldeles hjælpeløs Forfatning ved Svenskernes nye Sejre, den 13de August 1645 haste med at underskrive Freden i Brømsebro. Ved denne blev der tilstaaet de Svenske Toldfrihed i Øresund, og Danmark afstod til Sverig Provinserne Jemteland og Hærjedalen, samt Øerne Øsel og Gulland — Østersøens Perle — for bestandig og Provinsen Halland for 30 Aar.

Den første Deling af det danske Rige var begyndt!

II.

1648, tre Aar efter den saa sørgelige og skjæbnesvangre Brømsebrofred og samme Aar, som Trediveaarskrigen afsluttedes, endte Døden Christian IV's virksomme Liv, og efter nogen Forhandling enedes Stænderne om at overdrage Kronen til Sønnen Frederik III. Foreløbig blev denne dog kun Konge af Navn. Ved en Haandfæstning, strengere end nogensinde tidligere, indskrænkedes den kongelige Myndighed saaledes, at der af Kongemagten næsten kun var en Skygge tilbage. Magten og Styret blev saagodtsom udelukkende lagt i Hænderne paa Rigsraadet, og paa dette maa derfor ogsaa Hovedansvaret falde for Regeringens Førelse under de kommende Begivenheder, der skulde bringe Danmark til Afgrundens Rand.

Frederik III.

Det var under alvorlige Forhold, at Rigsraadet saaledes greb efter Eneherredømmet og tog Regeringens Tøjler i Hænde. Hvor forandret var ikke nu, ved Aarhundredets Midte, Danmarks politiske Stilling i Sammenligning med den mægtige og glimrende, det indtog ved Aarhundredets Begyndelse. Dets Overherredømme paa Søen var forskjertset, det var indestængt tilsøs mod Syd af den samme ærgjerrige Stat, der var dets Nabo tillands mod Øst, og Historien havde allerede dengang noksom godtgjort, hvorledes Danmarks Existens stedse paa det alvorligste var truet, hver Gang de til Østersøen grænsende nordtyske Lande var i Hænderne paa en stærk Magt. De tyske Kejseres, de vendiske Fyrsters, de holstenske Grevers og de hanseatiske Stæders i vekslende Række tillands og tilvands udførte Angreb vare visselig ikke dengang glemte og ville forhaabentlig ingensinde gaa nogen dansk Mand af Glemme. Der er heller ingen Tvivl om, at Rigsraadet efterhaanden kom til Erkjendelse af, i hvilke falske Drømme det havde vugget sig, da det troede, at Sverig vilde forbløde sig paa Trediveaarskrigens Slagmarker, hvilken ubodelig Fejl der var begaaet ved, at man havde svigtet den afdøde Konge i hans Bestræbelser for at holde Danmark i Ligevægt mod Sverigs frembrydende Vælde, og hvor paatrængende nødvendigt det nu var blevet engang at gjøre Alvor af at sætte Landet i kraftigere Forsvarsstand. Talende Vidnesbyrd herom findes i en Henvendelse til Stænderne »Consilium om Armaturen«, som Raadet tilsidst enedes om at affatte, og hvori det i Datidens karakteristiske Stil bl. A. hedder:

»Naar man de Syrers, Persers, Grækers og Romeres, samt mange mærkelige Kongerigers og Fyrstendømmer deres Undergang overvejer, da er det højlig fornødent, at ethvert Land frygter Gud og lægger Vind paa Samdrægtighed, synderlig udi de Sager, hvorved Land og Riger, næst Guds Hjælp, vældelig kan befries fra alle deres Fjenders Anslag, Magt og Overfald, saa at Høvdinge elske deres Undersaatter og Undersaatterne derimod med tro Manér tjene deres Herrer, betænkende, at ved Samdrægtighed blive Land og Riger bekræftede og formerede, hvilke ellers ikke længe kunne blive bestandige, hvor mægtige de ere, som Sallust siger: *concordia res*

Forsvar, var »Regiment de Garde« — Kongens Livregiment tilfods. Dette Regiment havde ikke deltaget i den sidste Krig, det var lige blevet oprettet i den foregaaende Juni og Juli Maaned, og skulde altsaa nu under saa kritiske Forhold modtage Ilddaaben. Denne bestod det med glimrende Hæder, og det dengang erhvervede Ry har dette stolte Korps som bekjendt, vidst at hævde nu i halvtredie hundrede Aar, ikke alene paa vore egne, men ogsaa rundt om i Europa paa de blodigste Valpladse[1]. Vel fortjener det derfor, at vi mindes dets første Sammensætning. Regimentets øverste Chef var Frederik III, men Oberst Frederik Ahlefeldt kommanderede Regimentet i Kongens Navn og førte det an i Striden. Det var formeret i følgende 6 Kompagnier:

1. Komp. Livkompagniet[2],
2. — Oberstløjtnant Niels Rosenkrantz,
3. — Major Lucas Iversen,
4. — Kaptejn Peter Normand,
5. — — Ulrik v. Dewitz,
6. — — Lorenz v. d. Lehr,

og havde iøvrigt en Styrke af ialt 6 Løjtnanter, 6 Fændriker, 6 Vaabenmestre, 14 Sergenter, 4 Furerer, 6 Mønsterskrivere, 27 Korporaler, 2 Feltskærere, 42 Gefreitere, 16 Pibere og Tamburer, 550 Knægte og 10 Livskytter og Tjenere. Endvidere var det forsynet med en Regimentsstab, bestaaende af 1 Regimentskvartermester, 1 Sekretær, 1 Feltskærer, 1 Tambur og 1 Profos.

Men med dette Regiment er ogsaa næsten alt Infanteri nævnet. Af Navn vare vel endnu Generalløjtnant Schacks, Generalmajor Fuchs's og Oberst Henning Qvitzows Regimenter tilstede, men foruden de nævnte Chefer og et Befalingspersonale af 37 Officerer talte samtlige disse Regimenter kun 325 Mand, Underofficerer og Menige. Rammerne skulde altsaa først under Belejringen udfyldes og bringes i Orden.

---

[1]) Det er den nuværende Livgarde. I den spanske Arvefølgekrig kæmpede Garden med Berømmelse under Marlborough og Prinds Eugen.

[2]) Muligvis blev dette (Oberstens eget) Kompagni kommanderet af Holger Mormand, der den 1ste Juli blev ansat som Kaptejn ved Livregimentet, dog vides det ikke.

Af Rytteri havdes Livregimentet, Kay Lykkes forrige Regiment, der nu kommanderedes af Generalmajor Hans Ahlefeldt, og Dragonregimentet Gyldenløve. Livregimentet havde et ret talrigt Befalingspersonale, foruden Chefen bestaaende af 1 Oberstløjtnant, 1 Oberstvagtmester, 2 Ritmestre, 11 Løjtnanter og Kornetter, 15 Kvartermestre, 2 Feltskærere og 2 Trompetere, men talte af menige Ryttere kun 198, hvoraf 24 uberedne, fordelte paa 4 Kompagnier. Gyldenløves Regiment, der særlig udmærkede sig under Belejringen, kommanderedes af Oberst Ejler Holck og havde 18 Officerer til Tjeneste, men bestod endnu kun af 137 Underofficerer og Menige, fordelte paa 6 Kompagnier.

En endnu løsere Sammensætning end de to nævnte Vaabenarter havde Artilleriet, der overhovedet ikke dengang som nu var formeret i inddelte Batterier og Regimenter. Til al Lykke fandtes der imidlertid paa Tøjhuset et ikke ringe Antal Kanoner, tilsammen henved halvfjerdehundrede »store og smaa Stykker«, og af disse var det lykkedes at faa c. 40 af de bedste bragte i Stilling paa Volden den 11te August, da Carl Gustav ankom. Af tilstedeværende Befalingsmænd, der havde modtaget artilleristisk Uddannelse, fandtes 7 Oberster og Oberstløjtnanter, hvoraf kan nævnes Obersterne Bertram de la Coste, Christopher Cuno og Tøjmester Peter Kalthoff, 17 Kaptejner og Løjtnanter foruden 15 Underofficerer og Konstabler; derimod manglede »Bøsseskytter« aldeles, da disse enten vare hjemforlovede eller sendte til Kronborg og Nakskov Befæstninger, og Borgerne maatte derfor oplæres og anvendes til Kanonernes Betjening.

Et særligt Ingeniørkorps existerede dengang ikke, og de herhen hørende Forretninger sorterede egentlig under Artilleriet, men de omfattende Forskansningsarbejder, der overalt paa Voldene sattes i Værk, krævede en selvstændig Ledelse, og blandt de Befalingsmænd, der førte det daglige Tilsyn og Kontrol med Arbejdets Udførelse, maa nævnes Konduktør og Voldmester Verner Lund, Stadshauptmand Frederik Thuresen og den kongelige Bygmester Albert Mathiesen.

Læseren vil allerede have bemærket, at Afdelingerne vare forholdsvis rigelig forsynede med Befalingsmænd. Men desforuden

fandtes endnu i Kjøbenhavn henved 100 Officerer af alle Grader, dels staaende paa halv Sold, dels afskedigede, ventende paa den tilgodehavende Lønning fra sidste Krig. Disse kom nu til fortrinlig Nytte, dels som Tilsynshavende ved Arbejderne paa Volden, dels og fornemmelig som Befalingsmænd ved de Korps, der ifølge Kongens Opraab dannedes af den akademiske Ungdom og af Svendene i Kjøbenhavn. Studenternes Regiment bestod af 4 Kompagnier, hvert Kompagni af 10 Roder, hver Rode af 6 Mand, ialt altsaa 240 Mand foruden Befalingspersonalet, der var fuldtalligt og komplet ved hvert Kompagni. Til Chef havde Kongen først udset Generalmajor Both, men denne, der var tysk af Fødsel, syntes Studenterne ikke om, og de androg derfor om, at Oberst Kjeld Lange, »som en indfødt dansk Cavalier, der bedst kjender danske Studenters Humør«, maatte blive ansat i hans Sted, hvilket bevilgedes. Næstkommanderende var Oberstløjtnant Mogens Krag. Haandværkssvendenes Regiment, 296 Mand stærkt, var formeret i 6 Kompagnier under Kommando af Oberstløjtnant Johan Bessel, Kjøbmandssvendene i 2 Kompagnier paa 130 Mand. Baadsmændenes Korps, kommanderet af Admiral Niels Juel, var henved 300 Mand stærkt.

Anførselen over de saaledes formerede Korps var under Kongens Overkommando lagt i Hænderne paa Feltmarsken Axel Urup, Generalløjtnanterne Ulrik Christian Gyldenløve og Hans Schack samt Generalmajor Joachim v. Breda, alle Medlemmer af det i Begyndelsen af Aaret oprettede Krigskollegium. Breda havde særlig sin Post paa Volden, som Kommandant for den derværende faste Besætning, Schack var hele Fæstningens Kommandant Gyldenløve kommanderede de aktive Tropper, der vare bestemte til Udfald, og Urup overtog Ledelsen af de mere administrative Forretninger dem, som nu vilde henregnes under Krigsministeriet. Som fungerende Rigsmarsk kunde Axel Urup egentlig have gjort Fordring paa den øverste Kommando, men Kongen, der med Rette skattede Hans Schacks besindige Klogskab og sin Halvbroders glimrende Tapperhed og Krigstalent, og hvis skarpe Blik det ikke var undgaaet, at disse Mænd vilde være de rette paa de Poster, han havde tiltænkt dem,

satte sig derimod, og Urup viste Selvfornægtelse nok til at give efter.

Den lille Skare stod rede. Den 11te August om Morgenen bleve Forstæderne stukne i Brand, den nys opførte Kirke paa Nørrebro nedreven, og henad Aften droges Portene til, for, som det hedder, at staa lukkede i 20 Maaneder, kun aabnede for Udfald og »Foderatzie«. Den 12te tidligt om Morgenen faldt det første Kanonskud. Det løsnedes fra Kjøbenhavns Volde og var en stolt Tilkjendegivelse for Svenskehæren af, at man frygtløst gik Kampen imøde.

II.

Paa Bakkerne ved Valby opmarscherede ved Middagstid den 11te August den svenske Hær i Slagorden med vanlig Præcision, men Skuet af de kamplystne og hærdede Krigere formaaede ikke at bortjage den Tvivl og Uro, der havde bemestret sig Carl Gustavs Sind ved Synet af Forstædernes Brand og ved den vedvarende, uhyggelige Tavshed fra den foran liggende Hovedstad, som han havde betragtet som et sikkert Bytte, og hvor han havde ventet at holde et triumferende Indtog. Han saa sig ikke istand til, som saa ofte i kritiske Situationer tilforn, alene at tage sin Beslutning, at træffe en Afgjørelse mellem det Dobbeltvalg, der nu laa for: Storm eller Belejring. Han sammenkaldte Krigsraad. I og for sig var dette for en Heltenatur, forvoven og energisk som hans, en Selvmodsigelse, og, saavist som Krigsraad sjeldent afføder dristig Handling, kunde han næsten paa Forhaand have sagt sig selv, hvad Resultatet vilde blive. Men Stordaad skulde der dog dengang til for at udslette det danske Rige af Staternes Tal.

Den mægtigste Mand i den svenske Hær og i Krigsraadet, Carl Gustav Wrangel, var ugunstig stemt for en Storm. Han var kun med Ulyst, da Planen til Overfaldet diskuteredes i Kiel, gaaet til dette nye Forehavende, som han fandt eventyrligt og uklogt. Han havde som kommanderende General over den svenske Hær paa Sjælland holdt ualmindelig skarp og god Mandstugt, havde forladt

Øerne, saasnart det var ham muligt, og i det Hele bestræbt sig for at lade Roskildefredens Bestemmelser ske Fyldest [1]). Det fortrød ham noget, at han i dette Punkt maatte se sin Handlemaade underkjendt. Mulig begyndte han ogsaa at blive træt af de evige Krige og at længes efter i Ro at nyde sine store, paa det pragtfulde Slot Skokloster ophobede Rigdomme, som han havde erhvervet sig paa sin lange krigerske Løbebane: i begge de polske Krige, Trediveaarskrigen og i den sidste danske Krig. For at overvinde hans mangehaande Betænkeligheder havde Carl Gustav grebet til den Udvej ved et formeligt Dekret at udnævne ham til Fyrste, til arvelig Hertug af Sjælland — ja, saaledes havde man allerede i Kiel raadet over Danmark! — Skulde han vel nu uden bydende Nødvendighed sætte dette sit herlige Fyrstendømme paa Spil ved en mislykket Storm? I denne Aand talte han i Krigsraadet. Han fremhævede, hvor ubesindigt det vilde være med den forholdsvis ringe Styrke, man nu havde ved Haanden, saaledes at rende Panden mod Muren, da man dog om et Par Dage kunde have Stenbock med talrige Tropper ovre fra Skaane, Kønigsmarck fra Fyen og Belejringskanoner fra Skibene og derved vilde være istand til at iværksætte en fuldstændig Indeslutning og Belejring tillands og tilvands. Inden føje Tid vilde Kjøbenhavn da være faldet uden Sværdslag og uden Ofre. Derimod fandt han, at man ufortøvet, medens Belejringen af Kjøbenhavn gik sin Gang, burde sætte Kraft paa for at bemægtige sig Fæstningen Kronborg, som man dog ikke kunde have liggende i Ryggen, og som det navnlig var af Vigtighed at sikre sig i Tide, inden der mulig kom Hjælp til Danmark fra Holland. Kun naar man havde Kronborg, kunde man forhindre Hollænderne i at spille Mester i Øresund.

Den modsatte Anskuelse i Raadet var repræsenteret af den unge Erik Dahlberg, Yndlingen, »der gik til Kongelig Majestæt i Kammeret, naar endel Andre maatte staa ude«. Higende fremad efter

[1]) Den danske Konge var ham meget taknemmelig herfor og havde bl. A. vist sin Erkjendtlighed ved at gjøre ham en Foræring af nogle smukke Kanoner, forsynede med Wrangels Navn og Vaaben; de fandtes mærkelig nok ombord i de Orlogsskibe, som daværende Kaptejn Peter Bredal havde iset ud af Nyborg Havn og velbeholdne bragt til Kjøbenhavn.

Hæder og Ære, stedse længselsfuld efter forvovne Bedrifter, stemte han ubetinget og indtrængende for Storm og det ufortøvet. Han paaviste paany, hvor slet det stod til med hele Forsvarsvæsenet inde i Kjøbenhavn, paaberaabte sig sit nys erhvervede fuldstændige Kjendskab til Fæstningens elendige Beskaffenhed, og tilbød tilsidst at sætte sig paa en Vogn og kjøre over Vold og Grav i Spidsen for den første Stormkolonne. Dette behjertede Forslag, der utvivlsomt var et Udtryk for den blandt Tropperne raadende Stemning, vandt ogsaa Bifald hos enkelte af Anførerne, saaledes hos Ryttergeneralen Forbus, og gjorde et dybt Indtryk paa Kongen, der maaske instinktmæssigt anede, at skulde Nordens tredobbelte Kongekrone tilfalde ham, var der kun denne Vej at følge. Men Carl Gustav var som anført vaklende og passiv; han var ikke den samme Mand den 11te August som den foregaaende 28de Januar, da han efter Dahlbergs Rapport uden at spørge Wrangel bestemte sig til det Vovestykke at føre Hæren over det halvt tilfrosne Langelandsbelt fra Fyen til Lolland og ved denne Lejlighed sagde til Dahlberg: »Ikke skal Du agte, hvad Wrangel og Ulfeld[1]) sige, jeg ved vel uden dem, hvad jeg vil gjøre, blot Du lover mig, at Isen kan bære.«

Og for Wrangel var dette, at Forslaget til at storme kom fra den Side, en Grund mere til end bestemtere at modsætte sig det. Siden hin Vinterdag, hvor han havde irettesat Dahlberg for hans dristige Raad med de stærke Ord: »I skulde faa Skam, at I saaledes bringer Kongelig Majestæt om Scepter og Krone,« var han bleven Generalkvartermesterens Uven. Nu vilde han ikke paany finde sig i, at denne opadstræbende, ærgjerrige, unge Kriger stillede sig mellem ham og Kongen i Ledelsen af Hæren. Det kunde vel være muligt, at Gravene omkring Kjøbenhavn vare tørre og Voldene forfaldne, men Kamp i aaben Mark, hvor Hærens store Kampdygtighed fuldt kunde komme til Gode, blev det dog ikke. Volde, der skulde overstiges, var der dog, og Kanoner var der ogsaa paa Voldene, medens den svenske Hær for Øjeblikket kun raadede over smaa Feltstykker

[1]) Den bortrømte danske Rigshofmester Corfitz Ulfeld, der som bekjendt fulgte den svenske Konge paa hint Tog.

i ringe Antal, og endelig maatte det gjøres gjældende, at selv om man, maaske efter at have lidt betydelige Tab, var trængt ind i Byen, vilde man dog, efter Alt at dømme, komme til at føre en fortvivlet Gadekamp, hvis Følger ligeoverfor en saa stor Befolkning som Kjøbenhavns ikke lod sig overse.

Til denne Betragtning sluttede den franske Gesandt Terlon sig, og han medvirkede derved i ikke ringe Grad til, at Wrangels Mening fik Overhaand. Carl Gustav bebrejdede ham dette senere og synes at have ladet ham høre, at han havde talt mod sin Overbevisning. Det kan være troligt nok, men Carl Gustav, der var Tvetungetheden selv, naar Sværdet var i Skeden, kunde have erindret, at det ikke alene var Vennen, men ogsaa Diplomaten Terlon, der talte, og hvormeget end Frankrig og Sverrig for Tiden vare Forbundsfæller, vilde det næppe have været den franske Førsteminister, Kardinal Mazarin, nogen Tilfredsstillelse at erfare, at den iforvejen overmægtige svenske Konge med ét Slag havde gjort sig til Herre over hele Norden.

Ogsaa Flertallet af Hærens højere Officerer sluttede sig til Wrangel, og det vedtoges endelig, at Kjøbenhavn skulde underkastes en regelmæssig Belejring. Saasnart Indeslutningen var iværksat og Reserverne ankomne, skulde Wrangel afmarschere til Kronborg med et særskilt Belejringskorps for at bemægtige sig denne Fæstning og dermed den sidste Plet danske Jord, der endnu havde Modstandsevne [1]).

Saasnart Krigsraadet havde taget sin Beslutning, skred Svenskerne strax til Anlæget af deres første Forskansnings- og Cerneringslinie. De fandt denne paa Forhaand given og tildels forberedt, idet de kunde benytte sig af en Række, ganske vist mere eller mindre forfaldne, Skanser og Udenværker, som vare paabegyndte af Christian IV i hans sidste Regeringsaar, og som efter hans Plan skulde have dannet en ydre sammenhængende Linie foran selve Hovedvolden. Desværre vare disse Arbejder ligesaa lidt blevne fuldførte eller vedligeholdte som de øvrige Fæstningsanlæg, hvormed denne

[1]) Den, maaske overvejende, Indflydelse, som den danske Adelsmand Hannibal Sehested, gjennem Paavirkning af Wrangel, fik paa Raadslagningen, skal her kun antydes.

omsigtsfulde Konge havde ønsket at skjærme Landet, og de kom nu Fjenden til Nytte, idet det ikke var muligt i den korte Tid, der var levnet, at faa dem sløjfede, samtidig med at Forstæderne afbrændtes; thi Istandsættelsen af den indre Vold lagde Beslag paa alle Kræfter.

Disse Værkers Udstrækning og Beskaffenhed var følgende[1]): Fra Kallebodstrand[2]) ved den nordlige Ende af det nuværende Kvægtorv gik en sammenhængende Voldlinie, der dog var meget forfalden, til det sydvestlige Hjørne af St. Jørgenssø. Linien bestod af smaa fremspringende Værker, Bastioner, forbundne med lige Linier, Kurtiner. St. Jørgenssø lukkede dernæst indtil Ladegaarden, hvor der fandtes et lukket Fort med Bastioner og Kurtiner ligesom de andre Udenværker, der spærrede Adgangen mellem den nævnte Sø og Peblingesøen. Denne lukkede atter indtil Ravnsborg paa Nørrebro, hvor der var anlagt en stor Skanse til Forsvar af den nordre Indgang til Byen mellem Peblinge- og Sortedamssøen. Ved denne Søes nordlige Ende laa Ny-Vartov, allerede opført 1625, en stor grundmuret Bygning paa 3 Etager, omgiven med Vold og vaad Grav, et Slags Citadel, og endelig forbandtes Vartov med Stranden, omtrent ved den østlige Kant af det senere Classens Vænge, ved en sammenhængende Linie med lave Jordvolde, bygget som Udenværkerne paa venstre Fløj[3]).

Idet Svenskerne saaledes satte sig i Besiddelse af disse Værker, som de strax vendte imod Byen og forstærkede med Palissader og spanske Ryttere, havde de iværksat en fuldstændig Blokade. Saavel fra Syd som fra Nord holdt nemlig deres Flaade vore i Havnen liggende Krigsskibe aldeles indestængte. Den indtagne Stilling var tillige meget stærk og ikke paa noget Punkt til at rokke med de svage Stridskræfter, Fæstningen raadede over. Den svenske venstre

---

[1]) Se Afbildningen Side 104—105 og 112. Udg. Anm.

[2]) Kallebodstrand skar sig dengang ind til omtrent ligeud for Løngangsstræde og ned til den nuværende Frederiksholms Kanal. Ny Kongensgade, Ny Vestergade og Stormgade existerede altsaa ikke, men ligge paa senere opfyldt Grund.

[3]) At man ingensinde, hverken dengang eller senere, efter Fortjeneste vurderede Christian IV's Fremsynethed ved denne ydre Linies Anlæg eller i hvert Fald ikke optog Tanken, kom Danmark dyrt at staa i 1807. Havde man da havt Linien inde, vilde Englændernes Bombardement have været virkningsløst, idet Angrebsbatterierne maatte have været langt mere fjernede fra Byen, end Tilfældet var.

Fløj var dækket af Udenværkerne, der tildels laa Byen saa nær, at denne kunde beskydes fra Ny-Vartov, og i Centrum vare Dæmningerne over Søerne beherskede fra Ravnsborg og Ladegaarden. Den svageste Fløj var i Øjeblikket den højre, men i Reserve her bagved, i Valby, kantonnerede saa godt som hele Rytteriet under Generalerne Gustav Banér og Arvid Ernaldsen Forbus, medens Forsiden dækkedes af Fodfolk, der fra den næste Dags Morgen, hovedsagelig paa denne Fløj, skulde gaa frem med Approcher (Løbegrave) mod Fæstningen. Iøvrigt var Infanteriets Hovedstyrke, der kommanderedes af General Grev Jacob Casimir de la Gardie, opstillet bag Centrum og venstre Fløj. Det ubetydelige Artilleri, der endnu raadedes over, og som ikke var underlagt nogen samlet Kommando, fordeltes til begge Fløje, navnlig til den venstre. Carl Gustav tog selv Overkommandoen, da Wrangel, som anført, var bestemt til, saasnart de skaanske Tropper ankom, at lede Belejringen af Kronborg. I Kongens Stab befandt sig foruden de tjenestegjørende Generaladjutanter ligeledes Krigskammerpræsidenten Lars Flemming, Kancellisekretær Edvard Ehrenstein og Generalkvartermester Erik Dahlberg, hvilken Sidste skulde forestaa Belejringsarbejderne, indtil Oberst-Generalkvartermester Gorgas, der endnu var i Holsten, ankom, hvornæst Dahlberg skulde følge Wrangel til Kronborg som ledende Ingeniørofficer Hovedkvarteret tog Carl Gustav i Utterslev.

Bag den indre Befæstningslinie stod Kjøbenhavns Forsvarere. Gaar man her ligeledes ud fra Kallebodsiden, havde man paa venstre Fløj Slotsholmen, der, helt omflydt af Vand, dannede en særegen lille Befæstning for sig, bestaaende af 2 større Batterier ved Bryghuset og Slotsherrens Stald, Front mod Vest, og et mindre paa 2 Kanoner, Front mod Nordvest, der var anlagt i Enden af den nordlige Staldlænge. Ved en, vistnok murdækket, Vej, den saakaldte Løngang, og en Bro over Vandkunsten, Lønbroen, forbandtes Slotsholmens Befæstning med den egentlige Hovedvold, der, følgende Kalleboderne, først førte til Bastionen ved Farveriet, den senere Gyldenløves Bastion. Forbindelsespunktet mellem Løngangen og Volden var allerede den 11te August blevet styrket ved en i Hast opført lille Skanse. Fra Farver-

gades Bastion fortsattes Volden til den store Bastion ved Vesterport, lige udfor Vestergade, derfra videre over »Helmers« Bastion, der laa ved Vinklen, som Voldlinien dannede ud for St. Pederstræde, og bøjede her skarpt af over »Hanens« Bastion lige ud for Teglgaardsstræde til den store Bastion for Enden af Nørregade. Her tog de nyere Fæstningsværker, ligeledes anlagte eller udvidede af Christian IV, deres Begyndelse og bestod af Bastionerne ud for Ny Nørreport, hvor senere Gothersgadens Mølle laa, Rosenborg Bastion — det nuværende Observatorium — og de fire følgende Bastioner, der senere kaldtes Qvitzows, Peuchlers, Rosenkrantz's og Grønlands Bastioner, med deres tilhørende Kurtiner. Ligesom Slotsholmen støttede denne Befæstningslinies venstre Fløj, saaledes dækkedes den højre af Kastellet. Dette havde dog dengang langtfra sit nuværende Omfang, idet over Halvdelen, nemlig den mod Stranden vendende Del, var Sump og Morads.

Et, som det viste sig, fortrinligt Sideforsvar for Fæstningens Fløje blev der ydet ved tvende udlagte Skibspramme, den ene i Kallebodstrand, i Begyndelsen spotvis af Svenskerne kaldet Svinetruget, den anden, kaldet den stumprumpede Hund, i Sundet udfor Vartov. Endelig var det nordlige Indløb til Havnen, Refshalerenden, spærret ved Nedsænkning af Fregatter, medens det sydlige, for større fjendtlige Fartøjer ikke sejlbare, Indløb beherskedes fra Batterierne paa Slotsholmen og fra Christianshavns Volde.

Paa hele denne Strækning vare nu saa godt som alle Kjøbenhavns Indbyggere, der ikke havde Vagt eller hørte til den egentlige Besætning, i fuld Virksomhed med at forstærke Volden, med at anlægge Batterier og Raveliner. Høje som Lave, Adelige og Gejstlige, Borgere og Tjenestefolk, deltog i Arbejdet, der fra Begyndelsen af var sat i fortrinligt System, saa at der arbejdedes planmæssigt, med Orden og Kraft.

»Slet Ingen er for Arbejd fri
Af Adel eller Kleresi,
Som billigt er, til Byens Gavn,
Som leve udi Kjøbenhavn,«

rimer Vallensbeck i sine Dagbogsvers om Belejringen. Den Ene ansporede den Anden, Ingen vilde staa tilbage i at bidrage sin Skjærv

til Fædrelandets Frelse. Ogsaa Kvinderne tog Part i Arbejdet. Hvor deres Mænd eller Slægtninge havde Post, derhen bragte de Spader, Karrer, Palissader, Grus og, hvad Andet der kunde bruges til Skansearbejderne. I en Beretning om Belejringen, der er skreven den 16de August, hedder det: »Det er at undres over, at man i saa faa Dage er bleven færdig med saa vidtløftigt et Arbejde som Palissader omkring hele Byen og Voldens Istandsættelse, og man vedbliver endnu Nat og Dag med dette Arbejde. Man ser næsten ingen Mandspersoner paa Gaderne, men Enhver, som kan løfte Gevær, er paa Volden, hvor Borgerskabet har bygget sig Hytter, som om de i Sommer der vilde slaa deres Bopæl op. Da Kongen Dag og Nat opholder sig paa Volden, animeres Borgerne derved i den Grad, at de vist ville forsvare sig til sidste Mand.« Og et andet Sted hedder det: »Kong Frederik havde sit Telt ved Siden af Volden og nægtede sig de for fyrstelige Personer passende Bekvemmeligheder; han skaanede sig hverken Dag eller Nat. Hans Exempel efterlignedes af Officerer, Borgere og Soldater med en saadan Iver, at de ved Volden byggede sig Jordhytter, hvor de baade sov og holdt deres Maaltider, da de lod deres Koner og Børn tilbringe sig Maden.«

Men det var ikke alene til det rent Defensive, til Kampen fra og paa Voldene, at Kjøbenhavns heltemodige Forsvarere agtede at holde sig; man vilde ogsaa vise den overmodige Fjende, at man ikke frygtede en Kamp med ham udenfor Brystværnene, at han ogsaa her kun Tomme for Tomme skulde vinde Terræn. Allerede den 13de August, da man syntes, at Fjendens Løbegravsarbejder trods den livlige Ild fra de paa Vestervold opplantede Kanoner, gjorde for hurtige Fremskridt, besluttedes det at give ham en lille Lektion. Gyldenløve blev udset til at føre Slaget og han var den rette Mand til dette Hverv. Den til Udfald bestemte Styrke havde følgende Sammensætning:

2 Kompagnier Ryttere af Livregimentet under Befaling af Major Bremer og Kaptejnløjtnant Knud Sivertsen Urne;

3 Kompagnier Dragoner af Regimentet Gyldenløve under Oberstløjtnant Jacob Geveke og Kaptejnerne Mikkel Skov og Joseph Schwitzer;

2 Kompagnier Infanteri af Hans Schacks Regiment under Kaptejnerne Fischer og Didrik Busch;

tilsammen en Styrke af c. 350 Mand[1]).

Gyldenløve samlede sine Tropper bag Volden mellem Helmers Bastion og Vesterport og brød ud herigjennem, rettende Bevægelsen mod Enden af St. Jørgenssø. Han lod sine Dragoner gaa i Spidsen, efterfulgte i Løb af de 2 Infanterikompagnier, medens Livregimentets Ryttere svingede ud og galopperede frem paa venstre Fløj. Udfaldet kom Svenskerne højst uventet, og Dragonerne angreb med saadan Voldsomhed, at saavel de i forreste Linie arbejdende svenske Tropper, som de tililende Reserver, der samtidig bleve tagne i Flanken af de to Rytterkompagnier, kastedes tilbage og ud over Forskansningslinien. Bag denne lod Gyldenløve sit Fodfolk sætte sig fast, og det lykkedes ham at holde sig her, saa længe til samtlige Løbegravsarbejder vare sløjfede og tilintetgjorte. Retræten var da ogsaa bleven en Nødvendighed, thi i tætsluttet Række og med flyvende Estandarter saas nu det svenske Rytteri i hurtig Gangart at ile frem til Undsætning. Lykkelig og behændig forstod imidlertid Gyldenløve at unddrage sig det hævnende Favntag og at føre sin lille Flok velbeholden tilbage gjennem Porten, hvor den modtoges med Jubel. De Svenske skulle ved denne Lejlighed have havt et Tab af 60—70 Døde og Saarede, medens 9 Usaarede faldt i de Danskes Hænder som Fanger. Gyldenløves Tab var 1 død og 1 saaret Officer, 3 døde og 14 saarede Menige.

Saa ringe denne lille Affære end i og for sig var, saa betydningsfuld blev den dog i sine Virkninger. Den indgød Angriberen en gavnlig Respekt for de hidtil kun lidet agtede danske Vaaben, og hvad mere var, den forøgede i høj Grad Besætningens Selvtillid og knyttede Baandet fastere mellem Soldaten og Borgerskabet. Selv udenfor Landets Grænser vakte den Opsigt. Fremmede Landes Agenter og Konsuler, der for en Del opholdt sig i Helsingør, skrive

---

[1]) Bestemt kan Tallet ikke opgives, da Schacks Regiment, der noget før Overfaldet havde afgivet 3 Kompagnier til Besætning i Nakskov, var under Organisation. For en Del bestod de 2 Kompagnier Fodfolk af Frivillige. Hvert af de beredne Kompagnier talte dengang c. 40 Heste.

ikke uden en vis Forundring hjem, at det virkelig er Alvor med, at Kjøbenhavn vil forsvare sig, at et glimrende Mod opfylder Kongen og alle hans Undergivne. Man faar i Udlandet en Følelse af, at der mulig er Anledning til at bringe Ofre for at komme dette Land til Hjælp, siden det agtede at hjælpe sig selv.

III.

Dagen efter Udfaldet — den 14de August — var der stor Alarm og Røre i Byen i Anledning af et opstaaet Rygte om Forræderi og navnlig om, at Corfitz Ulfeld skulde opholde sig skjult etsteds indenfor Fæstningsvoldene. Generalauditør Paul Tscherning blev sat i Bevægelse og fik Paalæg om at lade foretage Undersøgelse af nogle Huse, der bleve paapegede som mistænkelige, men Rygtet savnede al Grund, og enkelte arresterede Personer blev atter strax løsladte.

Iøvrigt skaffede det raske lille Slag den 13de August de Belejrede et velkomment Pusterum til i de nærmest følgende Dage at fortsætte med Udbedringen og Istandsættelsen af Fæstningsværkerne. Der blev saaledes foran den stærkest truede Vestervold bygget tvende nye Batterier paa Kurtinen mellem »Farveriet« og Vesterport og mellem denne og Helmers Bastion, hvorhos der blev anbragt Raveliner paa hele denne Strækning. Selve Farvergadens Bastion blev stærkt besat, spækket med nye Batterier og forsynet helt rundt med stærke Stormpæle, for at den vigtige Adgang, der fra Dronningens Have[1]) førte gjennem Bastionen, des sikrere kunde beherskes. Til Lettelse af den anstrengende Vagttjeneste, der jo for en stor Del kom til at paahvile Borgerskabet, byggedes der rundt langs hele Voldlinien et stort Antal »Kortegarder«[2]) og Skilderhuse, og det tillodes

---

[1]) Det nuværende Tivoli.
[2]) Corps de garde — Vagthus, Vagtstue.

de Vagthavende paa de Strækninger, der vare mest udsatte for Beskydning, at indrette sig smaa Huler eller Boliger i Volden, hvor de forreste Reserver med Geværet i Haanden kunde sidde dækkede, færdige til Opspring, naar Signal gaves fra Vagtposterne. Kongen havde sin egen lille Hytte ved Vestervold, men det faste Hovedkvarter toges ved »Runde Kirke«, idet der her rejstes en Række Telte, hvor Kongen samledes med Anførerne til Krigsraad, og hvor ogsaa Rigets Raader tog fast Stade til Drøftelse af Landets Anliggender, der dog ikke ganske, hvor indsnevret og afskaaret man end var, kunde lades ude af Agt.

Selvfølgelig kunde denne Ro dog ikke blive af lang Varighed. Efterat en Omfordeling af Stridskræfterne i den svenske Lejr havde fundet Sted i Anledning af Wrangels Afmarsch til Kronborg, og da Feltmarsken Gustav Otto Stenbock var ankommen med sit skaanske Korps samt et ikke ubetydeligt Artilleri og Belejringsmateriel af forskjellig Art, gik Svenskerne paany rask fremad med Løbegrave saavel mod Vester- som Østerport. Allerede Natten mellem den 17de og 18de August saa de sig istand til at beskyde Byen med gloende Kugler, af hvilke der i nogen Tid daglig taltes at falde henved 200, men som dog ikke anrettede synderlig Skade, da Brandvæsenet var i en fortrinlig Orden. Den 22de om Morgenen vare et stort Antal Kanoner, flere i lukkede Skanser, bragte i Batteri i kun ringe Afstand fra Vestervold. Et nyt Udfald skjønnedes derfor ønskeligt, og man besluttede at udføre dette den næste Dag med Anspændelse af alle de Kræfter, hvorover Fæstningen kunde raade.

Dækkede og skjulte af Voldgangen samledes da ved Middagstid den 23de August imellem Farveriet og Vesterport følgende Tropper, der, med Undtagelse af Kjøbmandssvendenes Korps, hvilket sandsynligvis har været paa Vagt sammen med Borgerne, udgjorde Alt, hvad der paa nogen Maade kunde henregnes til den bevægelige Udfaldshær.

Af Fodfolk:

Livregimentets 6 Kompagnier under Frederik Ahlefeld[1];

---

[1]) Om Livregimentets Styrke og Sammensætning se Side 43.

Schacks Regiment, nu voxet til 7 smaa Kompagnier, kommanderede af Kaptejnløjtnant Philip Frids (Livkompagniet), Oberstløjtnant Daniel Reden, Kaptejnerne Steinweg, Fischer, Folmer Rosenkrantz, Busch og Berner;

Qvitzows Regiment, 3 Kompagnier under Kaptejnløjtnant Andreas Møller, Kaptejnerne Erichsen og Tressart;

et Kompagni af Generalmajor Fuchs's Regiment under Oberstløjtnant Valentin Meltzien;

et Kommando Konstabler under Oberstløjtnant Wilken og Artillerimajor Abraham Buchwitz;

Baadsmændenes Korps[1]);

Studenternes Korps under Kjeld Lange og Mogens Krag;

Haandværkssvendenes Korps under Johan Bessel.

Af Rytteri:

Gyldenløves Dragoner, 7 Kompagnier, kommanderede af Kaptejnløjtnant Knuthor, Oberstløjtnant Jacob Geveke, Major Stockmann, Kaptejnerne Schwitzer, Mikkel Skov, Reinhold Roth og Leuwarden;

Livregiment Ryttere under Hans Ahlefeld, 6 Kompagnier, Kaptejnløjtnant Knud Urne Sivertsen, Oberstløjtnant Debbern, Major Bremer, Ritmestrene Gottfred Rauch, Knud Urne Jørgensen og Mathias v. d. Recke.

Alt i Alt, Rytteri og Fodfolk, udgjorde Udfaldshæren en Styrke af c. 2800 Mand. Frederik Ahlefeld fik overdraget Kommandoen over det samlede Fodfolk, medens Gyldenløve selv førte hele Rytteriet[2]). Kongen var tilhest tilstede ved Udrykningen og opmuntrede de Stridende, efterhaanden som de passerede forbi ham.

Udfaldet skulde for Fodfolkets Vedkommende ske igjennem en Løngang i Volden, medens Rytteriet, der havde venstre Fløj, skulde bryde ud gjennem Farvergadens Bastion ad Vejen til Dronningens Have. To Kompagnier af Livregimentet havde som Fortrop at bane

---

[1]) Det kan ikke ses, om Niels Juel ogsaa paa denne Dag personlig har staaet i Spidsen for Baadsmændene; dog er dette af flere Grunde antageligt.

[2]) Ogsaa Kommandanten, Hans Schack, deltog i Udfaldet, men det kan ikke ses, om han har havt nogen særlig Kommando.

opløst og foreløbig stukket ind under de andre Korps[1]). Saavel Normændene som Gjøngerne vare Vovehalse af første Rang, og i Niels Rosenkrantz havde de faaet en Mand, der forstod at føre dem an. En Del af dem vare ved denne Lejlighed bevæbnede med Piker, men de Fleste med Morgenstjerner, et noget tamt Værge, skulde man synes, ligeoverfor Krigere som Carl Gustavs og paa en Tid, hvor Ildvaabnet var blevet almindeligt, men i Virkeligheden maaske netop det bedst mulige i et Tilfælde som det foreliggende, hvor en Skydefægtning vilde være forkastelig, og hvor det gjaldt om med den størst mulige Hurtighed at tilbagelægge en kort Strækning og da slaa ned for Fode. Da der ingensomhelst Mangel var paa Skydevaaben i Kjøbenhavn, er der heller ingen Tvivl om, at denne Bevæbning er bleven valgt med velberaad Hu og maa betragtes som et Udslag af den energiske og hensynsløse Krigsførelse, der var karakteristisk for Gyldenløve, saalænge han stod i Spidsen for Udfaldstropperne.

Det var foreskrevet Avantgarderne, at de skulde gaa frem med den største Voldsomhed, og Rosenkrantz efterkom det til Punkt og Prikke. I et Nu ilede han med sit Mandskab gjennem Løngangen og tilbagelagde det korte Rum, der adskilte ham fra Fjenden, og snart rasede det vildeste Haandgemæng i Løbegravene. Rosenkrantz nedlægger selv med egen Haand tvende fjendtlige Officerer og faar ved denne Lejlighed flere Saar i Armen og nogle Tænder stødte ind, men giver sig desuagtet i Kast med en tredie, som han afvæbner efter selv at have faaet en vældig Skramme i Ansigtet; han fortsætter dog Kampen, indtil han af Træthed og Blodtab bevidstløs falder om, og kommer først til sig selv, da Sejren er vunden og han bæres hjem paa sine Soldaters Piker. Med samme Mandhaftighed og Ubændighed i Fremløbet gik Gyldenløves Dragoner og de efterfølgende Tropper frem, og paa intet Punkt formaaede Svenskerne, uagtet de værgede sig med Fortvivlelsens Mod, at holde Stand. Det var en af de smaalandske Brigader og den tyske Brigade under Oberst

---

[1]) Den 27de August fordeltes Svend Poulsens Gjønger endelig i 3 ligestore Dele til Fr. Ahlefelds, Schacks og Gyldenløves Regimenter.

Schmidt, der den Dag havde Vagt og Arbejde i Løbegravene[1]) foran Vestervold. Oberst Svante Banér kommanderede i Stillingen. Disse 2 Brigader, der havde en talrig Officersbesætning paa 2 Oberstløjtnanter, 2 Majorer, 14 Kaptejner, 14 Løjtnanter og 14 Fændriker og talte c. 1000 Mand Underofficerer og Menige, blev fuldstændig oprevne. Svante Banér, der ikke vilde tage imod Pardon, nedhuggedes; Major Otto af smaalandske Regiment faldt ligeledes, medens Oberstløjtnant Kellner af Schmidts Regiment blev tagen tilfange og med ham 4 Kaptejner, 5 Løjtnanter, 6 Fændriker og 450 Underofficerer og Menige, hvoraf 2 Kompagnier — c. 150 Mand — toges i en lukket Skanse, der overgav sig paa Schacks Opfordring. Resten blev liggende som Døde og Saarede paa Valpladsen med Undtagelse af nogle og halvtredsindstyve Mand, som ved Flugt unddrog sig Blodbadet.

Da det levende Værn saa grundigt var ryddet tilside, toges fat paa selve Forskansningerne, og i Løbet af 2 Timer, i hvilke det lykkedes de danske Tropper at holde Stillingen, blev saagodtsom alle Værker og Løbegrave sløjfede og det der opplantede Skyts dels fornaglet, dels kastet i Vandet. 6 Stkr. smukke 12 Pd.s Metalkanoner, af hvilke en var forsynet med den tyske Kejser Ferdinand III's Navnechiffer og Vaaben, førte den i god Orden tilbagedragende Hær i Triumf med sig ind i Fæstningen.

Ogsaa paa dansk Side havde den blodige Kamp — det »store« Udfald eller »Generaludfaldet«, som det senere kaldtes — kostet ikke faa Ofre. I Beretningerne angives Tabet af Døde til 35, mellem hvilke Kaptejn Nicolaus Kinaket, og af Saarede indbragtes 79, hvoriblandt, foruden Niels Rosenkrantz, Oberstløjtnanterne Reden og Meltzien, den Sidste haardt saaret af en Kugle gjennem Hovedet. Af de øvrige Saarede vare 2 af Haandværkssvendenes og en af Studenternes Korps, medens Resten nogenlunde ligelig var fordelt paa det regulære Fodfolk og Rytteri samt paa Baadsmændenes

[1]) Man vil erindre, at de svenske Brigader, der her er Tale om, i Reglen repræsenterede en Styrke af omtrent 400 Mand. Den planmæssige Styrke af Menige for den »lille« svenske Brigade var 500 Mand, for den »store« 2000 Mand.

Korps, der ligeledes med stor Bravur havde deltaget i Kampen. En stor Mængde af de Saarede vare stærkt forbrændte og ilde tilredte i Ansigtet — et til Overflod talende Vidnesbyrd om, hvilken heftig og forbitret Kamp der havde fundet Sted.

Den Forvirring og Usikkerhed, som var fremkaldt i den svenske Lejr ved Landtroppernes glimrende Gjennembrud og Ødelæggelsen af Forskansningslinien foran Vestsiden, besluttede den danske Overkommando snarraadig at føre sig yderligere til Nytte ved umiddelbart derefter at rette et Stød tilsøs mod den fjendtlige yderste højre Fløj, der blokerede Kjøbenhavn sydfra. Der var saameget mere Anledning hertil, som man havde faaet Kundskab om, at Fjenden, der havde samlet et anseligt Antal Skibe og Fartøjer i Kallebodstrand, paatænkte at gjøre Landgang paa Amager, og den yderste Magt maatte da ligge paa at forhindre, at denne Ø, Kjøbenhavns Spisekammer, allerede nu faldt i Fjendehaand.

Det var kun en underordnet Rolle, der paa Grund af Omstændighedernes Magt kunde tilfalde Flaaden i det store Drama, hvor der spilledes om intet Mindre end Danmarks Tilværelse. Som det var gaaet, og som det utvivlsomt altid vil gaa, naar der er Tale om et Overfald eller et pludseligt, uforudset Fredsbrud, fandt Fjenden, som vi vide, ved Ankomsten for Kjøbenhavn de danske Orlogsskibe liggende ubemandede og utiltaklede, paa Bedding eller i Dok [1]), og uden mindste Hinder indestængtes de i Flaadens Leje. Som Helhed betragtet var Flaaden fra det Øjeblik af henvist til at indtage en afventende Forsvarsstilling og havde Møje nok med at beskytte sig selv. Flere af de ældste og mindst gode af Skibene vare allerede ofrede til Sænkning, og for yderligere at forsvare Sejladsen gjennem Refshalerenden maatte tre af de største Orlogsskibe, bemandede saa godt det lod sig gjøre og bestykkede med de sværeste Pjecer, uophørlig ligge paa Vagt ved Toldboden. Med desto større Iver maatte derfor den lagte Plan, der gav Udsigt til selvstændig Bedrift, blive modtagen af Sømændene, og med Raskhed og Dristighed blev den udført.

[1]) 1658, 1801 og 1807 ere Aarstal i vor Krigshistorie, der tilfulde bekræfte Rigtigheden heraf.

Viceadmiral Nicolaus Helt og Ekvipagemesteren paa Bremerholm, Kommandør Peter Bredal, begge forvovne Søkrigere, der fra neden af havde tjent sig op til de høje Poster, de nu beklædte i Flaaden, stod i Spidsen for Expeditionen. Fra om Aftenen den 23de blev Forberedelserne trufne. Et Antal Kanonbaade, større og mindre som man havde dem, samledes i Holmens Kanal og bemandedes med ialt 180 Mand. I Forstævnen paa Baadene var anbragt en svær Kanon, langs Siderne Dobbelthager[1]), og desuden medførte hver Baad nogle Haandgranater. Kl. 12 Midnat stod Flotillen, delt i 2 Afdelinger, ind i Kallebodstrand og gik løs paa den fjendtlige Eskadre, for hvem dette Besøg kom højst uventet. En Fregat, som tilhørte Wrangel og var armeret med 10 danske Metalkanoner, der vare erobrede det foregaaende Aar i Bremen, entredes først og overmandedes efter en heftig Kamp, der maatte føres helt ned i Skibets underste Rum. Størsteparten af Besætningen faldt, Resten overgav sig paa Naade og Unaade, og efterat Kanonerne, Proviant og anden Ladning var taget ud, blev Fregatten, der var kommen paa Grund og ikke stod til at fjerne, stukken i Brand og sprængt i Luften. Ikke bedre Skæbne havde en med 4 Karonader bestykket Jagt og en større Pram, der laa i umiddelbar Nærhed af Fregatten. Turen kom nu til et Orlogsskib, der medførte 30 svære Pjecer, men dette unddrog sig Kampen ved at kappe sine Ankertove og undslap i Retning af Kjøge Bugt. Derimod blev samtlige øvrige Skibe, Jagter og Pramme i stort Antal, tildels rigt ladede med alskens Fornødenheder, hvortil der i Fæstningen havdes Trang, erobrede og opbragte. De søgte vel at ty under Land, hvorfra tililende svenske Dragonpiketter understøttede dem med en livlig Musketild, men denne forblev virkningsløs ligeoverfor Kanonbaadenes Dobbelthager, der snart fejede Stranden ren. Tabet paa Svenskernes Side var 50 Døde og et stort Antal Saarede, medens nogle og fyrretyve Usaarede faldt i Danskernes Hænder. Paa vor Side var der 8 Saarede. Lidt efter Daggry havde Helt og Bredal fuldført deres raske Daad,

---

[1]) Dobbelthager vare Bøsser, der kun kunde betjenes med Underlag, og som udskød Kugler paa c. 8 Lods Vægt.

der paa en smuk Maade kronede den foregaaende Dags Udfald, og stod nu med deres Bytte ind mod Bremerholm, modtagne med Begejstring af Kongen og en talrig Menneskemasse, der havde samlet sig for at være Øjevidne til Kampen.

IV.

Det var en Selvfølge, at det med saa stor Tapperhed og Kløgt baade af Land- og Søtropperne den 23de August udførte Angreb paa de svenske Linier og den Lykke, hvormed det kronedes, mægtigt maatte bidrage til at øge Garnisonens Selvtillid, styrke Modet til at holde den ulige Kamp vedlige og hæve dens Fortrøstning til de Mænd, som vare kaldede til at staa i Spidsen. Talrige ere ogsaa de Vidnesbyrd om Hengivenhed og Beundring, hvormed den menige Mand saa op til Kongen, der færdedes saa støt og rolig, belønnende og rosende enhver tapper Idræt, men som paa den anden Side skarpt og alvorlig overfor Høje som Lave paatalte selv den mindste Pligtforsømmelse. Med samme Tillidsfuldhed sluttede Befolkningen sig til to af de Anførere, der stod Kongen næst i Kommandoen, Gyldenløve og Hans Schack. Især gjaldt dette Gyldenløve. Overalt, hvor denne Christian IV's kjække Søn, Ulrik Christian, som han stedse kaldtes, viste sig, enten ved Kongens Side paa Volden eller fylkende sine Skarer til Strid eller vel endog ved Bægeret efter fuldendt Daad, kunde han være sikker paa bifaldende Blikke af Mængden, der instinktmæssig følte, at han var det levende Billede af den Kraft og Energi, der skulde til, for at Landet kunde reddes.

Derimod kunde Axel Urup, den tredie af de Mænd, der havde de højeste Poster inde, ikke glæde sig ved en lignende Sympathi. Tvertimod vare baade han og hans Folk udsatte for haanlige Beskyldninger og ilde Behandling, der endog senere udartede saa stærkt, at Kongen maatte lægge sig imellem og offentlig yde ham Æresoprejsning. Utvivlsomt var dette Mishag ufortjent. Han viste

sig under hele Belejringen som en pligtopfyldende og erfaren Krigsmand, havde Aaret forud med Dygtighed og Held, i Forening med Gyldenløve, ført det skaanske Hærkorps, og før Krigens Udbrud havde han som særlig kyndig i Ingeniørfaget ledet Befæstningsarbejderne ved Kjøbenhavn. At han her Intet fik udrettet, og at Resultatet blev saa kummerligt, kunde ikke med Føje lægges ham til Last, thi Ingen kan bygge Fæstninger, naar Pengene mangle. Men den store Masse, der ikke giver sig af med at undersøge, om Virkning og Aarsag svare til hinanden, saa kun det klart, at Alles Frelse nu afhang af Hovedstaden, og at dennes Forsvar var skammelig forsømt, og den dømte Axel Urup som den Skyldige heri. Det var Forløberen for den Nemesis, der to Aar efter saa haardt skulde ramme alle hans Standsfæller.

Medens det heldige Udfald saaledes havde hævet de Belejredes Mod, kom det ogsaa i rent materiel Henseende til god Nytte. Da Kallebodstrand var bleven fejet ren for de svenske Skibe og Transportbaade, kunde smaa Kjøbmandsskuder fra Smaaøerne, førte af dristige Skippere, der havde ligget paa Lur under Amager, liste sig ind med deres Ladning af Fisk og andre Levnetsmidler, som afgav en velkommen Forstærkning for det ikke meget rigelige Forraad. Nogle af disse Skippere lod man saa udruste og gaa ud paany som Kapere, og det lykkedes virkelig paa denne Maade at opbringe enkelte svenske Koffardiskibe. Det var, som om man fik nogen Luft og kom i Forbindelse med Omverdenen. Den grundige Rydning af Terrænet foran Vestfronten tvang endvidere Svenskerne til i flere Dage kjendelig at sagtne med Kanonaden mod Vesterport, indtil de atter kunde faa deres Forskansninger og Batterier i Orden, og de Belejrede blev derved istand til at rette deres Opmærksomhed noget mere paa Nord- og Østfronten. Kanoner havde man heldigvis, som tidligere anført, i ikke ringe Forraad paa Tøjhuset, og, efterat man dermed havde bestykket Kastellet og de tilstødende Linier, aabnedes herfra, understøttet af den stumprumpede Hund, en levende Artilleriild mod de svenske Batterier ved Ny-Vartov, der i kjendelig Grad havde generet Fæstningen.

Udfaldene blev dog ikke stillede i Bero. Den 30te August gjordes saaledes Udfald fra Nørreport ved Ravnsborg med en Styrke af c. 500 Mand, sammensat af Kompagnier af Schacks og Qvitzows Fodfolksregimenter og sandsynligvis af Studenternes Korps [1]) samt nogle af Gyldenløves Dragoner og Andreas Wilkens Artillerister. Oberst Kjeld Lange kommanderede. Dette Angreb kronedes dog ikke med Held. Vel lykkedes det Lange at kaste de fjendtlige Forposter, men, idet han derpaa, drivende disse foran sig, rask gik fremad mod Ravnsborg-Dæmningen, blev han uventet angreben i sin højre Flanke af tililende Svenske fra Vartov; der opstod nogen Forvirring blandt Tropperne, og, da det ikke uden Vanskelighed lykkedes ham at trække sig tilbage, maatte han i Fjendens Hænder efterlade en Del Fanger, Saarede og Døde, blandt hvilke Sidste Kaptejn Tressart, medens ti Saarede førtes med ind i Fæstningen.

Bedre Lykke havde de Belejrede ved et før Daggry den 3die September udført Udfald fra Vesterport med Kompagnier af de samme Fodfolksregimenter, som foran ere nævnte, af Gyldenløves Dragoner samt af Livregiment Ryttere, tilsammen c. 400 Mand under Kommando af Oberstløjtnant Mogens Krag. For tredie Gang i Løbet af de 3 Uger, Belejringen havde varet, raseredes de Svenskes Forskansningsarbejder, og foruden nogle Fanger indbragtes en stor Mængde Palissader og andet Tømmerværk, der var et kjærkomment Bytte paa en Tid, hvor Brænde var det, det mest skortede paa. Da Tilbagetoget skulde ske, havde Svenskerne i Morgendæmringen set deres Snit til at lægge et Baghold, og Krag maatte udholde en skarp Fægtning, der kostede nogle Døde og 18 Saarede, blandt hvilke 3 haardtsaarede Officerer, Major Henrik Bremer samt Kaptejnerne Urne og Reinhold Roth. Major Bremer, der med stor Tapperhed havde deltaget i samtlige tre Udfald foran Vesterport, døde den 5te September af sine Saar. Garnisonen havde ogsaa det Uheld at miste en anden af sine højere Officerer, idet den ansete og afholdte Oberst Kjeld Lange samme Dags Formiddag,

---

[1]) Bestemt fremgaar dette ikke af Kilderne, men det maa formodes, dels fordi Studenternes Forsvarslinie netop var Strækningen mellem Nørreport og Rosenborg Bastion, dels fordi deres Chef, Kjeld Lange, kommanderede Udfaldet.

som Udfaldet havde fundet Sted, blev ihjelskudt paa Volden paa samme Sted, hvor Frederik III et Øjeblik tilforn havde staaet.

Ved idelige Udfald, store og smaa, trættede og foruroligede man saaledes Fjenden, paa samme Tid som de smaa, ueensartede Hobe, hvoraf Besætningen bestod, derved efterhaanden uddannedes til hærdede og krigsvante Tropper. Da indløb der den 9de September en Hjobspost, der vel var skikket til at nedslaa Modet selv hos de Kækkeste, og som derfor hemmeligholdtes for Befolkningen indtil den 12te. Kronborg havde strøget Flag og overgivet sig til Wrangel den 6te September. Allerede fra Maanedens Begyndelse havde dumpe Rygter givet Gjenlyd paa Gaderne og i Vagtstuerne om, at der var noget Galt paafærde med Kronborg. Man følte sig foruroliget over, at Kongen den 30te August havde troet sig nødsaget til det vovelige Experiment at lade henved 100 Mand af den iforvejen saa svage Garnison liste sig igjennem den fjendtlige Blokade saavel foran Kjøbenhavn som Kronborg for at komme denne Fæstning til Undsætning, og den 6te September — den Dag Kronborg i Virkeligheden overgav sig — mumledes der om, at Wrangel havde været hos Kommandanten paa dennes Kammer. Imidlertid ansaas Kronborg for meget stærk, det hed sig, at Slottet var rigelig forsynet med Kanoner og Proviant, og man haabede til det Yderste, at en saa forfærdelig Ulykke ikke skulde indtræffe.

Meget, maaske Hovedstadens Frelse, syntes ogsaa at skulle afhænge deraf. Hele Landet, Øerne saavelsom Hertugdømmerne og Nørrejylland indtil Skagen[1]), var nu paany oversvømmet af Fjenden. Kun fra 3 Pletter Jord udenfor Kjøbenhavns Volde vajede endnu det danske Banner, nemlig paa Lolland fra den lille Befæstning Nakskov, i Holsten fra de ikke meget større Fæstninger Rendsborg, Krempe og Glückstadt, og endelig fra Kronborg. Af disse kunde Nakskov, som laa fjernt fra den egentlige Krigsskueplads, for Tiden kun have

[1]) Den 26de August 1658 belægger Hertug Adolph Wilhelm af Sachsen-Weimars Rytterregiment Thy og Mors, og i de nærmeste Dage der omkring rykker Oberst Heederns Regiment ind i Hvetbo-, Øster- og Vesterhanherreder, medens Eberhard Putkammer med sine Tropper belægger Børglum-, Vennebjerg- og Dronninglund-Herreder.

ringe Betydning, men paa de holstenske Fæstninger laa der saa meget desto større Vægt. Faldt disse i Fjendehaand, vilde Kurfyrsten af Brandenborg, der forudsattes at ville komme os til Undsætning, paa sin Marsch op gjennem Halvøen paa en betænkelig Maade være truet i sin Operationslinie, medens de netop nu ydede ham Støtte og gav ham fast Fod i Holsten.

Hævdelsen af Kronborg i danske Hænder var af endnu højere Værd af Hensyn til den anden Magt, som man ventede at se som Forbundsfælle, nemlig Holland. En hollandsk Hjælpeflaade til Undsætning for Kjøbenhavn vilde næppe, støttet fra Kronborg af de Danske, have nogen Vanskelighed ved at bryde igjennem den svenske Flaade, der spærrede den Sundet, hvorimod et saadant Gjennembrud, naar Fæstningen var i Svenskernes Magt, kunde blive yderst vanskeligt, ja maaske umuligt. Ogsaa andre Hensyn bidrog til at hæve Kronborgs Betydning; fra det omliggende Lehn vare store Værdier, saavel rede Penge som Kostbarheder, sammenhobede bag Fæstningens Mure. Gled Slottet ud af de Danskes Hænder, vilde ikke alene disse Skatte være tabte, men, hvad der var værre, man var udsat for, at de svære Kanoner fra det erobrede Kronborg førtes bort og rettedes imod Kjøbenhavn.

Saaledes griber Kampen om Kronborg ved sine Følger dybt ind i Begivenhederne ved Kjøbenhavn, Kronborgs Belejring er næsten som et Blad af Hovedstadens. Et Blik paa Fæstningens ydre og indre Tilstand, forinden Kampen skildres, vil derfor næppe være paa urette Sted.

Som bekjendt skyldes Anlæget af Kronborg Slot med tilhørende Fæstningsværker Kong Frederik II. Den gamle Borg ved det nordlige Indløb til Øresund, Krogen eller Ørekrog, der ikke længere svarede til sin Bestemmelse, at vogte Toldrettighederne i Sundet og forbyde fjendtlige Flaader Adgang til Helsingørs Rhed, lod han kort efter Syvaarskrigens lykkelige Tilendebringelse nedrive, og i dens Sted, men noget sydligere og paa den yderste Pynt af den fremspringende Odde, opførte han Kronborg. 1585 lagde han den sidste Haand paa dette sit Yndlingsværk, der, knejsende ved Østersøens Port, med

Rette maatte staa for ham som et glimrende og stolt Symbol paa hans og Danmarks Magtstilling, paa Herredømmet over Østersøen.

Selve Slottet bestaar af 4 Længer, dannende et Kvadrat, byggede af lutter hugne Sten af gullandsk Granit og med et Taarn i hvert af de 4 Hjørner. Taarnene have hængende Gallerier og andre Prydelser efter gothisk Bygningsmaade. Slottet rummer i sine bombefrie Hvælvinger rigelig Plads til en Besætning paa 1000 Mand.

Udenom Slottet gik en Jordvold, dannet som en uregelmæssig Firkant med smaa Bastioner i Hjørnerne. De to Sider af denne Firkant vendte mod Søen, de to andre — den sydlige og den vestlige Front — der viste ind mod Land, vare forsynede med brede, vandfyldte Grave. Endelig var der foran hver af de mod Land vendende Fronter anbragt et lille fremspringende, trekantet Værk, en saakaldet Halvmaane, og mod Søsiden var der til Skjærm mod Bølgeslaget anbragt Pælerækker og talrige Stenkister.

Dette var i alt Væsentligt Fæstningens Ydre 1658. Men Tidens Tand havde sat sine Mærker, Kronborgs Befæstning havde delt Skjæbne med Landets øvrige Forsvarsvæsen, og om end Slottets Granitmure stod fast, vare de øvrige Værker dog stærkt forfaldne. I Erkjendelse heraf og af den Vigtighed, som Fæstningen havde, søgte Regeringen ogsaa, da man havde rettet sig noget efter det bedøvende Slag, der var tilføjet Landet ved Roskildefreden, efter fattig Evne at raade Bod paa Manglerne. I sidste Halvdel af Juni Maaned blev der udstedt Ordre til Hans Schack og Hofmarsken Johan Christopher Kørbitz om, ledsagede af Bygmester Albert Mathiesen og Ingeniør Gotfred Hoffmann, at begive sig til Kronborg for med den derværende Slotsherre og Borgmesteren i Helsingør at pleje Raadslagning om, hvorledes den »Brøstfældighed«, der fandtes paa Fæstningen, bedst kunde afhjælpes. Efter at Kommissionen havde fuldført sit Hverv og herom givet Indberetning til Kongen, blev der den 28de Juli sluttet Akkord med Borgmester Niels Hansen, at han skulde lade følgende nye Arbejder udføre, nemlig en ny Svingelport med tilhørende Stakitværk og Palissader, 2 nye Batterier, det ene ved Svingelporten, det andet ved Skibsbroen, ny Vindebro til Slottet med tilhørende Faldebro; endvidere skulde han istandsætte 53 Stenkister mellem

Svingelbroen og Slotsbroen og Batteriet lige overfor Fæstningsporten. Herfor skulde der tilkomme ham 8000 Rdl, og Halvdelen blev ham strax som Forskud udbetalt af Helsingør Toldkiste. Kommissionen fremhævede endvidere den beklagelige Mangel af Udenværker for Fæstningen — hvilket Savn allerede Christian IV havde havt Øje for — og foreslog, at der i kort Afstand fra Slottet skulde drages en Forskansning tvers over hele den Pynt, hvorpaa den egentlige Befæstning laa. Kommissionen havde først tænkt sig, at dette skulde ske ved Anlæg af 2 Hornværker, hvortil Hoffmann havde leveret Tegning, men det ændredes derhen, at et Hornværk skulde anlægges nærmest Kattegattet, derpaa en Bastion i Midten og endelig nærmest Øresund en halv Bastion, og at samtlige Værker skulde forbindes med rette Linier. Kongen bifaldt Forslaget og den 4de August afgik Bygmesteren ved Kjøbenhavns Fæstningsværker, den for sin tragiske Skæbne senere saa bekjendte Oluf Steenvinkel, ledsaget af sin Konduktør, til Kronborg for at forestaa disse Værkers Anlæg. De trufne Foranstaltninger kom dog for sent til at yde Kronborg nogen virkelig Nytte; Fredsbruddet fulgte saa hastigt paa, at hverken Steenvinkels eller Borgmesterens Arbejder tilnærmelsesvis vare fuldførte, da Wrangel med sin Belejringshær stod foran Portene[1]).

Kronborgs Kanonbestykning og Ammunitionsforsyning var rigelig og komplet. Hvad der kunde mangle eller ønskes erstattet af enkelte Pjecer, havde Slotsherren faaet Paabud om at udtage af det skaanske Artilleri fra Landskrona og Helsingborg, der i Begyndelsen af Juli Maaned overførtes til Kronborg — medens Resten sendtes til Kjøbenhavn — og al Ammunitionen til dette Artilleri forblev paa Slottet.

Af Levnetsmidler var der ligeledes rigeligt Forraad. Den 27de Juli var Slottet blevet fuldstændig provianteret paa sædvanlig ordonnansmæssig Maade, og ved Efterretningen om Fredsbruddet faldt det ikke

---

[1]) Umiddelbart efter Kronborgs Erobring fik Dahlberg Ordre til strax at sætte disse Udenværker ligesom den hele Befæstning i komplet Stand. Sundtolden afgav hertil de fornødne Penge, Bønderne i Kronborg Lehn Arbejdskraften. De af Dahlberg anlagte Udenværker bestod af 2 hele og 2 halve Bastioner.

vanskeligt for den i Øjeblikket ikke truede Fæstning at skaffe Overflod af Proviant tilveje fra det omliggende Lehn og fra de paa Rheden værende Kjøbmandsskibe. En længere Belejring kunde derfor, hvad dette Punkt angik, uden Frygt imødeses.

Derimod var Besætningen yderst svag og ringe. Alt i alt, Infanterister, Bøsseskytter, Konstabler og nogle Ryttere, udgjorde Styrken knap 400 Mand, over hvilke Oberstløjtnant Carl Brunow førte Kommandoen, dog under Slotsherren Christopher Bille, kongelig Lehnsmand over Kronborg Lehn. Infanteriet var formeret i 3 Kompagnier, nemlig Oberstløjtnantens eget Kompagni og 2 andre under Kommando af Kaptejnerne Mormand og Christopher Gedde. Arkelimester var Peder Iversen, Vagtmester Svend Mikkelsen.

I disse Kommandoforhold indtraadte der en Forandring den 8de August, da Kongen paa Efterretningen om Carl Gustavs Landing udnævnte Oberst Poul Beenfeld, hidtil Chef for det gamle jydske Regiment Fodfolk, til Øverstbefalende over Garnisonen og Kommandant paa Fæstningen og gav ham Ordre til strax at afgaa til sin nye Post. Brunow blev ansat under ham som Næstkommanderende. Denne Foranstaltning viste sig uheldig i sine Følger. Brunow, der var en dygtig Officer og meget afholdt af Soldaterne, følte sig krænket og tilsidesat ved, at den direkte Kommando var tagen fra ham, og stillede sig fjendtlig til den nye Kommandant, der paa sin Side, da Christopher Bille forblev paa Slottet, troede sin Myndighed begrænset af denne, som han betragtede som Kronens Repræsentant. Billigvis kan dette dog ikke bebrejdes Regeringen, mindst paa en saa bevæget Dag som den 8de August. Fra dens Standpunkt maatte det findes naturligt, at en saa ansvarsfuld Post blev overdragen til en Officer af højere Rang, tilmed naar denne ansaas for duelig og krigserfaren, og om nogen Deling eller Formindskelse af Ansvar for den nye Kommandant har der ikke været Tale — tvertimod er det Modsatte tydelig udtalt. Forud for Beenfeld vare Axel Urup og Rigsraad Otto Krag ilede til Kronborg. De skulde kaste et Blik paa Fæstningens Tilstand og forvisse sig om, at Christopher Bille med Iver drev paa Provianteringen, og

dernæst skulde de, som Skik og Brug var, fremstille den nye Kommandant for Garnisonen. Ved denne Lejlighed blev den Skrivelse fra Kongen, hvorefter Beenfeld skulde overtage Kommandoen, kundgjort. Den lød saaledes: »Obrist Beenfeldt skal strax begive sig til vores Fæstning Kronborg og derinde kommandere, hvis Soldateske der findes og hannem herefter vorder tilsendt, og skal han holde samme Fæstning imod al fjendtlig Gevalt, saasom det sig en ærlig Soldat egner og anstaar og det til den yderste Mand, og ingen andens Ordre parere, samme Fæstning til nogen at overlevere, ihvo det og være kunde, uden han bekommer vores egen underskrevne Ordre. Friderich.«

Klart og utvetydigt havde Poul Beenfeld faaet det skjønne Slot overleveret; det stod til ham, med hvad Skrift han vilde indtegne sit Navn i dets Aarbog[1]).

V.

Tidlig paa Formiddagen den 12te September, »just som Prædiken skulde begynde«, forskrækkedes man i Kjøbenhavn over den usædvanlige Heftighed, hvormed Kanonaden lod sig høre, navnlig paa den nordostlige Front. Nogen Storm eller direkte Trusel mod Fæstningen betød det dog ikke, det rungende Kanondrøn var tvertimod en Slags fredelig Akt. Det var den svenske Flaade, der skød Glædessalver og ligesom satte Musik til den Takkehymne, som Belejringshæren istemmede i Anledning af, at Wrangel havde triumferet og tvunget Kronborg Slot til Overgivelse.

Uhyggelige nok vare imidlertid de samme Glædessalver, thi man kunde ikke være i Tvivl om, at de dannede Forspillet til et Efterspil af en alvorligere Art.

---

[1]) Forf. havde forbeholdt sig senere i en egen lille Afhandling at fremstille Kronborgs Erobring, hvilket han dog ikke fik fuldført. Derimod har han i Danske Magasin 5te Række I meddelt en Række interessante Aktstykker vedrørende denne Begivenhed. Udg. Anm.

Og saaledes forholdt det sig ogsaa. Saasnart Kronborg forsvarlig var bleven forsynet med Mandskab, Skyts og Proviant og de forberedende Arbejder til at sætte Slottet i krigsdygtig Stand vare paabegyndte, hastede Carl Gustav med at lade dets Erobrere vende tilbage foran Kjøbenhavn for at fylde de udtyndede Linier og paany tage Stilling i Løbegravene. Kosteligt Bytte havde Tropperne gjort paa Kronborg, men det for Carl Gustav værdifuldeste var 70 Stykker Skyts, Kanoner og Morterer, af hvilke de bedste og sværeste medførtes til Kjøbenhavn, hvor Batteri ved Batteri nu blev anlagt for at tage imod dem. Særlig Virkning lovede man sig af to Morterer, den ene, 60pundig, kaldet den brandenborgske Løve, den anden, 70pundig, kaldet den brunsvigske Buk, men til stor Glæde for Kjøbenhavnerne sprang »Bukken« allerede ved det tredie Skud, Svenskerne gjorde med den. Men endda var der nok tilbage, og omtrent fra den 20de September ses der — foruden de faste Batterier paa Vesterbro, ved Ladegaarden, foran Ravnsborg og ved Vartov, monterede med over 40 Stykker tildels af det sværeste Skyts — paa Vest- og Nordfronten at være anlagt 9 Batterier à 7 Pjecer til Voldenes umiddelbare Beskydning. 10 Regimenter Rytteri og 12 Regimenter Fodfolk dannede Forbindelsesleddene i den Jernring, der saaledes nu var lagt om den danske Hovedstad.

Modet tabte man dog derfor ikke i Kjøbenhavn — de talrige med usvækket Kraft fortsatte Udfald vise det tilfulde — men det var intet Under, om man nu, da Beskydningen blev voldsommere, Vagttjenesten mere anstrengende, Mundrationerne knappere, under dette Fjendens omspændende Favntag begyndte ligesom at trække Vejret tungere og at se længselsfuldt hen til dem, der regnedes for Allierede og da først og fornemlig til Holland. Dette Land var pligtigt til at yde Hjælp ifølge det af Corfitz Ulfeld 1649 afsluttede Forsvarsforbund[1]), der vel 1653 var undergaaet væsentlige Indskrænkninger, men senere i 1656 og navnlig i 1657 paany var traadt i fuld Kraft,

[1]) Forbundstraktaten bestemte bl. A., at 19 Orlogsskibe med 4000 Soldater ombord skulde sendes det først angrebne Land til Undsætning i Løbet af 3 Maaneder.

endog i udvidet Form. Vilde de nederlandske Generalstater monstro opfylde deres Forpligtelser, navnlig nu, da Kronborgs Fald havde gjort Adgangen til Sundet yderst vanskelig? Dette var det store Spørgsmaal, som satte Sindene i den stærkeste Spænding og vel egentlig betvivledes af de Fleste, dog ikke af Kongen, der nærede en klippefast Tro paa, at Hjælpen vilde komme.

Holland var, som vi vide, uopholdelig blevet manet om Hjælp af Frederik III, saasnart han erfarede Carl Gustavs Landgang. Didhen ilede, foruden v. Beuningen, Kongens Kammerskriver Christopher Gabel, da han erfarede det listige Bedrag, han havde været udsat for i Kiel, og fra Helsingør gav en anden hollandsk Diplomat, Jacob le Maire, den 12te August sin Regering nærmere Oplysninger om den svenske Konges Marsch og formodede Hensigter. Hvem af disse Mænd der kom først med Budskabet, ses ikke bestemt — den 17de August kjendtes imidlertid Begivenheden i Haag, den 22de August havde de derværende danske Afsendinge, Peder Charisius og Henrik Rosenvinge, officielt Foretræde hos Generalstaterne, og i Slutningen af Maaneden ses v. Beuningen at være hjemkommen — men Alt gik ud paa det Samme: det danske Riges Tilværelse hang i en Traad, Hjælp var paatrængende nødvendig.

Efterretningerne kom aldeles overraskende og vakte stor Uro og Bestyrtelse overalt i de nederlandske Fristater, men til Lykke tøvede dets daadkraftige Regering, i hvis Spidse den berømte Jan de Witt dengang stod, ikke et Øjeblik med at tage sit Parti. Allerede den 30te August havde Provinserne Hollands og Vestfrieslands Ombudsmænd, ansporede af v. Beuningens Forsikring om, at Kjøbenhavn ganske bestemt vilde værge sig til sidste Mand, taget den Beslutning, at der skulde ydes Danmark fuld Undsætning efter Alliancetraktatens Ordlyd, og Dagen efter blev det med Tilslutning fra de andre Provinser i Generalstaternes Raadsforsamling vedtaget, at en Flaade paa 40 Orlogsskibe foruden Brandere og Avisoskibe hurtigst muligt skulde afgaa til Øresund. Til Chef for Flaaden bestemtes Admiral Jacob van Wassenaer Obdam, en Søkriger af første

Rang, der desuden særdeles vel kjendte de danske Farvande, og under ham skulde Viceadmiralerne Witte Cornelissen de Witt og Peter Florissen kommandere. Den 4de September blev Wassenaers Instrux udfærdiget og alle øvrige Detailler fastslaaede med Hensyn til Kjøbenhavns Proviantering og Undsætning med Landtropper. Styrken

Jacob van Wassenaer Obdam.

af disse blev foreløbig bestemt til 2200 Mand Infanteri, fordelte paa 30 Kompagnier, under Anførsel af Oberst Püchler. Den 10de September laa allerede 18 store Skibe sejlklare ved Vlye, den 12te hele Flaaden, og den 14de modtog Wassenaer en bebrejdende Skrivelse, fordi han ikke allerede var i rum Sø, hvilket imidlertid var ham en Umulighed paa Grund af indtruffen Modvind.

Den resolute Optræden, Hollænderne lagde for Dagen ved denne Lejlighed, og den Kraft, de vedblev at sætte ind paa at komme deres betrængte Allierede til Hjælp, vil stedse staa som et lysende Exempel for Forbundsfæller i lignende Tilfælde og kan fra dansk Side ikke noksom paaskjønnes. Ganske vist vare Hollændernes Særinteresser i Østersøen efter al Sandsynlighed i høj Grad truede, hvis Carl Gustav blev Herre over de danske Sunde, men dels lovede han dem Guld og grønne Skove og alle mulige Handelsfordele, hvis de vilde finde sig i, at han gjorde det af med Danmark, og dels maa det vel erindres, at det af Hensyn til England og dets frygtede Overhoved, Oliver Cromwell, var en yderst betænkelig Sag for Hollænderne at vende deres Vaaben mod Carl Gustav til Gunst for Danmark. I England var nemlig Stemningen, indblæst af Cromwell, overordentlig fjendsk mod de Danske[1]). Med den ham egne fanatiske Religiøsitet angav Cromwell Grunden hertil at være den, at Danmark, ved i 1657 at erklære Carl Gustav Krig og derved tvinge denne til at forlade Polen, havde standset den protestantiske Læres Udbredelse. Han saa ikke alene en født Fjende i Frederik III, fordi denne, en kjødelig Fætter til Kong Carl, som Cromwell havde ladet henrette, naturligvis med Afsky betragtede det puritanske Regimente, men han havde ogsaa anden skjellig Aarsag til Uvillie. Den danske Regering havde saaledes 1652 tilladt sig betydelige Overgreb ved Beslaglæggelse af engelske Kjøbmandsskibe, der søgte Tilflugt og Fristed ved Kjøbenhavn, og da Gesandten Bradshaw, Cromwells Ven, kom for at ordne denne Sag, blev han behandlet med haanende Foragt. Ogsaa er det forstaaeligt, at Danmarks Forbindelse med Holland, Englands Rival paa Verdenshavene, i høj Grad maatte være Cromwell en Torn i Øjet. Endnu mere end dennes Had til Danmark kunde hans Venskab med Carl Gustav give Holland Anledning til Frygt. Det var vitterligt, at der efter den svenske Rigsraad Christer Bondes

[1]) I alle Indberetninger til og fra de engelske Ministre og andre høje Embedsmænd i denne Trængselstid for Danmark vrimler det med ulykkespaaende Rygter, saasom: »at Kjøbenhavn har overgivet sig«, »at Kongen er tagen tilfange paa Flugten« osv., i Reglen ledsaget med Glædesytringer over, at det gaar os saa ilde.

Sendelse til England 1655 var indtraadt et meget intimt Forhold mellem dette Land og Sverig [1]), og utænkeligt var det derfor ikke, at Carl Gustav havde Cromwells Billigelse til at overfalde Danmark, og at en Deling af dette Land stod for Døren [2]). Cromwell vilde i saa Tilfælde utvivlsomt ikke lade sin Allierede i Stikken. At Jan de Wit ogsaa nærede alvorlig Frygt for, at slige Aftaler kunde være trufne, ser man af hans Breve til den i London værende nederlandske Afsending, for hvem han gjentagende bringer dette Æmne paa Bane med Paalæg om at udforske Sammenhængen. Dette lykkedes vel ikke for Gesandten, men det fik ogsaa snart mindre at betyde, thi til Lettelse for Holland og til Lykke for Danmark døde Cromwell den 3die September, og dermed svandt foreløbig Frygten for en energisk Indgriben fra Englands Side i de nordiske Kongers Kamp.

Imidlertid laa den med saa stor Il og Anstrengelse udrustede Flaade til Hollændernes Sorg fremdeles stille ved Vlye. Generalstaterne sendte Bud paa Bud til Frederik III om, at Flaaden var sejlklar og i bedste Orden, men at der var Modvind. Forgjæves havde de søgt ved Bugsering at bringe Skibene ud i rum Sø. Den 29de September skrive de, at de vel have erfaret, at Kronborg har kapituleret, men Kongen maa ikke tro, at det har nedslaaet deres Mod; naar Børen blot vilde føje sig, skulle de nok naa igjennem til Kjøbenhavn, som de haabe endnu i nogen Tid maa kunne værge sig med samme Tapperhed som hidtil.

Det var virkelig, som om Skjæbnen ved denne Vindens Ugunst vilde sætte Kjøbenhavn yderligere paa Prøve og give Byen Lejlighed til at lade sine Forsvareres Standhaftighed og Udholdenhed træde end stoltere frem. Den sidste Uge i September og Begyndelsen af Oktober var maaske den farligste Tid under hele Belejringen for den indesluttede By. Artillerikampen rasede da med en Heftighed som ingensinde tilforn eller senere; det var en Styrkeprøve mellem Fæstningens og Belejrernes Kanoner, i hvilken begge Parter anstrængte

[1]) Den 17de Juli 1656 afsluttedes Traktat mellem Landene paa gunstige Vilkaar for Sverig.

[2]) At en saadan Deling 1657 var foreslaaet af Carl Gustav, vide vi fra Indledningen (Side 16), og i Efteraaret 1658 gjenoptager han Tanken.

sig til det Yderste. Vestfronten var som hidtil den, der var værst faren. Farvergadens Bastion, kraftigt understøttet af »Truget« i Kallebodstrand, holdt imidlertid tappert Stand paa den yderste Fløj, og Kampen stod her omtrent lige; Vesterports særdeles stærkt udsatte Bastion og Voldlinie holdt det ogsaa nogenlunde gaaende, derimod havde Svenskerne fuldstændig Overtaget ligeoverfor den i Vinklen liggende Helmers Bastion med tilstødende Kurtiner, og det danske Artilleriforsvar maatte her tilsidst ganske indstilles. Til Gjengjæld lykkedes det Svenskernes arge Fjende, »Hunden« i Sundet, assisteret af Østerports Kanoner, fuldstændig at tage Magten fra det store svenske Batteri ved Vartov.

Jevnsides med Artillerikampen gik en Række Udfald, som de Belejrede, deres Princip tro, stedse fortsatte med. Som de mærkeligste af disse, der næsten alle vare satte i Værk og ledede af Gyldenløve personlig, skal anføres Udfaldet den 30te September gjennem Nørreport, fra hvilket hjembragtes et større Bytte af det haardt savnede Brændselsmateriale, et andet den 1ste Oktober gjennem Østerport og endelig et glimrende Udfald den 4de Oktober gjennem Vesterport mod den »haardt« foran Bastionen liggende svenske Ravelin. Under disse Kampe, der paa begge Sider kostede meget Blod, havde Svenskerne at beklage Tabet af deres øverste Infanterigeneral, Jacob Casimir de la Gardie, en ved sin Æt, sine Talenter og sine ridderlige Egenskaber lige ypperlig og udmærket Mand[1]). Han faldt den 7de Oktober, ramt af en Kanonkugle fra Prammen, just som han tilligemed Felttøjmesteren, Erik Stenbock, tog en ny anlagt Skanse udfor Vesterport i Øjesyn.

Den 8de Oktober om Morgenen fik man Efterretning om, at det efter længere Tids forgjæves Anstrængelse endelig var lykkedes Carl Gustav at gjøre Landgang paa Amager, hvor Generalmajor Fersen foreløbig havde sat sig fast og forskanset sig ved Dragør. I Løbet af Dagen vare 1500 Mand Fodfolk og 500 Ryttere landsatte og naaede frem til Taarnby og Kastrup. Dette var et meget

---

Søn af Rigsmarsken Jacob Pontussen de la Gardie og den skjønne Ebba Brahe, Gustav Adolphs Ungdomselskede.

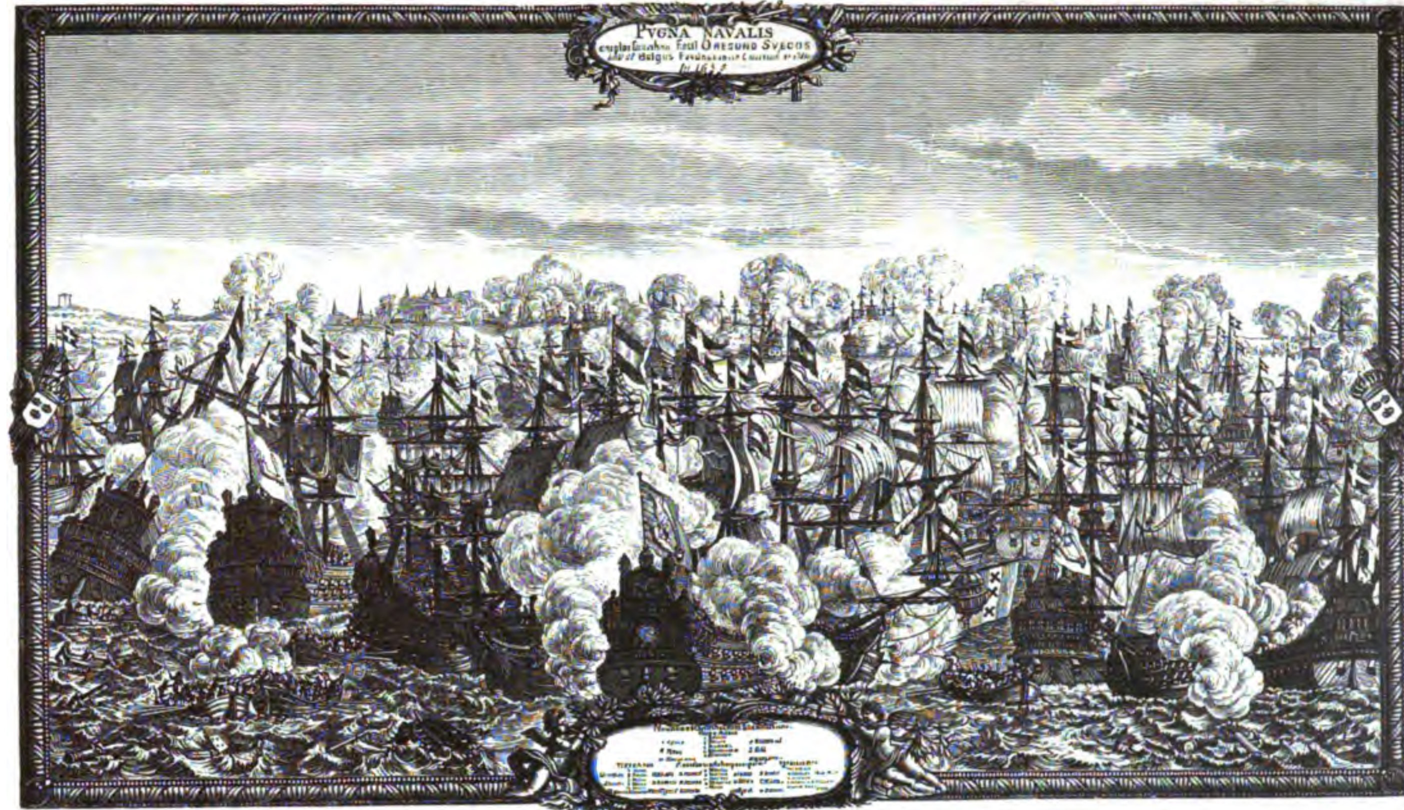
ubehageligt Budskab; thi dels vilde man nu paa en uhyggelig Maade være truet i Ryggen, dels var Amager et næsten uundværligt Forraadskammer for Kjøbenhavn. Heldigvis begyndte den hollandske Flaade, skjøndt endnu langt i det Fjerne, at virke. Paa Efterretningen om, at den var under Opsejling, turde Carl Gustav ikke have sine Skibe spredte og gav derfor allerede den 10de Oktober Ordre til, at Tropperne skulde forlade Øen, samtidig med at denne afbrændtes ned til Grunden. Dette Tilbagetog fandt dog ikke Sted uden Forhindring. I Kjøbenhavn havde man faaet Nys derom og tillige erfaret, at Carl Gustav selv opholdt sig paa Amager; Frederik III vilde ikke lade denne Lejlighed gaa ubenyttet hen til at se sin Fjende under Øjne. I Hast samles en udvalgt Skare af Ryttere, Dragoner og letbevæbnet Fodfolk med 4 Feltpjecer; i Spidsen for denne Skare og ledsaget af alle sine fornemste Krigsøverster indhenter Kongen den svenske Bagtrop ved Hollænderbyen og tilføjer den et totalt Nederlag. Carl Gustav, der selv befandt sig her, var paa et hængende Haar bleven tagen tilfange og frelstes kun ved, at en Oberstvagtmester, Gustav Lejonhjelm, med sig og sin Trop heltemodig opofrede sig, saa at deres Konge fik Tid til at undslippe.

Først den 7de Oktober var det lykkedes den hollandske Flaade at bryde ud af sit ufrivillige Leje ved Vly, og nu gik det, saa hurtig den vexlende Vind tillod det, ad Danmark til. Den 20de passeredes Skagen, og den 22de naaede man Sjællands Nordkyst, men her blev Vinden atter saa kontrær, at Flaaden, der talte 38 store og nogle mindre Orlogsmænd foruden talrige Kjøbmandsskibe, ladede med Proviant, ikke kunde staa Sundet ind, men maatte gaa til Ankers i Hornbæksbugten, hvor den forblev liggende til den 29de Oktober.

I Sundet ud for Helsingør laa den svenske Flaade under Carl Gustav Wrangel og ventede paa sin Modstander. Den var 43 Orlogsskibe stærk, foruden Brandere, og inddelt i 4 Eskadrer: den 1ste paa 11 Skibe, kommanderedes af Rigsadmiralen selv, den 2den paa 12 Skibe af Admiral Clas Bjelkenstjerna, den 3die paa 12 Skibe af Viceadmiral Henrik Sjøhjelm og den 4de paa 8 Skibe af Kommandør Gustav Wrangel den Yngre. De tre første Eskadrer dannede den egentlige Kamplinie, spærrende Sundet midt-

strøms, den 4de Eskadre laa under Hveen som Reserve med det Hverv at gjøre det af med de hollandske Skibe, der slap igjennem, og maaske ogsaa for at spærre de danske Skibe Vejen til Valpladsen, forsaavidt disse skulde kunne løbe ud. Paa begge Sider af Sundet, ved Helsingborg som paa Kronborg og ved Helsingør, vare Kystbatterierne satte istand, og paa Kronborg opholdt Carl Gustav sig i egen Person tilligemed hele sin Hofstat for at være Vidne til Hollændernes forventede Nederlag. Svenskerne havde først, da de saa Obdam ankre op i Hornbæksbugten, havt under Overvejelse, om det ikke vilde være rigtigt at benytte den for dem gunstige Vind til at angribe ham der, og der var Stemning herfor i Flaaden, men Tanken blev atter opgiven, da et saadant Angreb med Nødvendighed maatte tvinge Holland til aabenbar Fejde mod Sverig. Heller ikke kunde man bestemt vide, hvor vidtrækkende Obdams Instrux var; muligvis betænkte den hollandske Admiral sig paa at sætte sin Flaade paa Spil, og hvis han kom, havde man al Udsigt til et godt Udfald.

Tilvisse var det heller ikke nogen lystelig Opgave for Obdam under disse Forhold at passere den kun $^1/_2$ Mil brede Snevring, men han havde Ordre til for enhver Pris at undsætte Kjøbenhavn og at angribe den svenske Flaade, hvor han traf den. Da Vinden den 29de sprang om, var den djærve Kriger heller ikke sen med at fylke til Slag; mellem Kl. 8 og 9 Formiddag stod han med en frisk Nordenvind ind ad Sundet. Flaaden var inddelt i en Avantgarde under de Witt, Hovedstyrken under Opdam selv og en Arrieregarde under Florissen. Det var foreskrevet Avantgarden, at den skulde gaa tæt ind under den skaanske Kyst, give Strandbatterierne ved Helsingborg det glatte Lag og derpaa dreje Styrbord over, saaledes at den kom paa Linie med Hovedstyrken, der holdt Kurs midt i Farvandet. Den kjække de Witt udførte denne Manøvre med glimrende Held, Batterierne ødelagdes tildels, og Mandskabet tog forskrækket Flugten op i Byen; fra den svenske Kyst var ingen Fare mere at befrygte. Idet han nu paany holdt Kurs Sundet ind, stødte han paa den forreste svenske Eskadre under Wrangel, der manøvrerede for at tage Luven fra ham og afskære ham fra Hoved-

Søslaget i Øresund den 29de Oktober 1658.

styrken, men dette mislykkedes — Slaget var indledet til Gunst for Hollænderne.

Snart raser Kampen over hele Linien, enhver af de store Orlogsmænd, i Reglen ledsaget af en eller to mindre som Sekundanter, opsøger sig en Modstander, paa begge Sider kæmpes der med den største Tapperhed og Forbitrelse. Stedet, hvor Wrangels og de Witts Flagskibe, Victoria og Brederode, tørnede sammen, dannede Slagets Brændpunkt; der havde Anførerne ligesom sat hinanden Stævne, og der omkring grupperede Kampen sig. Wrangel var den, der først bukkede under; Obdam selv kom de Witt til Undsætning, og i Forening tilredte de det svenske Admiralskib saa ilde, at det ikke kunde holde Søen, men til Wrangels største Harme maatte ty ind til Land og ankre op under Kronborg. Imidlertid havde Bjelkenstjerna lagt sig paa den anden Bov af de Witts Skib, og efter den hidsigste Fægtning, under hvilken de Witt faldt, maatte Brederode tilsidst stryge Flag, men sank umiddelbart derefter med Mand og Mus. »Admiralens livløse Krop var Bjelkenstjernas eneste Bytte«, hedder det i Beretningerne. Bjelkenstjernas Skib var selv saa forskudt, at det maatte følge Wrangels ind under Kronborg. Florissens og Sjøhjelms Eskadrer udkæmpede den sidste Strid; den hollandske Admiral faldt, men den svenske maatte vige, og forgjæves spejdede Carl Gustav efter sin Reserve og Rigsadmiralen efter sin Frænde. Med sine 8 friske Skibe havde den unge Wrangel maaske i dette kritiske Øjeblik kunnet gjøre Udslaget, men han udeblev. Mulig skyldtes dette Modvind, men sikkert er det i hvert Tilfælde, at han, i Modstrid med sin Instrux, undlod at tilføje den hollandske Flaade mindste Men paa dens Passage til Hveen og her ganske unddrog sig Kampen; Bebrejdelsen for at have svigtet sin Pligt og plettet det berømte Navn, han bar, maa derfor med Rette ramme ham. Mellem Kl. 2 og 3 gav Carl Gustav fra Kronborg Signal til sine Skibe, der fremdeles kæmpede tappert, men uden overordnet Ledelse, at de skulde afbryde Slaget og søge ind under Kronborg. Obdam var Herre paa Valpladsen. Af de 6 Admiraler, der havde holdt det blodige Møde, var han den eneste, hvis Stander endnu vajede. Med den urokkeligste Ro havde

han ledet hele Kampens Gang fra en Lænestol foran Kahytsdøren, plaget som han var af Gigt. »Fægtningen varede 5 à 6 Timer og syntes mig hel skarp«, siger han paa sit tørre Sømandssprog i sin Rapport, og han havde Ret, thi han havde mistet 5 Skibe og faaet flere ukampdygtige, hans 2 Admiraler og 5 Skibschefer vare faldne, 800 Matroser og Soldater døde og saarede. Men han havde opfyldt sit Hverv, han havde brudt den svenske Flaadelinie og undsat den belejrede By. Endnu inden han naaede Hveen med sine hullede Orlogsskibe, havde hans Transportflaade, da Kampen rasede heftigst, set sit Snit til at slippe igjennem under den svenske Kyst, og hilset med Jubel af de der for Modvind opankrede danske Orlogsskibe, stod den nu for fulde Sejl ind mod Kjøbenhavn. Christopher Gabel var den første Mand, der steg i Land for at bringe Kongen Glædesbudskabet.

Den næste Morgen befaler Frederik III Sjællands Biskop at foranstalte Takkebøn afholdt i Kirkerne, saavel for den hollandske Succurs som for den hollandske Succes, og at lade synge Psalmen »O store Gud, vi love Dig«. Til Borgmestre og Raad skriver han: »Eftersom Fjenden haver opbrudt og sine Belejringsværker her for Byen forladt, saa haver I den Anordning at gjøre, at Klokkerne og Sejerværkerne her i Staden nu herefter som tilforn ringe og lade sig høre«. Og denne Tak og denne Glæde var fuldt paa sin Plads, thi vel havde Carl Gustav kun forlagt sit Hovedkvarter til Brønshøj, og vel forestod der endnu Kjøbenhavn en lang Trængselstid og mangen blodig Dyst, men i Virkeligheden var ved den hollandske Undsætning den mest overhængende Fare fjærnet fra Hovedstaden og det danske Rige reddet fra den Undergang, hvortil det syntes viet.

VI.

Den 30te Oktober 1658 var, som sagt, en Festdag for Kjøbenhavn. Ikke alene havde Hollænderne Dagen forud bragt en over al Maade anselig Undsætning, bragt Hjælp i Tropper og rede Penge, Brød og Levnetsmidler til de mange Munde, der allerede i længere Tid saa

temmelig havde været satte paa Sultekur, men deres Ankomst foranledigede ogsaa Carl Gustav til at lade sin Belejringshær, der som en trykkende Mare nu i næsten 3 Maaneder havde ligget klods opad Voldene, for en Stund opgive Forsøget paa ad denne Vej at tvinge den gjenstridige danske Hovedstad til Ydmygelse og Underkastelse. Noget over Midnatstid rømmede Belejrerne i største Hast og Stilhed deres Løbegrave og Forskansninger for at trække sig tilbage til en samlet Stilling imellem Brønshøj og Utterslev; dog efterlodes i 2 Dage en stærk Ryttertrop paa Valby Bakke, ligesom for at udæske til Slag og for at vise, at Tilbagetoget havde været frivilligt.

Selvfølgelig blev Stillingen strax besat af vore Tropper, og i Ly af disse, under Kirkeklokkernes Klang og Kanonernes Glædessalver, strømmede Kjøbenhavnerne skarevis ud ad Vesterport for atter at trække frisk Luft og fryde deres Øje ved Synet af den forladte Lejr. »De kunde noksom formærke«, hedder det, »at de Svenske aabenbart vare gaaede bort i Konfusion og Skræk, thi Lejren var endnu fuld af alskens Kvæg og Husgeraad, som man ikke i Hastværket havde kunnet bringe med.« Dette kunde tyde paa, at der havde fundet en heftig Kamp Sted Eftermiddagen forud, hvilket nok fortælles et enkelt Sted, men hvad jeg ellers ikke har fundet bekræftet eller omtalt, maaske fordi det samtidig stedfindende Søslag i saa høj Grad lagde Beslag paa alles Tanker. I Oversættele lyder den omtalte Beretning omtrent saaledes: »Paa den Formodning, at Svenskerne (i Anledning af Hollændernes Ankomst) vilde forlade Stillingen foran Kjøbenhavn, bestemte man sig til at give dem en Afskedshilsen med paa Vejen, og fra Vesterport gjorde man desaarsag et stærkt Udfald samme Dag med 3000 Mand til Hest og Fods og angreb de svenske Værker fra alle Kanter. Den hidsige Fægtning varede 3 Timer. De Danske bemægtigede sig nogle Værker og nedhuggede med deres Morgenstjerner og Leer Alt, hvad de traf, men de blev paany uddrevne af de Svenske, der fra alle Sider styrtede frem af deres Huler. Snart var det ene Parti, snart det andet Mester i Approcherne og Skanserne, Ingen vilde give den Anden Noget efter. Den sig nærmende Hjælp opmuntrede de Danske til ny Prøve paa deres Heltemod, de Svenske fægtede i Desperation for saa længe som muligt at forhale deres

Undergang. Man kunde denne Dag ikke bringe i Erfaring, hvor stort Afbræk de Svenske havde lidt, men de Danske selv havde over 100 Mand Døde og Saarede; den følgende Dag udsagde Overløbere, at denne Fægtning havde været lig med det store Udfald (den 23de August), og at de Svenske havde stort Tab.« Har dette Udfald fundet Sted, vil det være det tolvte i de 3 Maaneder, Belejringen hidtil havde varet.

Flere af Carl Gustavs graanede Krigere have dog sikkert taget Uheldet med filosofisk Ro, og paa en Hytte, hvori en af de svenske Brigadekommandører havde boet, fandtes saaledes følgende Indskrift: »*Magnarum rerum, et si successus defuit, tamen conatus laudandus est*«, det er: »Forsøget paa at udføre store Bedrifter er rosværdigt, selv om det ikke krones med Held.«

Kjøbenhavnernes Glæde over Svenskernes Afmarsch findes udtrykt i Rim saaledes:

Lystig, lad gaa!
Vor Fjende maa
Fly hen bag Valby Bakke.
Han efterlod,
Hvor Hytter stod,
Gæs, Grise, Spyd og Hakke.
Den gamle Stad
Var fro og glad
Og gjorde sig et Gilde.

Den 3die November paabegyndtes Sløjfningen af samtlige Fjendens Løbegrave, Batterier og Skanser, efterat Ingeniør Gotfred Hoffmann paa Kongens Befaling havde taget en Tegning af dem.

Den store hollandske Transportflaade, 80 Sejlere stærk, der laa paa Rheden, lagde ogsaa stærkt Beslag paa Opmærksomheden, og travlt havde man i de følgende Dage med at modtage og beværte de hollandske Gjæster. Den 31te Oktober kom Chefen for de hollandske Landtropper, Oberst Peuchler (Püchler) iland, og blev sammen med Oberstløjtnanterne Haersholt, Mannshart og Armeveillers samt Oberstvagtmestrene Nieuland, Santen, Ombres og Carry forestillet for Kongen paa Slottet. Nogle Dage efter, da Kvartererne vare istand, udskibedes ialt 2200 Mand Infanteri, fordelte paa 38 Kompagnier. De hollandske Soldater overtog derefter Vagterne paa Strækningen fra Rosenborg

Have til Kastellet, hvilket skaffede de kjøbenhavnske Frivillige en saa betydelig Lettelse i Vagttjenesten, at Studenternes og Haandværkssvendenes Korpser foreløbig helt blev fritagne, medens Husejerne nøjedes med hver at stille én Karl paa Post. Sammen med Soldaterne kom de i Søslaget saarede hollandske Sømænd, hvis Antal var meget stort, og Kongen udtalte Haabet om, at Kjøbenhavns Borgere vilde erindre, hvor Meget man skyldte disse Mænd, der med saa stor Tapperhed havde sat Livet ind for at komme Danmark til Hjælp. De blev altsaa bragte iland den 31te Oktober, og der skrives herom, at den Dag indrettedes »Kjøbmandskompagniets Huse, Bryggernes, Skomagernes, Skræddernes Lavshuse og andre Logementer til de mange Kvæstede, som kom fra Hollænderskibene. Dertil give godt Folk i Byen Sengedyner, somme Lagener, somme hele Senge med Tilhørende. Og skaffes dem tilbørlig Røgt ved Spisemestre, Køkkensker og Kvinder, som skulle røgte, saa og Bartskjærere, som skulle læge og tilsyne.«

Selve den hollandske Orlogsflaade laa endnu under Hveen. Den kjække Obdam vilde vise, at han med sine forhullede og stærkt medtagne Skibe dog kunde holde Søen, og først den 3die November kom han efter en 2 Dages haard Kamp iland og var til Gjæstebud hos Kongen, der paa alle Maader søgte at hædre ham for hans stolte Bedrift. Den danske Eskadre var ved denne Lejlighed gaaet i Spidsen som Avantgarde, kommanderet af Admiral Henrik Bjelke paa Linieskibet »Trefoldighed«, Viceadmiral Nicolaus Helt paa »Hannibal«, Kommandør Peter Bredal paa »Tre Løver« og iøvrigt bestaaende af de mindre Skibe »Norske Løve«, Kapt. Lenertson, »Graa Ulv«, Kaptejn Janson, »St Hans«, Kaptejn Søren Orning, og »Høienhald«, Kapt. Peder Jensen. Som det var at vente under saadanne Førere, var der kæmpet med Mod og Uforfærdethed; 200 Mand af Kongens Livregiment til Fods gjorde Tjeneste paa Eskadren som Marinere. Udfaldet af Træfningen var, at de Allierede erobrede to fjendtlige Skibe, medens 16—17 bleve jagede tilbage til Kronborg, og Resten undslap til Landskrona, der fra nu af blokeredes af Vore.

Det tillidsfulde Haab, man nu paa Grund af sin Overlegenhed tilsøs begyndte at nære om at tilføje Fjenden alvorlige Knæk — »det

har vel snart en Ende med,« hedder det i en Beretning af 1ste November, »at den svenske Konge er Verdens Overvinder og Herre paa Østersøen« — gik dog ikke i Opfyldelse. Der udfoldedes vel i denne Retning stor Virksomhed i den nærmeste Tid, og talrige Søexpeditioner med vidtrækkende Maal for Øje sattes i Bevægelse, men der hvilede et forunderligt Uheld over dem alle, man kunde ikke faa dem til at gaa med samme Aplomb som Landtroppernes Udfald.

Den 19de November kom saaledes den forenede Flaade for Landskrona Havn, medførende 4 store og talrige smaa Skibe, alle belæssede med Sten, for dermed at tilspærre Udløbet for de svenske Krigsskibe. Medens et af de store Skibe blev skudt i Brand, lykkedes det vel at faa de 3 andre sænkede, men det viste sig, at man i Taagen og Mørket havde forfejlet det rette Dyb, saa at Intet af Betydning udrettedes. Den 24de November om Aftenen afgik en Expedition med Fodfolk ombord til Kronborg for at overrumple denne Fæstning. Under Sejladsen opkom imidlertid uformodet et saa stærkt Uvejr, at Transportfartøjerne rev sig løs; Mandskabet maatte sættes iland ved Skovshoved, hvor det toges til Fange af Svenskerne, og Anslaget blev herved røbet. En stor Plan til atter at faa fast Fod i Skaane ved at bemægtige sig Malmøhus under et natligt Overfald, hvortil en stor Del af Borgerne havde tilsagt deres Medvirkning, sattes i Værk Natten mellem den 26. og 27. Decbr., men ved Saltholm løb et eller flere af de forreste Skibe paa Grund, og de andre tabte i Forvirringen den rette Kurs og maatte med uforrettet Sag vende tilbage. Som bekjendt havde dette den sørgelige Følge, at de fleste af de i Planen indviede Malmøboer, hvoriblandt Borgmestre, Raadmænd og Præster, blev tiltalte for Forræderi af den svenske Regering, og at nogle af dem efter længere Tids pinligt Forhør henrettedes paa Malmø Torv. En i Foretagendet delagtig kjøbenhavnsk Borger, Bartholomæus Mikkelsen, der boede bag Børsen, blev ligeledes henrettet i Malmø og hans Hoved tilsendt hans Enke. Ogsaa Corfitz Ulfeld blev af Svenskerne stærkt mistænkt for at være Medvider, om ikke Ophavsmand til Planen, og fra det Øjeblik, denne blev forraadt, var hans Rolle i Sverig i hvert Fald udspillet.

Ved et Foretagende tilsøs af en noget anden Natur end de her omtalte, nemlig Afsendelsen af en lille Eskadre til Farvandene om Als for om muligt at skaffe Kurfyrsten af Brandenborgs Hjælpetropper, der nu stod i Sønderjylland, over til Øerne, havde Landet den Sorg at miste en af sine stolteste og djærveste Søkrigere, idet Eskadrens Chef, Peter Bredal, nu Viceadmiral, fandt Heltedøden for en fjendtlig Kugle, da han under en Træfning i Alssund den 8de December stod i Begreb med at entre et fjendtligt Skib.

3 Dage efter, den 11te December, blev Gyldenløve, Bredals Jævnlige i mandig Tapperhed og Fædrelandssind, hans Overmand i Byrd, Stilling og Indflydelse, bortreven ved Døden — et Budskab, der selvfølgelig vakte endnu større Deltagelse trindt om i Landet, og ikke mindst i Kjøbenhavn, hvor den Afdøde var elsket og beundret. Gyldenløves Navn er, som vi vide, med saa uudslettelige Træk ristet ind i Kjøbenhavns Belejrings Historie, at nogle udfyldende, dog langt fra fuldstændige, Oplysninger om hans korte, men daadrige Livsbane formentlig ikke ville være uvelkomne.

Kong Christian IV's Søn med Vibeke Kruse, Ulrik Christian Gyldenløve, blev født den 7. April 1630 paa Ibstrup, det nuværende Jægersborg. Ligesom alle Christian IV's Børn fik han en omhyggelig Opdragelse og blev som ganske lille Dreng sat i Skole hos Magister Hans Lauritzen, der senere blev Professor ved Gymnasiet i Roskilde, men tidligere havde været »Skolemester« for de kongelige Frøkener, det vil sige Eleonore Christine og hendes Søstre. Hos Hans Lauritzen nød han Undervisning indtil sit tiende Aar, da han fik Magister Jens Dolmer til Skolemester. Gyldenløve synes at have været en opvakt Dreng med hurtigt Nemme og gjorde i Begyndelsen glimrende Fremskridt. Som Bevis herpaa kan tjene, at han 1642 i sit tolvte Aar holdt en latinsk Tale, der samme Aar blev trykt i Kjøbenhavn. Senere maa det dog vist være gaaet mindre godt med hans boglige Studier, thi, da ved Afslutningen af disse i 1647 Jens Dolmer kaldtes til Sognepræst ved Aarhus Domkirke, tiltaltes han for »nogle grove Excesser mod Ulrik Christian begangen«, og Kongen kasserede hans Udnævnelse, bl. A. fordi Dolmer havde forsømt sin Lærlings Undervisning. Mærkelig nok skulde Lærer og Elev senere

komme i Berøring med hinanden under ganske forandrede og alvorlige Forhold, thi da Gyldenløve 1658 under Kjøbenhavns Belejring kommanderede samtlige Udfaldstropper, fandt han Jens Dolmer ansat som Auditør ved det af Studenterne oprettede Korps. Efter sit mis-

Ulrik Christian Gyldenløve.

lykkede Forsøg paa at blive Præst havde Dolmer nemlig taget Bopæl i Kjøbenhavn, hvor han beskjæftigede sig med statsretlige Undersøgelser.

Gyldenløves Uddannelse i boglig Lærdom afsluttedes endelig den 29. Decbr. 1647, paa hvilken Dag han efter kongelig Befaling og i Overværelse af Norges Statholder, Hannibal Sehested, blev

underkastet Examination af Sjællands Biskop, Jesper Brochmand, Dr. Peder Winstrup og Hofpræsten Lars Jacobsen, der afgav Beretning til Kongen om Prøven.

Christian IV elskede denne sin yngste Søn, der ogsaa i flere Henseender slægtede ham paa, og han lagde dette for Dagen paa mange Maader. Han forærede saaledes Drengen den Slægten Akeleie tidligere tilhørende Skinnerupgaard paa Fyen med tilliggende Gods og lod i Aarene 1636—46 Gaarden helt ombygge og forsyne med Taarn og befæstede Grave, hvorefter den fik Navnet Ulriksholm. I 1643 øgedes denne Besiddelse betydelig, idet Kongen da købte og forærede ham Hovedgaarden Østergaard, der laa i Nærheden af Ulriksholm. For at varetage Sønnens Interesser gav Kongen ham først Anders Bille til Damsbo, den senere Rigsmarsk, til Formynder og derefter Sten Bille til Kjærsgaard.

Da den gamle Konge døde den 28. Februar 1648, var Gyldenløve næppe i Hjemmet, og han er saaledes heller ikke bleven Vidne til den Forhaanelse, der tilføjedes hans Moder, som, paa Ulfelds Bud, strax efter Kongens Død blev udvist af Rosenborg, og, da hun faa Uger efter døde af Sorg, paa en simpel Arbejdsvogn ved Nattetid blev kjørt ud af Byen og jordet paa den nye Kirkegaard ved Nørreport. Allerede i Januar 1648 synes han, ledsaget af sin Hofmester, Memmius Burinus, at have begivet sig paa Rejser til fremmede Lande for at fuldende sin Uddannelse. For at søge krigerisk Daad og Virksomhed, som i saa høj Grad tiltalte hans fyrige og kjække Aand, tyede han, ligesom flere af hans ældre Brødre før ham, til Spanien, med hvilken Stat hans Fader stod i venskabelig Forbindelse, og hvor Datidens Krigskunst i alle dens Enkeltheder gjennem en snart halvandethundredaarig Krig havde udviklet sig til en høj Grad af Fuldkommenhed. I spansk Krigstjeneste naaede han næppe at komme til at tage Del i Trediveaarskrigen, men forøvrigt fik Afslutningen af denne vældige Krig i Oktober 1648 for saa vidt ingen Følger for ham, som Spanien nægtede at slutte Fred med Frankrig og endnu i en Række af Aar fortsatte Krigen ved Pyrenæerne og i Nederlandene. Som spansk Afsending finde vi ham i Vinteren 1651—52 i Hertugdømmerne Holsten og Slesvig paa Hvervning af et betydeligt Troppekorps af Fodfolk og Ryttere

til den spanske Regering, men da disse Rustninger kun kunde være rettede mod Frankrig, gjorde dette Lands herværende Gesandt, Chanut, Indsigelser herimod hos Frederik III, der maatte forbyde sin Halvbroder Hvervningen. Det blev derfor kun en meget ringe Styrke, det lykkedes Gyldenløve at føre med sig til Nederlandene. Det var uden Tvivl under dette Ophold i Hertugdømmerne, at Gyldenløve i Hamborg havde det meget omtalte heftige Sammenstød med den senere saa bekjendte Kay Lykke, der havde været Kammerjunker hos den afdøde Christian IV. Gyldenløve beskyldte Kay Lykke for mere end tilbørligt at have været Redskab for Ulfeld i dennes uædle Hævn mod Gyldenløves Moder, og udfordrede ham til Duel. Mindre ridderlig, men af Hensyn til Gyldenløves frygtede Kaarde vistnok ganske klogt, undgik Lykke imidlertid Duellen ved at tage Flugten.

I de følgende Aar førtes Krigen navnlig i Nederlandene og i Flandern, og Prins Ludvig af Condé, den saakaldte »store Condé«, der af Forbitrelse mod Mazarin havde forladt Frankrig og sluttet sig til sit Lands Fjender, havde her Overbefalingen over de spanske Hære. Under denne berømte Feltherre var der tilgavns Lejlighed for Gyldenløve til at lære Krigskunsten at kjende, og han lod ikke Lejligheden ubenyttet. Fra en Mængde af de talrige Træfninger, dristige Marscher og Overfald, som karakterisere denne Krig, nævnes »Baron Guldenlew« stedse med Anerkjendelse og Hæder, og man faar Indtrykket af, at han paa én Gang har været en forvoven, kløgtig og heldig Underanfører. 1654 var han Chef for et Rytterregiment og beklædte Stillingen som Sergent-Major-General de Bataille, hvilket omtrent svarer til de senere Tiders Generalkvartermester.

I samme Aar blev han imidlertid kaldt hjem til Danmark. Krigen med Sverig drev vel foreløbig over, da Carl Gustav jo foretrak først at vende sine Vaaben mod Polen, men Forholdet til Naboriget var dog stedse spændt, og brød Krigen ud, havde Fædrelandet den største Brug for saa krigsvant en Søn. Det beror sikkert paa en Misforstaaelse, naar det berettes af nogle Forfattere, at Frederik III i Begyndelsen ikke yndede sin Halvbroder; tvertimod viser Alt, at Kongen strax, trods Gyldenløves store Ungdom, fattede den største Tillid til ham og anvendte ham i nogle af Rigets vigtigste Ærinder.

Og Frederik III, som saa saa skarpt, og som saa godt forstod at vælge sine Mænd, havde ogsaa her set rigtigt, thi Gyldenløve gjengjældte sin Konges Gunst ved en aldrig svigtende Utrættelighed og Hengivenhed; han var, som en samtidig Beretning udsiger: »sin Konge og sit Fædreland i alle Maader tro, en Fjende til Døden af alt Forræderi.«

Noget efter sin Hjemkomst udnævntes han til Befalingsmand paa Hald og toges strax i Brug i Hærvæsenets Tjeneste; han fik indført flere nyttige Forbedringer ved Troppernes Udrustning; saaledes skyldtes det Gyldenløve, at den lange Musket, hvormed det beredne Fodfolk, Dragonerne, hidtil havde været bevæbnet, erstattedes med det saakaldte »Fyrrør«, en kort Musket, forsynet med Hjullaas. 1655 udnævntes han til Generalmajor og beordredes i dette Efteraar til at ledsage Anders Bille, Rigets Marsk, paa dennes Generalmønstring over det jydske Landeværn. I Slutningen af det følgende Aar fik han af Kongen overdraget det delikate Hverv at møde Søsteren, Eleonore Christine, der var ankommen til Jylland og agtede sig til Kjøbenhavn; han skulde forbyde hende Adgang til Hoffet og med det Gode eller Onde formaa hende til at forlade Landet. Eleonore Christine har i sin livlige og kraftige Stil beskrevet dette højst ejendommelige og interessante Møde, der begyndte paa Storebelt og blev fortsat paa Slottet i Korsør, og man faar deraf et fortrinligt Vink til Forstaaelsen af Gyldenløves Personlighed. Hun, den forhen saa mægtige, nu landflygtige Søster, var naturligvis ikke ham blid, der skulde overbringe hende et krænkende Budskab fra deres fælles Broder, Kongen; men gennem hendes Vrede mærker man dog, at Gyldenløve var Situationen voxen, at han med Højhed forstod at hævde sin Stilling som en Konges Repræsentant, samtidig med at han stod ligeoverfor en Kvinde, der tilmed var knyttet nær til ham ved Blodets Baand. Naar han paa et af hendes første Spørgsmaal, at hun »formodede, at han som en diskret Cavaller vidste, hvorledes han en Dame af hendes Kvaliteter skulde traktere«, lader svare, »at han vel vidste, paa hvad Manér han med Damer skulde omgaas«, da skjønner man af den hele Forhandling, at det er med Rette. At han i Samtalens Løb kom til at lade falde harmfulde og truende Ord mod Corfitz Ulfeld, den Mand, der havde beskæmmet

hans Moder, og som han maatte betragte som Landsforræder, kan saa meget mindre forundre, som det var Søsteren selv, der æggende og ganske unødig fremkaldte denne Vending. Hun bemærker ved denne Lejlighed, at han som sædvanlig var stortalende — i Virkeligheden ogsaa det eneste Nedsættende, hun paasiger ham.

Fra Begyndelsen af Aaret 1657 er Gyldenløve, der ved denne Tid faar Riberhus i Forlening, i travl Virksomhed med at forberede de Rustninger mod Sverig, som ifølge de paa Herredagen i Odense i Februar Maaned tagne Beslutninger skulde finde Sted. Særlig Hvervning af Tropper — den nationale Milits var jo desværre i en højst maadelig Forfatning — var ham overdragen, og han havde Løbeplads i det sydlige Holsten. Der er blevet talt meget om, at det »unge« Hofparti med Gyldenløve i Spidsen bar Skylden for, at den saa ulykkelige Krig kom istand, og det er vel muligt, at han har havt Lyst til at udfolde sin Kraft og har ladet dette komme til Orde hos Kongen, men man synes at glemme, at han ikke sad i Rigsraadet, hvor Afgjørelsen laa, og at Rigsraaderne Christen Thomesen Sehested, Axel Urup, Gunde Rosenkrantz og flere graahærdede Mænd, der ikke kunde henregnes til de »Unge«, paavislig i Tale og Skrift have været ivrige for Krigen og sat denne igjennem. Som sikkert tør det i hvert Fald anses, at Gyldenløve ikke har havt nogen Andel i den uheldige Maade, hvorpaa Krigen blev indledet og Rollerne fordelte.

Man havde først den rigtige Tanke, at føre Hovedhæren over til Skaane for sammen med en norsk Afdeling at rykke ind i Sverig, medens et mindre Korps forsvarsvis dækkede Halvøen. Kongen vilde da selv føre Hovedhæren med Gyldenløve som Medhjælp. Senere blev der Tale om, at Kongen skulde have Kommandoen i Holsten og Gyldenløve være Overanfører i Skaane, men endelig satte Rigsraadet, væsentlig af politiske Grunde, igjennem, at Rigsmarsken Anders Bille skulde føre Hovedhæren i Holsten, Iver Krabbe det norske Korps, og at Axel Urup, der i den Anledning var bleven udnævnt til Generalløjtnant, skulde agere i Skaane med Gyldenløve som Næstkommanderende. »Og haver Du, næst Axel Urup, den øverste Kommando at føre«, skriver Kongen til ham. Den 1ste Juni blev

den formelle Krigserklæring sendt til Sverig, og i de sidste Dage af Maj finde vi Gyldenløve paa Sjælland ifærd med at overføre Tropper til Skaane.

Hvorvel Kampen, der skulde føres fra dette Landskab, efter Sagens Natur væsentlig maatte være indskrænket til Forsvar, og hvorvel den lille, krogryggede, sindige Axel Urup hverken i det Ydre eller Indre passede godt sammen med den statelige, energiske Gyldenløve, indlagde de to Hærførere sig dog stor Hæder i dette Felttog og gennemførte det med Omsigt og Dygtighed. De bandt dristig an med den svenske Feltmarsk Otto Stenbock, som fra Polen var sendt hjem til Sverig for at kommandere i Skaane, medens Carl Gustav rykkede mod Halvøen; og efter flere tildels smukke og skarpe Træfninger, saasom ved Laholm, Halmstad og Markaryd, i hvilke man saa, at de Danske, naar de bleve godt førte, meget vel kunde tage det op med de frygtede Svenske, havde de i Begyndelsen af Oktober ikke alene opfyldt deres Bestemmelse, at dække Skaane, men endog formaaet at sætte sig fast i Halland, saaledes at de der kunde oppebie Normændenes Ankomst under Iver Krabbe.

Men fra Rigsmarskens Hær, der skulde føre Hovedslaget, kom det ene Ulykkesbudskab efter det andet, og da denne Hær tilsidst var ganske sprængt, Marsken falden og Fredericia den 24de Oktober indtaget af Wrangel med stormende Haand, stod de danske Øer, og da fornemmelig Fyen, i den største Fare. Det var nødvendigt at faa en Mand derover, der forstod at kommandere, og Kongens Valg faldt paa Gyldenløve. Den 2den November udnævntes han til Øverstbefalende for samtlige Tropper paa Fyen, og han ilede strax afsted, medtagende fra Halland de sjællandske Adelsryttere og sit eget berømte Regiment Dragoner, af hvilke dog en Del forblev paa Sjælland til Bevogtning af denne Ø.

Forholdene paa Fyen vare kummerlige. Som sine nærmeste Underbefalingsmænd forefandt Gyldenløve tvende, der nærmest vare at betragte som Lykkeridere uden virkelig militær Indsigt og Paalidelighed, nemlig Jens v. Hadersleben, adlet i Sverig med Tilnavn Løvenklou, der næsten stedse, maaske spotvis, gik under Benævnelsen »Oberst Jens«, ihvorvel han havde Generalmajors Rang, og

Skotten Henderson, ligeledes Generalmajor. Af danske Adelsmænd kommanderede som Oberster Sten Bille og Henrik Sehested. Paa Fodfolk skortede det i høj Grad. Den 15de November skriver Gyldenløve bl. A. saaledes til Kjøbenhavn: »Jeg haver ingen Hjælp her og maa holde idelig med Rytteriet færdig, saa at de af saadan stor Travaille ere snart trætte og derfor blive modvillige . . . Fodfolket med det allerforderligste her over at komme var meget tjenligt, eftersom her er aldeles Ingen at regne paa« Med den ham iboende Ihærdighed og Kraft og, som det synes, godt understøttet af de fem i Odense værende Rigsraader[1]), søgte Gyldenløve imidlertid at raade Bod paa denne Tilstand og bringe Forsvaret i Orden. En Landstorm af Bønder blev organiseret og sat i Virksomhed; overalt paa Kysterne, hvor Adgang for Fjenden var lettest, blev der anlagt Batterier og Forhug, og ved Begyndelsen af Januar Maaned det følgende Aar raadede han af regulære Tropper mindst over 25 Kompagnier Ryttere, 12 Kompagnier Fodfolk og et ikke ringe Artilleri. Da blev han syg af den Overanstrengelse og den opslidende Virksomhed, som dette Felttog medførte, og inden Maanedens Udgang maatte han harmfuld se enhver Frugt forspildt af, hvad han havde udrettet. Jens Løvenklou, der midlertidig førte Kommandoen, havde saa godt som uden Sværdslag overgivet sig og Hæren, hele Fyen var i Fjendens Vold, Gyldenløve selv og Rigsraaderne fangne Mænd.

Det er ørkesløst nu at gruble over, om Gyldenløve, hvis han ikke havde været bunden til Sygesengen i Odense, havde kunnet hævde Besiddelsen af Fyen mod den tredobbelte stærke Fjende, men man kan kun beklage, at han ikke fik Lejlighed til at prøve derpaa, og han har vist selv forbandet, at Skjæbnen var ham saa umild. Var der Nogen, der skulde have kunnet føre et Kontrastød mod den forvovne svenske Konge, da han den 30te Januar gik over Isen paa Lillebelt, da var det Gyldenløve. Der vilde tilvisse have vanket braadne Pander.

Under Krigen var han bleven udnævnt til Generalløjtnant og til Medlem af det nye Krigskollegium, som Frederik III oprettede i

[1]) Jørgen Brahe, Henrik Rantzau, Gunde Rosenkrantz, Otto Krag og Iver Vind.

Januar 1658. Da han efter Fredsslutningen var vendt tilbage og var kommen nogenlunde til Helbred igjen, havde han, der var udnævnt til Befalingsmand over Skanderborg, med flere andre af de højere Embedsmænd det brydsomme Hverv at skaffe de Tropper, Heste og Vaaben tilveje, som Svenskerne vedblev at forlange, inden de vilde forlade Landet.

Om den glimrende Tjeneste, han ydede sit Fædreland under Kjøbenhavns paafølgende Belejring, hvor han ved sin Kløgt, sin uforlignelige Tapperhed og ved det Herredømme, han havde over Masserne, viste sig som en Kriger af første Rang, er der allerede talt i det Foregaaende. Han var Sjælen i Forsvaret, og fra første Færd var det ham klart at skulde Modet og Fortrøstningen under saa trange Vilkaar holdes oppe hos Kjøbenhavns Borgere, da maatte Kongen og de, der stod ved Styret, frem i forreste Linie; og skulde der blive Soldater af de sammenflikkede Hobe, hvoraf Besætningen bestod, da maatte de have Blod paa Tanden og vænnes til at se Fjenden under Øjne. Betegnende i saa Henseende er hans Strid med Axel Urup. Denne, der vel ikke uden Grund i sin tidligere Underanfører saa Rigets vordende Marsk, en Stilling, hvorpaa han vist selv formente at kunne gjøre Fordring, bekæmpede Gyldenløves Hærledelse og Indflydelse. Han ivrede imod de talrige Udfald, vilde have Tropperne skaanede, indtil Stormen gik for sig, og en Dag i Gyldenløves Nærværelse bad han indstændig Kongen om ikke længere som hidtil at lade sig forlede til at sætte sit for Landet kostbare Liv i Fare. Dette følte Gyldenløve møntet paa sig, og løs i Skeden, som Kaarden altid sad ham, svarede han med en Udfordring, hvis Følger det dog paa Rigsraadernes Anmodning lykkedes Kongen at afvende.

Et Billede af, hvor megen Pris Borgerne i Kjøbenhavn satte paa Gyldenløve, og hvor rørende man endog efter hans Død tilskrev ham Fortjeneste af Kjøbenhavns Forsvar, faar man af følgende Brudstykke[1]), hvor særlig det Trofaste, Pligtopfyldende og Omsigtsfulde

---

[1]) Hele Beretningen omhandler, hvorledes det saa ud før Stormen d. 11. Februar 1659.

i hans Karakter fremhæves: » . . . . Fra Løngangen henad Vandkunsten og den Runddel omkring havde salig Ulrik Christian Gyldenløve med hans Folk sin Post; der holdt han og redelig, saa længe han havde sin Helbred, derhos laa han og om Natten, thi det var den svageste Post, lettest at komme til, den havde de og mest Øje paa, der satte de og heftigst an udi Stormen. Der omkring havde salig Gyldenløve allevegne sat Fodangler og end oven i Palissaderne sat Fodangler, store og stærke gjort, saa at end et mærkeligt Syn var der at se udi Stormen, at som de satte der heftigst an, var der nogle føre, store Polakker, som vilde op over disse Palissader, og som de ere komne op, ere de blevne hængende ved disse Fodangler, døde skudt. Der havde og den sal. Herre klædt Runddelen uden paa ret under Stormpælene saa langt som 2 Alen ned med Brædder, og gjennem disse Brædder havde han ladet sætte lange skarpe Spiger og Søm, saa at det skarpe var omvendt, om nogle vilde klatre derop, traadte de disse Søm gjennem Hænder, Fødder og Knæ, at de maatte være glade, de kunde komme ned igjen. Saa var der og spanske Ryttere rundt om denne Post og Runddel, slaget ind i Brystværnet med store Jernlænker rundt om og lange Bolte som Jernstænger gjennem Lænkerne, at de ikke skulde drage disse spanske Ryttere ud, om de løbe an, og der kom mange paahængende. Der uden for denne Runddel havde han og ladet gjøre en Ravelin og der neden under plantet 10 eller 12 Feltslanger udi Indgangen med Skrot, de vidste og at gjøre lyst i Stormen . . . .«

En af de sidste Gange, Gyldenløves Navn forekommer i Belejringens Historie, er den 2den November, da han sammen med Kommandanten Hans Schack og Chefen for Livregiment Ryttere, Hans Ahlefeldt, beordres til fremtidig daglig Kl. 9 Formiddag at møde paa Slottet i det gule Gemak til Raadslagning hos Kongen. Kort efter synes han at være bleven angreben af sit tidligere Onde, og efter nogle Dages Sygeleje døde han som anført den 11te December 1658. Hans Dødskamp var haard; han stred mod Døden, som han havde stridt mod Fjenden, og hans Sjælesørger, Præsten Jens Justesen, havde vanskeligt ved at gjøre ham forstaaeligt, at han nu maatte overgive sig, at der gaves en Magt, der var stærkere

og mægtigere end den Kaarde, han hidtil fremfor Alt havde stolet paa, og som han havde ført til saa stor Hæder for sit Fædreland.

Han blev begravet i Frue Kirke, dog først efter næsten 2 Aars Forløb, efterat Fjenden var af Landet. Under et Billede af ham findes et Vers paa Latin og Tysk, der i fri Oversættelse omtrent lyder saaledes:

»Sku den højhjertede Løve! betragt hans Miner og Aasyn,
Som var sit Fædrelands Værn, Hektor gjenfødt i Nord,
Han, som saa ofte med Fjendens Blod har Markerne farvet,
Gylden paa ringe Blad Løven straalende staar.«

STORMEN PAA KJØBENHAVN

Natten mellem den 10de og 11te Februar 1659.

I.

Carl Gustav havde efter al Sandsynlighed forskjertset det gunstige Øjeblik til Danmarks Erobring, da han ved Ankomsten foran Kjøbenhavn den 11te August 1658 afslog den indstændige Anmodning, som Erik Dahlberg, Arvid Forbus, Clas Thott og andre kjække Hærførere rettede til ham om ufortøvet at skride til Storm og i Spidsen for sine prøvede Krigere, hvem endnu intet Vanheld havde ramt, at gjøre Forsøg paa over de udtørrede Grave og forfaldne Jordvolde at trænge ind i Danmarks Hovedstad.

Han havde vel ved denne Tøven vundet det faste Punkt Kronborg og skaffet sig et mægtigt Belejringsartilleri; men ligesaa lidt som han ved Slottets Erobring var bleven Herre over Øresund eller havde kunnet forhindre vore Allierede Hollænderne i at bringe Kjøbenhavn Undsætning, ligesaa lidt opfyldtes hans Haab om at kunne overvælde Kjøbenhavn med Kronborgs Kanoner. Tvertimod maatte han være Vidne til, at Kjøbenhavn i ydre som i indre Kraft syntes at voxe sig stærkere, jo længere Belejringen varede, og til sin Ærgrelse fik han at mærke, at han til Tider endog kunde komme til at overtage Forsvarerens Rolle.

Under disse Forhold var det, som vi vide, at han i de første Dage af November bestemte sig til foreløbig at hæve den direkte Belejring og at indtage en tilbagetrukken Stilling ved Brønshøj. Det var dog langt fra, at Begyndelsen hermed var gjort til helt at opgive Kjøbenhavns Erobring. Intet kunde ligge Carl Gustavs Tanke fjernere, og han indrettede sig da ogsaa ved Brønshøj, saaledes som samtidige Øjenvidner udtrykke det, »som om han skulde forblive der i 100 Aar«. Stillingen, der strakte sig fra Brønshøj Bakkegaard over Bellehøj til Bispebjerg Mølle, og som af Naturen var meget stærk og dækket paa begge Fløje af sumpigt og moset Terræn, styrkede han i Fronten ved en Række Forskansninger, Volde og

Svenske Vagtblus.

Bastioner. Umiddelbart bag denne Kamplinie indrettedes en mægtig Barakkelejr for Hæren. I Midten af Lejren laa Infanteriet, 11 Brigader stærkt og formeret i to Træfninger, der kommanderedes af Rigstøjmester Erik Stenbock og Generalmajor v. Essen. Paa hver af Fløjene laa der 4 Regimenter Rytteri, højre Fløj under Generalerne Gustav Banér og Clas Thott, venstre Fløj under Generalerne Sulzbach og Carl Lejonhufvud. Artilleriets Plads ses ikke, men sandsynligvis har det for en Del været parkeret i Brønshøj, hvis Kirke i hvert Fald var indrettet til og taget i Brug som Tøjhus. Bag Lejren lod han til Vaaninger for sig og sine fornemste Officerer rejse en hel By, bestaaende af virkelige Huse, som det synes nogle og tyve i Tallet. Materialet hertil, saavel som til Bygningen af Lejren,

blev taget dels fra Landsbyen Utterslev, der i den Anledning næsten helt blev nedreven, dels fra andre omliggende Byer og Kirker. Alle Husene i denne saaledes i Hast fremtryllede By vare indrettede med stor Komfort; »der manglede ikke«, hedder det, »paa skjønne Gemakker, flisebelagte Gulve, Vinduer, Døre og Jernkakkelovne, Alt var meget vel udstafferet«.

Her i Carlstad, saaledes kaldte Svenskekongen den By, han havde ladet anlægge udenfor Portene af sin Nabos Hovedstad, sad Carl Gustav som Edderkoppen i sit Spind, listig, snild, beregnende, graadig og voldsom som denne, her udkastede og afvejede han sine forvovne Planer. Intet vilde han give Slip paa af det vældige Magtomraade, som Gustav Adolph og Axel Oxenstjerna havde efterladt ham i Arv, og som han selv saa mægtigt havde forøget. Han havde vel lidt et forbigaaende Uheld, og enkelte sorte Skyer viste sig hist og her paa Horisonten, men han følte sig med Rette alle sine Samtidige overlegen som den, der i én Person forenede Fyrsten, Feltherren og Statsmanden, og han havde endnu store Kort paa Haanden. I Lifland stod Feltmarskalk Lillie med 6000 Md., i Østpreussen Feltmarskalk Douglas med 9000 Md., i Pommern hans Broder Johan Adolph med 8000 Md., vogtende for ham Sverigs vidtstrakte Besiddelser langs Østersøens Kyst. I Holsten og Sønderjylland havde vel Pfalzgrev Philip af Sulzbach maattet vige for den Hær paa c. 25,000 Brandenborgere, Østerrigere og Polakker, der langsomt vare rykkede frem gjennem Halvøen for at komme Danmarks til Undsætning og som den 18de December havde bemægtiget sig Øen Als; men den utrættelige Wrangel var ilet over til Fyens Forsvar, og den store svenske Flaade, som Rigsadmiralen dernæst beredte sig til at tage Kommandoen over, krydsede allerede med sin Avantgarde under Viceadmiral Clas Uggla i Belterne og gjorde enhver yderligere Overgang til de danske Øer umulig for de Allierede. Kunde Carl Gustav ved sit diplomatiske Snille og ved sine Venner Englændernes Hjælp blot holde Hollænderne i Tømme, saaledes at den hollandske Flaade ved Kjøbenhavn ikke forstærkedes eller optraadte aktivt i de danske Farvande udenfor Øresund — og herom havde han det bedste Haab — agtede han kun ringe den brandenborgske Kurfyrste, Kongen af Polen og Kejseren

af Østerrig. Han skulde da nok paa den ene eller anden Maade bringe Kjøbenhavn, denne forhadte Bom, som saa længe havde standset hans Sejrsløb, til at falde. Nordens tredobbelte Kongekrone sad da paa hans Hoved, og der vilde Intet være til Hinder for, at han, saaledes som hans Fortrolige Grev Schlippenbach udtalte det i Ringsted til de danske Afsendinge Mogens Høg og Christen Skeel, »som en anden Alarik kunde drage mod Syd og end en Gang lægge Rom under Goternes Vælde«.

I Kjøbenhavn skuffede man sig heller ikke med Hensyn til, hvad der endnu kunde forestaa. Englands truende Holdning ligeoverfor Holland og dets Venskabsforbindelse med Carl Gustav var en alvorlig Sag for den danske Regering, og det fremkaldte ikke ringe Uro, da man i December erfarede, at en Afsending fra Richard Cromwell, Englands nye Regent, var ankommen til den svenske Lejr, og, som Rygtet bestemt udsagde, medbragte Løfte fra Protektoren om, at 24 Orlogsskibe i den nærmeste Fremtid skulde blive stillede til Carl Gustavs Raadighed. Naar Rygtet saa tilføjede, at Hollænderne paa Efterretningen herom havde skyndt sig med at forklare Carl Gustav, at Søslaget i Øresund kun var fremkommet ved en Misforstaaelse, og at de ikke ønskede nogen Krig med Sverig, saa behøvede man jo ikke at tage dette saa lige efter Bogstaven; men det var i ethvert Tilfælde en Kjendsgjerning, at den danske Regering forgjæves søgte at bevæge dem til en mere aktiv Krigsførelse.

Hvert Øjeblik maatte man ogsaa være forberedt paa at se den ligesom lurende svenske Krigshær pludselig bryde frem, og Faren herfor blev navnlig stor, da Frosten, der den foregaaende Vinter havde været saa ulykkebringende for os, ved Udgangen af 1658 paany indfandt sig med stor Styrke og efterhaanden bredte et stærkt Isdække over Kallebodstrand, Christianshavns Kanal, Søerne og Gravene langs hele Befæstningen. For saavidt muligt at raade Bod herpaa, at afværge eller tilbageslaa et overraskende Stormangreb, blev intet Arbejde, ingen Opofrelse skyet, ingen Anstrængelse anset for at være for stor. Thi det var man fremdeles enig om, dertil stod Alles Hu, og det vidste man ogsaa godt i den svenske Lejr: Kjøbenhavn skulde forsvares til sidste Mand.

Foran Fæstningen, udover Dronningens Have, Ravnsborg og Vartov blev næsten alt det lidet Rytteri, man havde, daglig sendt frem til Sikring og Iagttagelse. Man søgte at understøtte de smaa Rytterhobe, der hvert Øjeblik foruroligedes af de Svenske, og som havde en yderst farlig og besværlig Tjeneste, ved et ejendommeligt Slags Mineanlæg, konstrueret af Oberstløjtnant Wilken: i Isen eller i Jorden nedgravede man nemlig Granater, der sattes i Forbindelse med en Pistollaas, og som derfor antændtes og sprang, naar de Ryttervagten anfaldende Svenske berørte en tæt over Jorden mellem Laasene udspændt Staaltraad.

I Kallebodstrand blev Prammen lagt nærmere til Kongens Bryghus, og til Assistance for Prammen indvarpedes som nyt Blokskib Korvetten »Højenhald«, der førte 12 Kanoner; udfor Tøjhuset lagdes en Fregat, i Christianshavns Kanal to større Orlogsskibe, medens den hollandske Flaade forsvarede Havnen i Linien fra Kastellet til den nuværende Nyholm. Et omfattende Isningsarbejde, der især forestodes af Renteskriver Jens Lassen, en ivrig og raadsnild Mand, der paa mange Maader indlagde sig Fortjenester under Belejringen, blev iværksat paa denne Strækning. I selve Voldgravene havde hver sit bestemte Stykke at ise og sin Vaage at holde aaben.

Der arbejdedes uophørlig paa Voldenes Udbedring og deres Forstærkning med Palissader, Stormpæle og spanske Ryttere Alt, hvad der havdes af brugeligt Skyts, blev trukket frem til Forsvar, og da Kampen jo nu efter al Sandsynlighed skulde føres paa kort Hold, stod de fleste Stykker ladede med Kardætskskud. Samtlige Amagers Bønder og Karle blev indkommanderede og tagne i Brug som Haandlangere ved Skytsbetjeningen, hvorved allerede en hel Del hollandske Matroser gjorde Tjeneste, da man langtfra havde nok af uddannede Bøsseskytter eller Artillerister.

Alle Vagtposter gjordes saa stærke, som det paa nogen Maade var muligt. Studenternes, Kjøbmændenes og Haandværkssvendenes frivillige Korpser, der for en Tid delvis havde været fritagne for Voldtjeneste, traadte paany under Gevær, og i de første Dage af Januar foretog Rodemestrene en nøjagtig Optælling af samtlige

vaabenføre Mænd i hvert Hus i Byen, og med hvad Vaaben og Værge de vare forsynede[1]). Samtlige Soldater og Borgere fik én Gang for alle deres bestemte Vagt anvist, hvortil de, naar Stormklokken lød, og Kanonerne skød Alarmskud, uopholdelig skulde ile, og for at forvisse sig om, at dette nøjagtig blev overholdt, skyede man ikke en Gang imellem at slaa blind Alarm. Det var desuden Borgerne paalagt at være forsynede med Issporer, for at de i det glatte Føre ikke skulde være forhindrede fra i Hast at bestige Volden, naar dette fordredes.

For Enden af de Gader, hvor det var af særlig Vigtighed at holde Kampen gaaende, hvis Fjenden paa enkelte Steder skulde bryde gjennem Voldlinien, blev Jernkjæder atter udspændte og Stendynger opstablede. Som Reduit i yderste Nød tjente sandsynligvis Citadellet[2]), hvor Frederik Ahlefeldt var Kommandant og hvis faste Besætning dannedes af de af ham kommanderede Kjernetropper, Kongens Livregiment tilfods. Ogsaa Christianshavn, der ved Kallebodstrands Tilfrysning var særlig udsat, havde sin egen selvstændige Kommandant, hvilken Post i de første Dage af Januar overdroges til den energiske General Fuchs. Den højeste Grad af Agtpaagivenhed og Aarvaagenhed indskærpedes alle Kommanderende, og Kongen foregik ogsaa heri sine Undersaatter med det mest følgeværdige Exempel, idet han hver Nat, kun ledsaget af nogle Drabanter, red sin Ronde hele Byen igjennem.

Saaledes beredte man sig af alle Kræfter til at staa imod, hvad der kunde komme. Og det var paa Tide, thi Uvejret var ifærd med at bryde løs. Carl Gustav havde foretaget en hastig Inspektionsrejse

---

[1]) Af denne Undersøgelse fremgik det, at der var stor Forskjel paa, hvad Haandvaaben der havdes nu, og dengang Belejringen begyndte. Da havde knap Soldaterne ordentlige Vaaben, nu derimod ser man, at ogsaa Borgerskabet var vel forsynet, thi paa Rodemestrenes Lister finder man ofte paategnet: »og haver de alle deres gode Gevær«. Utvivlsomt stammer denne Vaabenforøgelse fra Hollændernes Ankomst.

[2]) Bestemt har jeg dog ikke fundet dette udtalt. Man vilde maaske heller ikke ligefrem antyde Muligheden af, at en fjendtlig Storm skulde kunne lykkes, for ikke at svække Besætningens Mod og Kamplyst. Det var nok, naar de øverste Førere vidste Besked.

Paa hosstaaende Gjengivelse af et samtidigt Flyveblad er efter Tidens Skik hele Belejringens Historie fremstillet under ét.

Af de store Bogstaver betegne

L—S de Udenværker, som de Danske anlagde efter Svenskernes Landgang,

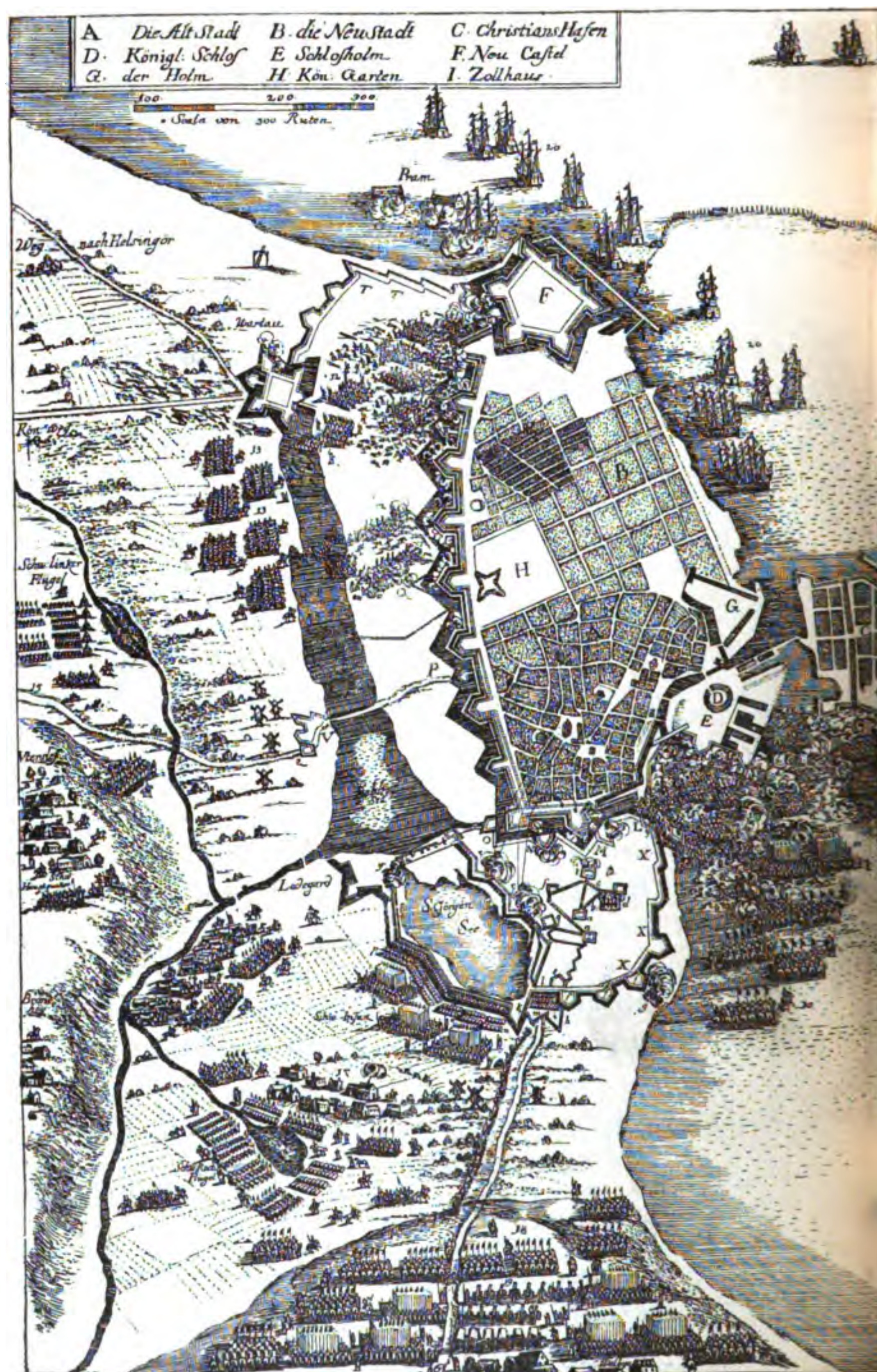
T, V, X Christian IV's ydre Befæstningslinie (S. 50).

De smaa Bogstaver:

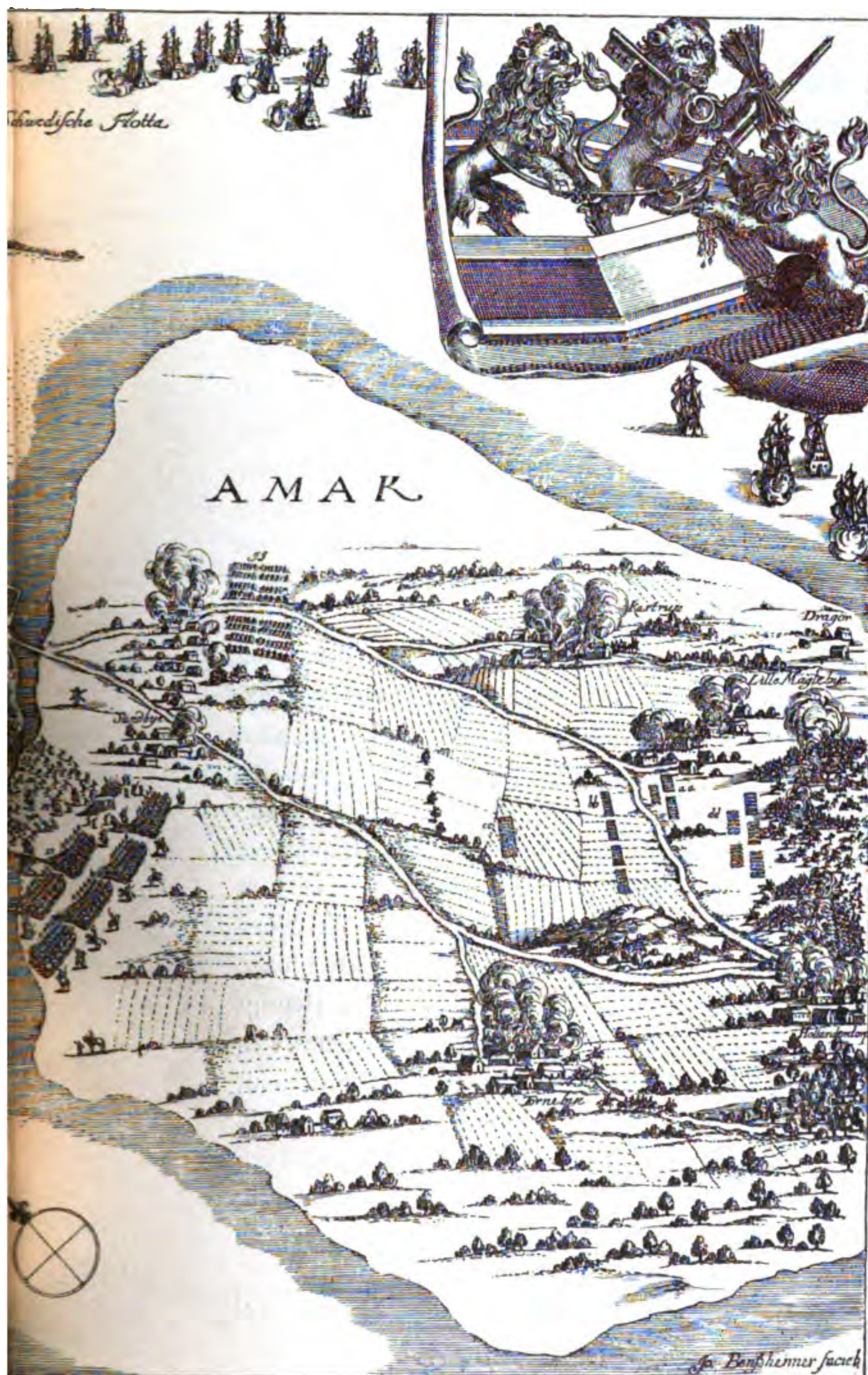
a—u Svenskernes Belejringsarbejder,

gg disses Lejr paa Amager,

aa—dd de danske Tropper under Kampen 10. Okt. (S. 78).

Kjøbenhavn

Belejringen.

Tallene (tildels vanskelige at finde):

1 Svinetruget,
2 Hunden,
3 Højenhald,
4—14 svenske Kolonner under Stormen 11. Febr.,

15 Frederiksborg-
16 Roskilde-Vejen,
17 Rytterlejr ved Ny Hollænderby (Frederiksberg),
18 Svenskernes Opmarsch paa Valby Bakke 30.—31. Okt. (S. 83),
19 deres første Artilleriopstilling,
20 danske og hollandske Orlogsskibe.

(Af de 3 Løver betegner den med Pilebundtet og Nøglen Holland).

Udg. Anm.

til Fyen, hvorfra han afsendte sin Svoger, Grev Magnus de la Gardie, som Underhandler til Polakkerne, for om muligt at bevæge dem til Frafald fra Alliancen med Brandenborg. Efter derpaa at have tilbragt nogle Dage i Skaane, var han midt i Januar vendt tilbage til Lejren ved Kjøbenhavn, fast bestemt paa at ville vove en Storm. I dette Øjemed forstærkedes Belejringshæren med, hvad der fandtes af regulære Tropper i Skaane, med udskrevet Mandskab fra de gamle svenske Landskaber og med de paa Sjælland spredte mindre Kommandoer; en travl Virksomhed udfoldedes med Forfærdigelse af Stormstiger, Isbroer og andet Stormmateriel, som i store Masser ophobedes navnlig i Valby, og en planmæssig Alarmering med Overfald, Rekognosceringer og mere eller mindre forstilte Angreb paa Fæstningen blev sat i Scene for at trætte og udmatte de Belejrede, gjøre dem usikre og mindre aarvaagne, naar Øjeblikket til det egentlige Stormangreb var kommet.

Flere af disse Rekognosceringer — hvorved Svenskerne, foruden Hovedformaalet, havde til Hensigt at prøve Isens Styrke, og ved hvilke de gjerne medførte store Bunker Ris- eller Halmknipper, som de kastede i Vaagerne for des lettere at faa dem tilfrosne — udførtes med den hensynsløse Forvovenhed, som i Reglen karakteriserede Svenskekongens Soldater. Den 18de Januar [1]) gik saaledes Landgreve Frederik af Hessen-Homburg over Kallebodstrand med sit Rytterregiment, forjog de danske Forposter, kastede en fra Slotsholmen fremrykkende Styrke under Oberstløjtnant Powisch tilbage og sprængte løs paa Christianshavns Vold, aabenhart i den Hensigt at trænge ind i Byen ved Overrumpling. Dette mislykkedes vel, fordi Kommandanten var paa sin Post, men i halvanden Time holdt Svenskerne Kampen gaaende lige under Kanonmundingerne og opgav den først, da der var tyndet stærkt ud blandt Rytterne. Landgreven selv fik sit ene Ben afrevet af en Kanonkugle, og maatte lade sig transportere bort paa en Slæde [2]).

---

[1]) Dette er efter en svensk Kilde; danske Beretninger angive dels den 17de, dels den 19de Januar.

[2]) Samme Landgreve »med Sølvbenet«, som han kaldtes, fordi han erstattede sit paa Amager mistede Ben med et kunstigt af Sølv, gik senere i brandenborgsk

Fra Februar Maaneds Begyndelse tiltog disse Alarmeringer og Skinangreb i Styrke og Farlighed, og de naaede deres Højdepunkt den 7de, 8de og 9de Februar, paa hvilke Dage hele den svenske Hær var formeret til Slag. Nat og Dag maatte Kjøbenhavns Besætning være paa Benene. Den 7de ved højlys Dag rykkede Svenskehæren frem over hele Linien, den 8de om Eftermiddagen stillede den sig i Slagorden bag Valby Bakke, og den 9de sent om Aftenen rettede Infanteriet under Anførsel af Hærens Næstkommanderende, Otto Stenbock, et voldsomt Angreb mod Slotsholmens fremspringende Hjørne, medens Rytteriet under Carl Gustav selv truede Christianshavn. En Brigade trængte over Vaagerne foran Bryghuset, hvor den trods den tapreste Modstand overmandede og erobrede den der liggende Pram, der var bestykket med 7 Kanoner. Under Kampen kom Prammen i Brand, og ved Flammerne, der lyste vidt omkring, kunde man se hele den svenske Hær. Drøn paa Drøn fra Slotsholmens og Christianshavns Kanoner, der uophørlig spillede paa Fjenden, gav rungende Gjenlyd over hele Fæstningen, Alle ilede til Vaaben, og utvivlsomt have de Fleste troet, at man stod foran Afgjørelsens Time.

II.

Med hvor stort et Apparat end Angrebet om Aftenen den 9de Februar havde været sat i Scene, saa alvorligt det end tilsyneladende havde været udført, og saa store Ofre det end forholdsvis havde kostet Svenskerne, hvorom den saarede Overanfører, Feltmarsken Otto Stenbock, og de mange Døde, der næste Morgen fandtes paa

---

Tjeneste og bidrog som en af Hovedanførerne ved sin glimrende Tapperhed væsentlig til, at Kurfyrsten vandt det store Slag ved Fehrbellin 1675, der knækkede Sverigs Magtstilling og lagde Grunden til Preussernes nuværende Verdensherredømme.

Isen og i Vaagerne foran Bryghuset, noksom vidnede, var det dog kun en Manøvre, en i stor Stil anlagt Krigslist, beregnet paa at bringe Kjøbenhavns Forsvarere til at tro, at det var Hovedstormen, der var afslaaet, og ikke en af de Alarmeringer, der skulde indlede den. I denne Tro skulde man inde i Kjøbenhavn yderligere bestyrkes ved, at Svenskehæren hele Dagen den 10de Februar indtil over Midnat forholdt sig ganske stille og uvirksom, tilsyneladende kun beskjæftiget med indre Lejrtjeneste og med at raade Bod paa det Aftenen forud lidte Tab. Hovedstormen skulde først finde Sted den 11te Februar henved Kl. 1 Morgen. Planen til Stormen, saaledes som den gik for sig, var udfærdiget og underskreven af Carl Gustav den 8de Februar i Brønshøj, altsaa Dagen efter at han havde ladet foretage den almindelige Rekognoscering langs hele Fæstningsfronten. Samme Datum bære flere, ligeledes af Carl Gustav underskrevne Ordrer til Førerne for de forskjellige Stormkolonner. Ved Affattelsen af Planen var der med stor Omhu taget Hensyn til, at det store Skinangreb skulde finde Sted næste Dag, idet alle de Tropper, der ved Hovedstormen skulde have 1ste Linie, den 9de stod i 2den, saaledes at man undgik at faa Huller og Forstyrrelser i Rækkerne.

Oprindelig havde Carl Gustav, der mærkværdigt nok var meget tillidsfuld med Hensyn til, at hans Foretagende vilde lykkes, havt til Hensigt at lade Stormen udføre Natten til den 1ste Februar. Planen var lagt, Ordrerne udgivne og forskjellige Foranstaltninger trufne[1]) for det uformodede Tilfælde, at der skulde indtræde en Katastrofe; men i sidste Øjeblik blev Forehavendet stillet i Bero, dels, som det udtrykkelig angives, fordi Vejrforholdene viste sig mindre gunstige den Dag, dels maaske ogsaa, fordi man lovede sig stort Udbytte af en systematisk anlagt Alarmering, saaledes som denne derpaa gjennemførtes i de ti første Dage af Februar.

---

[1]) Hertil hørte ogsaa, at den svenske Dronning Hedevig Eleonore, som stedse vilde opholde sig i Nærheden af sin Mand, og som ikke var at formaa til at begive sig til Sverig, den 29de Januar sendtes til Frederiksborg Slot for dog at være noget fjernere fra Slagtummelen.

Om Planen til denne paatænkte Storm synes man at have faaet Nys i Kjøbenhavn. En fransk Oberst Lavoyette, der stod i svensk Tjeneste, havde ved et Besøg i Malmø hos Corfitz Ulfeld givet denne Meddelelse om Planen, og Ulfeld, hvis Stilling i Sverig var truet, og som derfor ikke længere ønskede, at Carl Gustav skulde gjøre sig til Enehersker i Norden, lod Efterretningen gaa videre til den danske Regering gjennem den kjøbenhavnske Borger Bartholomæus Mikkelsen, der ogsaa drev Handel i Malmø. Saaledes udsiger i hvert Fald Bartholomæus under Forhørerne i den lange og sørgelige Proces, der som bekjendt endte med, at han og Flere mistede Hovedet.

Der er fra forskjellig Side tillagt den Omstændighed, at de Danske saaledes skulle være komne til Kundskab om Fjendens Plan, en afgjørende Vægt med Hensyn til den lykkelige Udgang af Stormen, da den endelig paafulgte: man skulde paa denne Maade have faaet Vished for, at en Storm overhovedet vilde komme, og derved være bleven sat istand til at møde Fjenden paa rette Maade. Heri tager man dog noget fejl. I Kjøbenhavn havde man nemlig fra Begyndelsen af Aaret ganske været paa det Rene med, at en Storm var nærforestaaende, og med Hensyn til det andet Punkt er at bemærke, at Bartholomæus's Efterretning i Virkeligheden ikke indeholder saadanne Angivelser, der kunde være synderlig retledende for Kjøbenhavns Forsvarere under senere Begivenheder. Det eneste Reelle var Meddelelsen om, at det paatænktes at lade en Del af de Stormende iføre sig hvide Kapper, for at de ikke skulde skjelnes fra Sneen, og om, at Løngangen var betegnet som et af Hovedangrebspunkterne. Faktisk urigtig var derimod Meddelelsen om den svenske Angrebshærs Størrelse og Beskaffenhed, ligesom det var i høj Grad vildledende, naar der taltes om, at Fjenden forinden Stormen vilde forsøge paa at stikke Byen i Brand. Iøvrigt bestod den saakaldte »Plan« væsentlig af en Mængde Raad og Anvisninger, hvis gode Mening vel var umiskjendelig, men som næppe kan have indeholdt noget Nyt for Forsvarerne.

Angaaende den virkelige Storm fortælles der, at Kong Frederik den 9de sent paa Aftenen fik en Skrivelse om, at den vilde foregaa

næste Dag og hovedsagelig blive rettet mod Vestfronten, hvisaarsag Renteskriver Jens Lassen strax blev tilkaldt for at give Raad, hvorledes denne Front bedst i Hast kunde styrkes ved Palissader og spanske Ryttere, et Arbejde, han dernæst til Alles Forbavselse og Tilfredshed fik fuldført til næste Eftermiddag. Hvorvidt Kongen har faaet en saadan Efterretning, og om her ikke foreligger en Forvexling med Meddelelserne fra Malmø, faar staa hen; umuligt var det ikke, da Carl Gustavs Ordrer, som anført, alt vare udfærdigede Dagen forud[1]). Vist synes det derimod, at Underretning om den forestaaende Storm kom til Kommandanten paa Christianshavn den 10de Februar om Aftenen ved en svensk Overløber, der tillige meddelte, at Carl Gustav for at opmuntre sine Folk havde lovet at give dem Kjøbenhavn til Pris til Plyndring i 3 Dage, og endelig skal Kongen, ifølge en Familietradition, der har Troværdighedens Præg, have faaet sikker Oplysning om, at det afgjørende Øjeblik stod for Døren; Hjemmelsmanden var en ung, rask Jyde ved Navn Peder Rasmussen, som paa Spejderi havde sneget sig ud i den svenske Lejr, hvorfra han, bedækket med Saar og forfulgt, undslap til Hest[2]).

Men, hvorom Alting er — da Stormen virkelig kom, ilede Alle til deres Poster, og vi skulle nu se, hvorledes de kjække Mænd, der agtede at sætte en Bom for Carl Gustavs Overmod, havde taget Opstilling. Til Orientering og lettere Forstaaelse af Forsvarer-

[1]) Forf. har senere fundet Fortællingens Rigtighed bestyrket ved et Par Aktstykker udstedte henholdsvis af Kongens Kammerjunker Corfitz Trolle og af hans Kammertjener Jacob Petersen. Sidstnævntes Brev er som det fuldstændigste meddelt i »Vort Forsvar« Nr. 151. Det er ifølge dette den bekjendte Patriot Lorenz Tuxen, der har Æren af at have bragt Kongen Efterretningen om Stormen 2 Dage før den fandt Sted. Udg. Anm.

[2]) Peder Rasmussen fik til Belønning Kongebrev paa Halkjær ($1^1/_2$ Gaard, 1 Bol) i Halling Sogn, Aakjær Len, kvit og frit for Landgilde. Siden var han kongelig Drabant og blev tilsidst Kontrollør og Visiterer ved Aarhus Toldsted. Han er Stamfader til Slægten Halkier, der endnu besidder et Dokument, som hans Søn Søren Halkier har udstedt om Faderens Bedrift, og som Forf. ligeledes har meddelt i »Vort Forsvar« Nr. 151. Et Billede af den henfarne Patriot, malet 1667 af den berømte Carl v. Mandern, ejes ligeledes endnu af Efterkommerne, med hvis velvillige Tilladelse det gjengives her. Udg. Anm.

nes Stilling og af Svenskernes Angreb følger (Side 112) et vistnok i det Væsentlige rigtigt Grundrids af Kjøbenhavns Befæstningslinie 1659.

Paa Slotsholmen, indbefattet Løngangen, kommanderede Oberst Mogens Krag med Tøjmester Peter Kalthoff som særlig Artillerikommandant.

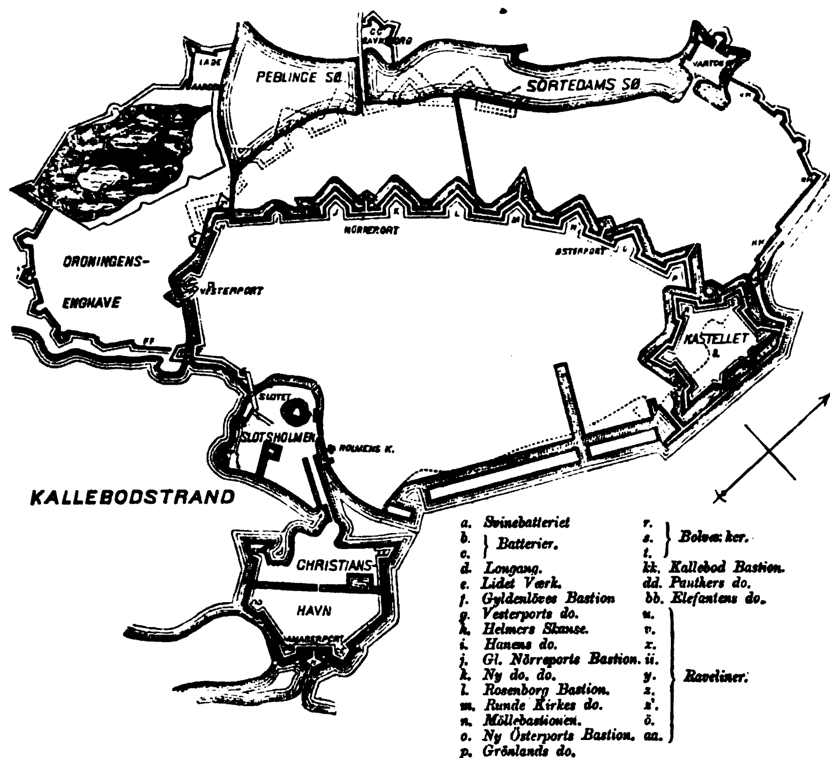
Under Kalthoff kommanderede Undertøjmester Mikkel Andersen Forskansningsliniens venstre Fløjbatteri ved Bryghuset, det saakaldte Svinebatteri, hvilket tilligemed det dertil hørende Understøttelsesbatteri ialt førte 14 Piecer, og Stykløjtnant Svend Busch det andet store Batteri paa 13 svære Piecer ved Slotsherrens Stald. Over de i Løngangen plantede 10 Piecer havde Kalthoff personlig Kommandoen. Til Artilleristyrken hørte endvidere 3 Arkelimestre, 1 Overfyrværker og 62 Konstabler foruden Haandlangere.

Peder Rasmussen (Halkier).

Af Slotsholmsbesætningen stod i første Linie 3 Kompagnier Infanteri under Majorerne Busch, Fischer og Vendelbo paa venstre Fløj, medens højre Fløj i og ved Løngangen dannedes af 2 Kompagnier Studenter samt Kongens Hoffolk og Drabanter under Oberstløjtnanterne Lauritz Powisch og Colomb de Beaufort. Som Reserve i anden Linie stod paa Ridebanen under Mogens Krags personlige Kommando 2 Kompagnier Studenter, foruden Adelen og dens Svende, samt et Kompagni af Livregiment Ryttere.

Endelig maa ikke forglemmes, at de to i Kallebodstrand foran Bryghuset liggende Blokskibe, Korvetten »Højenhald« og den berømte Pram »Svinetruget«, dannede en fremskudt Linie for Forsvaret af Slotsholmen. De førte tilsammen 19 Kanoner.

Fra Løngangen til Helmers Skanse kommanderede Generalvagtmester Claus Ahlefeldt.

Kjøbenhavns Befæstningslinie 1659.

Artillerikommandoen paa denne Voldstrækning var delt mellem Stykmajor Lave Rodsteen og Oberstløjtnant Andreas Wilken. Rodsteen, der var assisteret af Stykjunker Peter Johansen Tönen, 2 Arkelimestre og 26 Konstabler, raadede over 26 Piecer, hvoraf 6 stod paa Batteriet i det Hjørne, som Løngangen dannede med Voldlinien, 2 paa Kurtinen mellem Batteriet og Gyldenløves Bastion, 13 i denne Bastion og 5 paa Kurtinen indtil Vesterport. Under Oberstløjtnant

Wilken kommanderede Stykmajor Abraham Buchwitz i Vesterports store 2 Etages Bastion med foranliggende Ravelin, medens Stykløjtnant Robert Colnet førte Kommandoen i Helmers Skanse. Buchwitz, assisteret af Løjtnant Niels Børgesen, Stykjunker Jørgen Rud, 3 Arkelimestre og 36 Konstabler, havde 17 af Bastionens 28 Kanoner staaende forneden og 11 i øverste Etage, »Katten«, som den kaldtes, hvilke vare underlagte Jørgen Rud. Colnet havde 17 Kanoner i Helmers Skanse med 2 Arkelimestre og 20 Konstabler til Assistance.

Besætningen havde følgende Styrke og Opstilling. I første Linie stod ved Batteriet i Hjørnet 2 Kompagnier Infanteri under Kaptejn Gutzau med en Trop udvalgte Voldskytter som Forbindelsesled med Løngangens Forsvarere; dernæst fulgte paa Kurtinen et Kompagni Borgere fra Strandkvarter under Johan Steinkuhl; i Gyldenløves Bastion stod et Kompagni Dragoner og 60 udvalgte Voldskytter samt en fremskudt Trop i Ravelinen under Major Schwitzer; dernæst fulgte paa Kurtinen indtil Vesterport et Kompagni Borgere af Snarens Kvarter under Guldsmed Niels Enevoldsen; i Vesterports Bastion stod Oberstløjtnant Stockmann med 2 Kompagnier Dragoner og i Ravelinen foran samme 1 Kompagni Dragoner under Kaptejn Cicignon; Forbindelsen med Helmers Skanse dannedes af 1 Kompagni Borgere af Vester Kvarter under Farver Nicolaus Rens, og i selve Skansen stod Hans Schacks Livkompagni med en fremskudt Trop i Ravelinen. Som Reserve stod bag Gyldenløves Bastion 2 stærke Kompagnier Borgere fra alle Kvarterer, en Trop Ryttere og 2 Kompagnier Hollændere under Major Slick.

Fra Helmers Skanse og til Nørreport kommanderede Generalmajor Jochum Trampe.

Artillerikommandant paa denne Voldlinie var Oberst Christopher Cuno, der havde 8 af sine 27 Kanoner staaende i Hanens Skanse, 14 i Gamle Nørreports Bastion og 5 paa den halve Kurtine indtil Nørreport. Obersten var assisteret af Stykløjtnant Hans Hansen, 2 Arkelimestre, hvoraf den ene, Jens Jacobsen Aalborg, kommanderede i Hanens Skanse, og 34 Konstabler.

Besætningen havde faaet anvist følgende Standpladser: paa Kurtinen indtil Hanens Skandse stod 1 Kompagni Borgere af Nørre Kvarter under Brygger Hans Jessen; i Skansen stod 2 Kompagnier Infanteri af Schacks Regiment under Major Stehman, og derpaa fulgte atter paa Kurtinen indtil Nørreports Bastion et Kompagni Borgere af Frimands Kvarter under Kjøbmand Herman Mercker; i selve Gl. Nørreports Bastion stod endelig 2 Kompagnier Infanteri af Schacks Regiment under Oberstløjtnant Valentin Meltzien samt Kræmmersvendenes frivillige Kompagni under Kaptejn Andreas Borris.

Imellem Nørreport og Østerport kommanderede Generalmajor Joachim v. Breda.

Artillerikommandant var Oberstløjtnant Johan Scheffer; han havde 12 Kanoner under Løjtnant Johan Huth med 2 Arkelimestre og 12 Konstabler staaende i Ny Nørreports Bastion[1]), 2 Kanoner under Stykjunker Jacob Raud paa Kurtinen mellem denne sidste og Rosenborg Bastion, 10 Kanoner under Stykkaptejn Mathias Glesler, 1 Arkelimester og 10 Konstabler i Rosenborg Bastion, 8 Kanoner under Fændrik David Hess, 2 Arkelimestre og 9 Konstabler i Runde Kirkes Bastion[2]), og 12 Kanoner under Stykløjtnant Nicolaus Meyer, 1 Arkelimester og 13 Konstabler i Møllebastionen ved Østerport[3]).

Ved Kommandoføringen paa denne Front var den aldrende Generalmajor Breda, der begyndte at blive noget svag, assisteret af Stadshauptmand Frederik Thuresen, Oberst Erik Qvitzow og den hollandske Oberst Eustachius Peuchler; disse kommanderede henholdsvis venstre Fløj, Midten og højre Fløj. Paa Kurtinen imellem Nørreport og Ny Nørreports Bastion stod 1 Kompagni Borgere af Kjøbmager Kvarter under Guldsmed Johan Stichmann, i Ravelinen foran Porten 36 udvalgte Voldskytter af Schacks Regiment; i Ny Nørreports Bastion og paa Halvdelen af den tilstødende Kurtine stod et Kompagni Borgere fra Østerkvarter under Possementmager Poul

---

1) Beliggende for Enden af Gl. Frederiksborggade.
2) Senere Qvitzows Bastion.
3) Senere Peuchlers Bastion.

Førster, medens den anden halve Kurtine næst Rosenborg Bastion var besat af 1 Kompagni Borgere fra Klædebo Kvarter under Bager Mikkel Röbche; i Rosenborg Bastion og tilstødende Kurtine stod 4 Kompagnier Infanteri af Erik Qvitzows Regiment under Oberstløjtnant Henning Qvitzow, medens Regimentets 5te Kompagni stod i Ravelinen foran Runde Kirkes Bastion; derimod stod i selve denne Bastion, i Møllebastionen ved Østerport samt paa den mellemliggende Kurtine og i Ravelinen foran Østerport lutter hollandske Tropper. Som Reserve for denne Strækning havdes der 1 Kompagni Borgere under Kaptejn David Lindemand ved Nørreport og 2 stærke Kompagnier Haandværkssvende under Oberstløjtnant Andreas Jackson ved Rosenborg Bastion.

Fra Østerport indtil Kastellet kommanderede Generalmajor Hans Ahlefeldt.

Hans Artilleri var underlagt Stykkaptejn Otto Heider, der havde 12 Kanoner staaende i Ny Østerports Bastion[1]) under Befaling af Stykløjtnant Mikkel Roscher, 1 Arkelimester og 12 Konstabler, medens der i og ved den til Kastellet stødende halve Bastion[2]) var anbragt 15 Kanoner under Stykløjtnant Henrik Suhm, 2 Arkelimestre og 16 Konstabler.

Paa den Frontlinie, Ahlefeldt havde at forsvare, dannedes Besætningen i de to Bastioner ligeledes udelukkende af Hollændere, medens den mellemliggende Kurtine var besat af 1 Kompagni Borgere af St. Annæ Kvarter. Ved Rundekirke stod som Reserve Oberstvagtmester Knud Urne med 2 Kompagnier af Livregiment Ryttere, 5 hollandske Kompagnier og 1 Kompagni Borgere.

I Kastellet kommanderede Oberst Frederik Ahlefeldt.

Kastellets Artilleri, ialt 33 Piecer, var underlagt Oberst Bertram de la Coste, der til sin Assistance havde Vognmester Didrik Drejer, 2 Arkelimestre og 48 Konstabler.

Voldlinien og Udenværkerne vare besatte af 6 Kompagnier Infanteri af Ahlefeldts eget Regiment — Livregiment til Fods —,

---

[1]) Senere Rosenkrantz's Bastion.
[2]) Senere Grønlands Bastion.

og i det Indre af Kastellet stod som Reserve 1 Kompagni af Livregiment Ryttere, under Oberstvagtmester Gotfred Rauch samt 1 Kompagni Borgere, 2 Kompagnier hollandske Soldater, 100 danske og 100 hollandske Baadsmænd under Kommando af Holmens Admiral, Niels Juel, og Kjøbmand Celius Marselius.

Som Rygforsvar for Kastellet sluttede sig Forskansningerne ved Toldboden, hvor de la Coste ligeledes kommanderede. Han var assisteret af Skibskaptejn Iver Børresen, 2 Arkelimestre og 26 Konstabler, og raadede over 22 Piecer, hvoraf 18 stod paa Dæmningen, medens de 4 stod i Batteri paa selve Toldboden. Kaptejn Meldrom med 1 Kompagni Infanteri og en Del hollandske Matroser udgjorde Besætningen.

Endelig kommanderede Generalmajor Adolph Fuchs samtlige til Christianshavns Befæstning hørende Forsvarsmidler.

Oberstløjtnant Johan Eberhard Speckhan, assisteret af 1 Stykkaptejn, 1 Stykjunker, 2 Arkelimestre og 49 Konstabler, havde Befalingen over Christianshavns Artilleri, der bestod af 52 Pjecer, og som fortrinsvis var anbragt i Skansen paa Jacob Madsens Plads[1]) og i de to Bastioner[2]) nærmest Amagerport, som de mest truede Punkter.

Selve Besætningen dannedes af Christianshavns Borgere, 4 Kompagnier Infanteri, hvoraf 3 hollandske, 2 Kompagnier Haandværkssvende og 1 Kompagni Ryttere.

III.

Klokken var lidt over 12 Midnat, da den svenske Hærs Hovedstyrke under Kongens egen Befaling i Stilhed brød op fra Lejren ved Brønshøj og rettede sin Marsch mod Valby. Resten af Hæren under

[1]) Senere Kallebods Bastion.

[2]) Nuværende Panters og Elefantens Bastioner.

Kavallerigeneralen Gustav Banér afmarscherede tilvenstre over Lygten mod Vartov.

Som alt antydet var det med stor Fortrøstning og Tillidsfuldhed, at Carl Gustav skred til Udførelsen af sit natlige Værk. Saa vis var han, mærkelig nok, paa et lykkeligt Udfald, at han nogle Dage iforvejen havde udfærdiget Gavebrev til en af sine Mænd paa en af Kjøbenhavns Gaarde, og nys havde han indstiftet en ny Tapperheds-Orden, den han med det Hang, han stedse havde til at paatrykke sine Erobringstog et kristeligt Præg, kaldte for »Jesu-Ordenen«, og som skulde uddeles i Kjøbenhavn til dem, som havde udmærket sig mest ved Stormen. Han havde ogsaa forstaaet at indgyde sine Tropper den Tillid, der besjælede ham selv og vinde Stemningen i Hæren for sin Plan. Soldaterne, hvem den strenge Tugt, der herskede i Lejren, vel begyndte at kjede, og for hvem det maatte være fristende at ombytte de kolde Barakker med de lige for deres Øjne liggende lune Vaaninger i Kjøbenhavn, hvem Haab om Bytte og Hæder desuden vinkede, gik med Lyst og Frejdighed i Kampen. At Forvisning om Sejren og Tro paa Sagen ogsaa var tilstede blandt Troppernes Førere, kan ganske betegnende ses deraf, at en af de højere Befalingsmænd Dagen forud befalede de Bønder, der havde Kornleverancen til hans Troppeafdeling, at give Møde med Kornet næste Morgen udenfor Kjøbenhavns Porte, idet han regnede paa at kunne sælge det i Byen med stor Fortjeneste. Enkelte advarende Røster lode sig dog høre imod Udførelsen af Vovestykket. Wrangel, der ubetinget var imod ethvert Forsøg mod Kjøbenhavn, hvis Rækkevidde ikke kunde overses, var vel ikke tilstede, og hans vægtige Stemme, den eneste, hvorfor Kongen maaske bøjede sig, kunde derfor ikke lyde i Raadslagningen, men den efter ham Næstkommanderende, den saarede Feltmarsk Otto Stenbock, var navnlig efter den alvorlige Lektion, han og hans Tropper havde faaet ved Skinangrebet den 9. Februar, ugunstig stemt imod Foretagendet; den kløgtige Erik Dahlberg, tidligere en af de ivrigste Talsmænd for at bemægtige sig Kjøbenhavn med stormende Haand, ansaa det nu for utilraadeligt, og én anden af Kongens Yndlinge fra hans Prinsetid, Kavalleriobersten Hans Mørner, en djærv og forvoven Kriger ligesom Dahl-

berg, skal endog have rettet saa advarende Ord til Kongen, at denne blev rasende og vilde lægge Haand paa ham, idet han bebrejdede ham Fejghed.

Efter den den 8. Februar udkastede Plan skulde Kjøbenhavns Erobring iværksættes ved 2 af hinanden uafhængige Stormløb mod Befæstningsliniens Yderpunkter, saaledes at det ene førtes langs med Kallebodstrand mod Vestfronten imellem Bryghuset og Gyldenløves Bastion, medens det andet skulde rettes mod den halve Bastion (Grønlands), der forbandt Nordostfronten med Kastellet. Hovedangrebet, som Kongen selv vilde lede, skulde ske paa den førstnævnte Strækning og begynde henad Klokken 2; det andet Angreb, som var overdraget Gustav Banér, skulde for at gjøre Sejren fuldstændig eller bryde Fjendens sidste Modstand først finde Sted 2 Timer senere, altsaa til et Tidspunkt, da det maatte antages, at de Belejrede havde hele deres Opmærksomhed henvendt paa Vestfronten og havde bragt de sidste Reserver frem til dennes Forsvar.

Til Støtte for Hovedangrebet og for at trække Kanonilden fra Christianshavn bort fra det egentlige Angrebspunkt, skulde Generalmajor Clas Thott med et ham særlig underlagt Kommando samtidig med Kongens Fremrykning føre et kraftigt Stød mod Kallebods Bastion; endelig skulde Generalmajor Carl Lejonhufvud med de finske og tatariske Ryttere under Obersterne Berends og Roth og en Trop Musketerer under Oberst Frölich forurolige og alarmere paa Strækningen imellem Helmers Skanse og Vesterports Bastion, eventuelt imødegaa et fjendtligt Udfald gjennem Vesterport.

Klokken 1 var Carl Gustav under Valby Bakke, svingede her venstre og gik fra Marschorden over til Fægtningsorden. De Tropper, der vare underlagte hans direkte Kommando, rykkede under Fremmarschen med den beundringsværdigste Præcision ind paa den nye Frontlinie efter de dem forud givne Ordrer, og Formationen var derefter følgende:

Den venstre Stormkolonne under Generalmajor Fabian Fersen var 5 Brigader[1]) stærk og formeret efter Dybden saa-

[1]) Herved menes den »lille« svenske Brigade eller Kohorte paa ca. 400 Mand. Hver af de 2 Stormkolonner kan betragtes som en Formering af den »store« svenske Brigade eller Phalanx.

ledes, at Brigaden Delwig, tæt efterfulgt af Pehr Sparres, Lavoyettes og 1. smaalandske Brigade under Oberst Kagge, gik i Spidsen tilvenstre, medens Fersens egen Brigade marscherede i Højde med og tilhøjre for Delwigs.

Den højre Stormkolonne under Generalmajor Wilhelm Wawassor var formeret med sin venstre Fløj, den pfalzgrevelige Brigade under Gengel, i Højde med Fersens Brigade; tilhøjre for Gengel fulgte den polske Brigade under Oberst Hesterich, Essens under Oberst Lindeberg, Douglas's under Oberst Günthersberg yderst tilhøjre, og bag denne endelig Brigaden Gorgas.

Infanterireserven under Rigstøjmester Erik Stenbock stod umiddelbart bag Wawassors Korps og overspændte med sine 6 Brigader, formerede i 2 Linier, samme Front som dette. I første Linie tilvenstre stod Østgøterne under Daniel Pryds, derpaa Vestgøterne under Johan Hård, Uplænderne under Nils Brahe, og yderst tilhøjre Livgarden til Fods under Oberstløjtnant Mortaigne. I anden Linie stod bag venstre Fløj Helsingerne under Carl Sparre, bag højre Fløj 2. smaaländske Brigade under Oberst Becker. Til Infanterireserven hørte ogsaa en Afdeling, vistnok en Brigade, under Oberstvagtmester Schmidt, der imidlertid strax ved Kampens Begyndelse skulde opmarschere tilhøjre for Wawassor og gaa løs paa Blokskibene i Kallebodstrand.

Hovedreserven under Pfalzgreve Philip af Sulzbach bestod af Kavalleri, var 8 Eskadroner[1]) stærk og formeret paa 3 Linier med de øst- og vestgøtiske Eskadroner under Grev Ludvig Lejonhufvud og Livgardeeskadronen under Oberstløjtnant Buchwald i første Linie, 1 Eskadron af det hessen-homburgske Regiment og 1 Eskadron Finner under Oberst Galle i anden Linie, 1 Eskadron af Regimentet Anhalt under Oberst Lübecker og det uplandske Rytterregiment under Erik Planting i tredie Linie, Alt regnet fra venstre Fløj. Saavel Kongens Korps som hele Resten af Hæren havde Halmviske i Hatten som Kjendetegn. Feltraabet var: Gud hjælpe os!

---

[1]) De daværende svenske Eskadroner talte hver noget over 250 Heste; 2 Eskadroner dannede et Regiment.

Til hver af Fersens og Wawassors Stormkolonner hørte desuden en Avantgarde paa 200 Mand Musketerer og Matroser, forsynede med Granater og allehaande Stormredskaber, hvormed de skulde bane de Stormende Vej over Gravene og opad Voldene. Disse Avantgarder, der, indtil Angrebssignalet blev givet, marscherede paa Kolonnernes udvendige Fløje, vare iklædte hvide Skjorter eller Kapper med tilsvarende Hætter, for at de under Fremløbet ikke skulde skjelnes fra Sneen eller Isen[1]). Den nærmere Sammensætning ses af følgende svenske Ordre: »For samme Brigade skal føres efterfølgende Kommanderede og Materialier, nemlig: 30 udkommanderede Musketerer med deres Officerer, hvilke derpaa strax skal følge 2 Løbebroer eller Isbroer med en Skibskaptain og 8 Baadsmænd; 30 Baadsmænd med skarpe Øxer at omhugge Palissaderne med og derhos en Højbaadsmand; 20 dobbelte Stormstiger, og paa hver Stige 2 Sække fyldte med Hakkelse, skal regeres af en Skibslieutenant og 80 Baadsmænd; 10 Kapper at kaste over Palissaderne, som skal drages af Underofficerer eller Udkommanderede; 8 kommanderede Musketerer, som skal skyde Granater[2]), tilsammen 64 Stykker; 48 Haandgranater, som skal kastes af 6 Personer, hver Person 8 Stykker; 6 Haandgranater, som skal kastes af 12 Konstabler; 4 Baadsmænd med Baadshager. Og derpaa skal Brigaden følge.« — Begge Kolonner havde Ordre til med den størst mulige Voldsomhed at gaa løs hver

[1]) Sandsynligvis har hele Oberstvagtmester Schmidts Kommando ogsaa været klædt i Hvidt, hvilket dog ikke bestemt kan ses.

[1]) Den snilde Indretning af disse Granater og andre Fyrværkerisager, som Knobmacher, Carl Gustavs kunstfærdige Fyrværker, ivrig havde været beskæftiget med at forfærdige, og hvoraf han lovede sig stor Virkning, blev efter Stormen meget omtalt i Kjøbenhavn. Hjøring skriver bl. A. herom saaledes: »De havde ikke blot Fyrmørser med sig, men ogsaa Haandgranater til at kaste ind over Volden, og endda desforuden havde de det, som aldrig før er hørt. De havde optænkt nogle smaa Granater saa store som et Æg; paa den ene Ende var som en Fodangel, at hvor de kom hen paa en Mands Klæder bleve de hængende, til de brast sønder, hvorved da flere hosstaaende kunde blive beskadigede. Paa den anden Ende var en Stok saa tyk, at den kunde fylde en Musketpibe og sidde med Enden for Krudtet som en Kugle, og Granaten udenfor Pibeenden paa Musketten. Fra den nederste Ende af Stokken op til den øverste ved Granaten var et Løb til Løbekrudt, som var omvundet og bundet med Papir, saa at, naar de skød med Musketten, skød de Ild ud i Løbet, og Krudtet i Musketten førte Stokken og Granaten frem, hvor de vilde.«

paa sin Side af Løngangen, der var at betragte som Angrebets Midtpunkt. For, naar de hosliggende Batterier og Smaaskanser vare tagne, at ødelægge Løngangen medførte saavel Fersen som Wawassor foruden de fornævnte Redskaber endvidere en Petarde og 2 Fyrmørsere.

Klokken $1^1/_2$ kunde Generalkvartermester Erik Dahlberg melde Kongen, der havde taget Post bag et Retranchement ved Bjørnsdal paa Vesterbro, at Hærkorpset havde fuldført sin Opmarche med Spidserne i Højde med Dronningens Enghave, og kort efter flammede Baalene fra de nedenfor Valby Bakke anbragte Tjæretønder, det aftalte Signal til, at Stormløbet skulde begynde. Skuffende for de Angribende laa endnu Kjøbenhavn mørk og rolig foran dem, ikke en Lyd hørtes. De turde derfor haabe paa, at Stormen vilde komme overraskende og overvældende for de Belejrede, trætte og mødige, som disse formodedes at være efter de foregaaende Dages Alarmeringer.

Men man sov ikke i Kjøbenhavn, Enhver var paa sin Post. Alt før Midnat havde Voldens Besætning forventningsfuld staaet med brændende Lunter; i samme Nu, som Bavnerne lyste, og forinden endnu de Svenskes Kampskrig: »Fald an! fald an!« var hørt, drønede en mægtig Salve — Forsvarernes Alarmsignal — fra Jørgen Ruds og Abraham Buchwitz svære Kartover ved Vesterports Bastion; det efterfulgtes snart af en rullende Kanon- og Musketild langs hele Linien ned til Bryghuset.

Det var Blokskibene, Fregatten Højenhald og det nu næsten ganske sønderskudte Vrag, Prammen Svinetruget, som det ifølge deres fremskudte Stilling først maatte gaa ud over. Til en Begyndelse saa det her ud, som om Lykken vilde tilsmile de Svenske. Efter en heftig Kamp og et 3 Gange gjentaget Angreb lykkedes det Oberstvagtmester Schmidt at faa Broer kastede over Vaagerne og at entre den med Is helt bedækkede, spejlglatte Fregat. Pardon var der under disse Forhold ikke Tale om at give, ligesom vel Ingen tænkte paa at tage Pardon, og efter en sidste forbitret Kamp ombord blev hele Besætningen nedhugget[1]). Erobringen vilde, hvis den var bleven

---

[1]) Navnene paa Skibets Fører og de tapre Mænd, der stod om ham, havde nok fortjent at blive opbevarede, men jeg har ikke kunnet efterspore dem.

hævdet, tilvisse ikke have været uden Betydning, idet der herved var banet Vej til Stillingens saarbare Flanke paa Tøjhussiden; den blev dog kun kortvarig og meget dyrekøbt, thi Speckhans Kanoner fra Christianshavn og Mikkel Andersens fra Svinebatteriet spillede saa eftertrykkelig paa det erobrede Bytte, at ethvert Ophold paa, endsige videre Fremtrængen over Isen blev ganske umuliggjort. Den svenske Anfører faldt, inden han endnu havde kunnet iværksætte sin Retræte, og Størstedelen af hans Mandskab laa fældet paa Isen eller omkring i Vaagerne.

Tilvenstre for Schmidt havde imidlertid Wawassor bragt hele sin Styrke i Ilden, men uden at det var ham muligt at faa mindste Fodfæste paa Slotsholmens Grund. De medbragte Isbroer vare nemlig alle for korte, og Otto Stenbocks oftere omtalte Angreb den 9. Februar viste sig nu at være skjæbnesvangert for de Svenske; thi de Danske havde ved denne Lejlighed erobret en af Isbroerne, taget Maal af den og strax Dagen efter ladet Vaagerne hugge betydelig bredere. Den samme Skæbne ramte Fersen paa den anden Side af Løngangen; heller ikke han kunde faa slaaet passable Overgange, og i den haglende Ild var det ikke til at tænke paa at faa Stormbroerne udbedrede. Men det var ikke for Intet, at Carl Gustav havde lagt Angrebet i Hænderne paa Mænd som Wawassor og Fersen. Da den Sidste ser, at Vaagen ikke er til at komme over, kaster han sig med sin Fylking over den venstre Face af Ravelinen foran Gyldenløves Bastion. Wawassor trækker sine Tropper ud af Ilden foran Bryghuset, samler dem og iler Fersen til Hjælp ved et Angreb paa Ravelinens højre Face, hvorhen den østgøtiske Brigade alt var sendt fra Reserven. Ved forenede Kræfter erobres Udenværket, og myldrende styrte de kjække Skarer sig nu trods Kardætskernes hærjende Virkning ned i Graven foran Hovedvolden, overskride virkelig Graven og trænge ved Hjælp af deres Stormstiger op ad den indre Gravskraaning.

Slagets Brændpunkt er naaet; det er Gyldenløves gamle Post, det for Forsvarerne gjælder om at holde, den Post, som den stolte Kriger i levende Live ligesom havde kjælet for og fredet om, som han havde udrustet med alle de Forsvarsmidler, der stod til hans

Stormen paa Løngangen og Tøjhuset.

Raadighed, og som bevogtedes af hans uovervundne Dragoner. Nu var vel Løven død, men hans Aand levede end; med fast og sikker Haand førte hans djærve Frænde, Generalvagtmester Claus Ahlefeldt[1]), Kommandoen paa den saa haardt truede Voldstrækning; didhen stævnede den lille Reservetrop, der stod i Beredskab paa Gammeltorv; didhen stævnede Alle, hvem Pligterne ikke bandt til bestemte Punkter paa Forsvarslinien. Tilhest, ledsaget af Generalerne Axel Urup og Hans Schack, saa man her Kongen opmuntrende og ansporende sine Mænd til Strid. Han var nys ankommen fra Slotsholmen, hvor han havde været Vidne til den urokkelige Ro, hvormed hans Hoffolk, Studenterne og Adelsfanen under Mogens Krags Kommando havde afvist Wawassors Angreb. Rigsraaderne Otto Krag og Gunde Rosenkrantz lod sig udlevere Geværer og kæmpede med i første Linie som simple Soldater. Borgere fra Snarens og Strandkvarter kappedes med Dragonerne og Schacks Infanterister i Tapperhed og Mod. Ingen holdt sig tilbage, ikke engang Kvinderne. Det er en bekjendt Sag, at Prammændenes Oldermand, Niels Nielsens Hustru, da hendes Mand var gaaet til Volds, lod koge Tjære og Lud i store Kobberkjedler, fik sine Naboersker til det Samme og begav sig med sine Piger til Volden, hvor de heldte de kogende og brændende Sager ned over de Stormende. Men større Virkning end dette gjorde de med Jerntove befæstede Bjælker, der stødtes Angriberne i Hovedet, Haandgranaterne, der kastedes ned ad Brystværnsskraaningen, og fremfor Alt den uophørlige Ild fra Lave Rodsteens og Andreas Wilkens med Kardætsker ladede Pjecer, der spækkede Voldene.

At bestige Voldskraaningerne var under disse Omstændigheder umuligt for Fersen og de andre svenske Anførere, der med den mest uforlignelige Dødsforagt havde bidt sig fast i det vundne Terræn, og som havde holdt Kampen gaaende i henved 3 Timer. Kun 2 Officerer, efterfulgte af 2 Menige, af hvilke Claus Ahlefeldt selv med sin Partisan gjennemborede den forreste, naaede Brystværns-

---

[1]) Ahlefeldt havde været gift med Christian IV's yngste Datter, Elisabeth Sophie, Gyldenløves Helsøster.

kronen paa Gyldenløves Bastion. Forgjæves havde Svenskekongen, der af Dahlberg var underrettet om Sagernes ugunstige Vending, endnu ladet 2 af Stenbocks Brigader, den vestgötiske og uplandske, ile frem i forreste Linie til Undsætning, og forgjæves lod han tilsidst Stenbock selv med Resten af sit Korps rette et nyt voldsomt Angreb mod Bryghuset og Løngangen. Slaget var uigjenkaldelig tabt paa

Claus Ahlefeldts Partisan.

dette Punkt. Stenbock faldt strax ved Fremrykningens Begyndelse i Spidsen for 2. smaalandske Brigade; tilhøjre og venstre for ham laa de fleste andre højere Officerer henstrakte paa Valpladsen; Voldgravene vare bedækkede med Døde, og endnu inden Carl Gustav kunde bekvemme sig til at give Signal til Tilbagetog, veg Tropperne, hvoraf enkelte Brigader vare ganske oprevne, i Uorden tilbage langs hele Linien.

IV.

Samtidig med Carl Gustavs Angreb mod Slotsholmen førte Clas Thott paa yderste højre Fløj sit Stød mod Christianshavn. Hans Kommando var sammensat af de 2 Rytterregimenter Overbeck og Prengel, noget Infanteri[1]) og en særlig Avantgarde, der ligesom Avantgarderne foran Kongens Korps bestod af henved 200 hvidklædte Musketerer og Matroser med det nødvendige Stormmateriel.

---

[1]) De svenske Kilder angive ikke hvormeget. Kommandanten paa Christianshavn, Generalmajor Fuchs, siger, at han blev angreben af 4 Batailloner Infanteri og 2 Rytterregimenter.

Den stolte svenske Greve — Gustav Vasas Ætling, der som Dronning Christines Yndling en Tid havde været Carl Gustavs Medbejler til den svenske Trone, men som nu var Kongens trofaste og svorne Mand — gik frem over den isdækte Kallebodstrand med den ham egne sorgløse Dristighed, under Paukers og Trompeters Klang og i et Optog, som gjaldt det et Dystridt eller en Ringrenden. Tilhest, i Spidsen for sine 4 Eskadroner, vilde han trænge ind over den lave, endnu kun svagt sammenføjede Voldlinie. Adgangen over Graven vilde han bane ved Hjælp af en mægtig Kastebro, hvorpaa 3 Ryttere kunde ride jævnsides, og som paa Ruller førtes frem over Isen, trukken af 6 Graaskimler fra hans egen Stald. Tilvenstre for ham skulde Infanteriet gaa frem og bryde igjennem paa Voldens fremspringende vestlige Hjørne.

Men end ikke den Kjækkeste blandt de Kjække af Svenskerne vilde Lykken følge denne mindeværdige Nat. Da Thott kom i Nærheden af det Angrebspunkt, han havde udset sig, brast Isen med stort Brag, det mærkelige Kjøretøj gik til Bunds med Vognstyrere og Heste, og kun tildels og i ilde tilredt Stand lykkedes det Thott at redde sine Ryttere. Forgjæves var det nu, at det paa et enkelt Sted var lykkedes Avantgarden at faa slaaet en Bro over Graven, og at Infanteriet herover rettede et 3 Gange gjentaget Stormløb paa Voldlinien; Angrebet prellede saa fuldstændig af mod de overlegne Stridsmidler, hvormed Christianshavnerne nu kunde gaa det imøde, at General Fuchs i sin Beretning spottende kan bemærke: »De fleste Svenske havde medbragt deres Ligskjorte«.

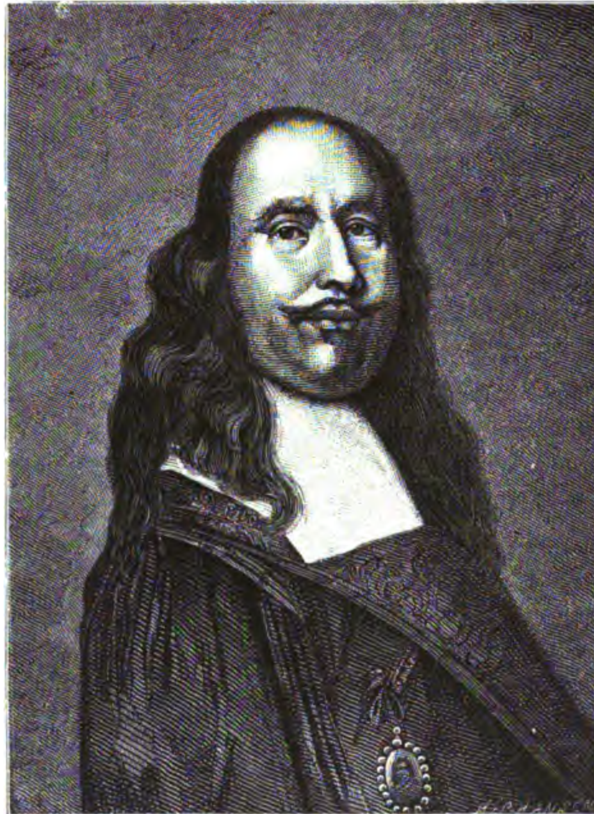
Kampen var vel paa det Sidste, men rasede endnu om Gyldenløves Bastion, da Gustav Banér omtrent Kl. 4 Morgen rykkede frem fra Vartov til Storm paa den nordlige Front. Hans Korps, der næsten udelukkende bestod af Rytteri, var under Fremmarschen formeret paa 3 Linier: først en stærk Avantgarde paa 750 Mand (200 Musketerer, 100 Matroser og 450 afsiddede Ryttere, udtagne af forskjellige Regimenter) under Anførsel af Oberstløjtnanterne Stahl, Lenzmann og Fittinghof; dernæst under Befaling af Generalmajor Rutger Ascheberg 1 Eskadron pfalzgrevelige

Ryttere, Aschebergs eget Rytterregiment og 1 Eskadron af Gorgas Dragoner, alle tilfods, og endelig under Banérs direkte Kommando den ligeledes 4 Eskadroner stærke Reserve, bestaaende af Banérs eget og Bornemanns Regiment Ryttere. Angrebspunktet var tydelig betegnet ved følgende, temmelig ordtro gjengivne Ordre til de 2 af Avantgardens Førere:

»Carl Gustaf, med Guds Naade Svears, Venders og Gøters Konge, Storfyrste udi Finland, anbefaler Oberstløjtnanterne Lenzmann og Fittinghof, at de, saasnart Oberstløjtnant Stahl med sine Kommanderede er ankommen forbi Ravelinen, som ligger paa den venstre Haand for Bolværket ved Kastellet, strax derpaa følge med deres Medhavende, ladende Ravelinen ligge paa deres højre Side imod den lange Face, som er paa det halve Bolværk, og ser til, at de kan anbringe deres Materialia, som de har hos sig, og søger at erobre det og at forjage Fjenden, gjøre deres Flid for at holde Stand og at bevare sig, indtil de faar videre Ordre, hvad de skal gjøre. Og om end saa skete, at de 1 eller 2 Gange maatte blive afslagne, de derfor dog ikke lader af, førend de fuldkommelig har bragt det i deres Magt. Imidlertid flittig advarer General Bannier, hvorledes de finder Fjenden for sig. Udgangen herpaa stiller Hs. Majestæt under deres gode og forsigtige Anførsel, saa og under deres og deres medhavende Officerers store Tapperhed. Forsikrende dem altid om sin kongelige Yndest og Naade. Til videre Bekræftelse er denne nærværende Ordre underskreven med Hs. Majestæts egen Haand og med ordinære Signet forseglet. Givet udi Lejren ved Brandsøe [Brønshøj] den 8de Februar 1659. Carl Gustaf.«

Banér førte imidlertid ikke sine Tropper frem mod det opgivne Maal med samme nøjagtige Sikkerhed som Kongen sine. I den mørke Nat forfejlede han Vejen og kom for langt tilhøjre, saa at han istedetfor at angribe den forholdsvis svage halve Bastion, der sluttede sig til Kastelsbefæstningen, tørnede imod Runde Kirkes Bastion og Møllebastionen. Men, da de vare ankomne her, gik Svenskerne uden Betænkning frem til Storm med samme glimrende Tapperhed som deres Kammerater paa Slotsholmssiden.

Qvitzows Soldater i Ravelinen foran Runde Kirkes Bastion tog imod det første Stød, men Fjenden omgik Ravelinen mod Nord, og Hovedangrebet førtes frem mellem de to Bastioner. Her havde Oberst Peuchler samtlige Vagter og Poster med sine Hollændere. Disse stod i Begyndelsen ubevægelige som Mure uden at løsne et Skud, og først da Svenskerne vare dem paa ganske nært Hold og i Begreb med at anbringe 3 Broer over Graven foran Møllebastionens venstre Face, aabnede de, kraftigt understøttede af Johan Scheffers Kanoner, fra Kurtinen, Flanker og Facer en saa dræbende Ild mod de Stormende, at det første Angreb med det samme var afslaaet. Tro imod sin Konges Bud samler den svenske Avantgarde sig dog atter; Banér lader Aschebergs Eskadroner i Stormskridt rykke frem i Højde med den, og med vild Heftighed blusser Kampen op paany. Saa voldsomt lyde Skuddene ind over Byen, at Mange troede, at først nu var det afgjørende Angreb kommet. De øvrige Kommandanter paa den truede Voldstrækning, Generalmajor Breda, Oberst Qvitzow og Stadshauptmand Frederik Thuresen, samle sig nu om Peuchler; General-

Frederik Thuresen.

major Hans Ahlefeldt giver Møde med sit Reserverytteri, den syge Rigshofmester Jochum Gersdorf lader sig bringe hen til Kamppladsen, og i Spidsen for 300 Matroser, tagne fra Orlogsskibene, iler Admiral Obdam, der ligeledes havde været fængslet til Sygelejet, frem til Undsætning.

Men Banérs Kamp synes fra første Færd af at have været ganske haabløs. Ikke paa noget Punkt kan han trænge igjennem, og det er kun nye Ofre, der bringes, da den tapre Wawassor med Resterne af sin Brigade efter Kongens Ordre ankommer fra Vestfronten og i Forbindelse med Ascheberg foretager et sidste fortvivlet Angreb, ved hvilket Wawassor falder. Nu da det begynder at lysne mod Dag, gjør Forsvarernes Ild dobbelt Virkning, og da Obdam og hans Matroser ankomme, ere de sandsynligvis kun blevne Vidne til, at Banérs Tropper i vild Flugt over Sortedamssøen ty tilbage i Retning af Vartov.

Et malerisk, paa een Gang opløftende og storslaaet, vildt og gribende Skue, maa det i Morgenrødens Belysning have frembudt, da Kjøbenhavns Stridsmænd, medens Voldenes Kanoner tordnede, Klokkerne ringede og Takkesangen lød fra Kirkerne, under høje Sejrsraab brød ud gjennem alle Porte for at sætte sig i Besiddelse af de Volde, Grave og hele den foranliggende Slagmark, som de havde kæmpet saa mandelig for. Øjnende den flygtende Fjende i det Fjerne, fandt de Valpladsen i Ordets bogstavelige Forstand bedækket med hans Døde og Saarede, henkastede Vaaben, Krigsmaskiner og Tros. Det vilde have været smukt, om enkelte raa og oprørende Plyndringsscener ikke havde plettet den herlige Sejr. Men Rovlysten staar ikke Mordlysten fjern; Lidenskaberne flammede endnu efter den forbitrede Kamp, og de svenske Officerers kostbare Guldkjæder, Ringe og prægtige Dragter vare for fristende for de Sejrende, hvoraf næppe mange ejede Skillings Værdi, og som nu i et halvt Aar havde maattet lade sig nøje med de knappest tilmaalte Rationer[1]).

[1]) Det var dog navnlig Hollænderne, hvem man ikke turde være altfor nøjeseende med, der gjorde sig skyldige i disse Udskejelser. Bl. a. fortæller man saaledes om dem, at da de fandt General Wavassor, skar de hans juvelsmykkede Øren af under Udraabet: »Dette er for de Witt, dette for Peter Florissen« — deres i Søslaget i Øresund faldne Admiraler.

Forøvrigt bestræbte den danske Konge sig for at lægge et mildt og forsonende Skjær over Slagets Rædsler. Efterat en Vaabenhvile var vedtagen gjennem en skriftlig Forhandling mellem de to Hæres Generalauditører, lod Frederik III Ligene af de svenske Befalingsmænd — forsaavidt de stod til at kjende, frygtelig sønderrevne, som de i Reglen vare af Kardætskskud — standsmæssig smykke og paa Ligbaarer og Stormstiger, fulgte i Procession af danske Officerer, udbære til Nørrebro, hvor de modtoges af deres Landsmænd og førtes til Brønshøj [1]). Ligene af de øvrige faldne Svenske blev, efterhaanden som de opsamledes — endnu 14 Dage efter Stormen opfiskede Aalestangerne i Kallebodstrand talrige Døde — kjørte ud og nedlagte i Løbegravene, som de Svenske havde anlagt paa Vesterbro og ved Vartov.

De Svenskes Tab var i Forhold til den Styrke, hvormed de angreb, uhyre. Hvor stort, lader sig for Underbefalingsmændenes og de menige Soldaters Vedkommende ikke med Bestemthed opgive, da Carl Gustav paa det Strengeste havde forbudt Alle i Hæren at fortælle Noget om, hvad der passerede ved Kjøbenhavn, og hvad man der havde mistet; det Tab, der officielt blev opgivet, omfattede aabenbart kun de egentlige svenske Brigader, men ikke de saakaldte polske, tyske og engelske Afdelinger, uagtet disse netop havde været meget stærkt i Ilden. Tallene variere derfor mellem 5000 og 1500 Mand. Utvivlsomt ligger Sandheden her som saa ofte i Midten, og det er næppe langt fra det Rigtige, i hvert Fald paa ingen Maade overdrevet, naar Overløbere berettede, at i Lejren »lød det gemene Skrig«, at de Svenske foruden talrige Officerer havde over 3000 Mand Døde, Kvæstede og Fangne. Hermed stemmer ret godt en anden, detailleret, svensk Beretning, der angiver Tabet til 44 Kaptejner og Ritmestre, 80 Løjtnanter, Fændriker og Kornetter, 2500 Korporaler og Menige døde og saarede samt 2000 Fangne.

---

[1]) Den 15de Februar skriver Dr. Mathias Husz, den svenske Generalauditør, til den danske, Poul Tscherning, »at formedelst den herlige Udklædelse og Overlevering, som og den sidste Ære, deres afdøde Officerer var bevist, havde man saadant med største Taksigelse kjendt og eragtet og var overbødig udi alle forefaldende Occasioner saadan Høflighed igjen gjerne at ville forskylde.«

Sikkert er det, at der strax den første Dag taltes alene af Døde langs Voldene over 800 Mand, medens henved 300 Mand indbragtes som Fanger. For de højere Officerers Vedkommende, hvor Sagen ikke saaledes lod sig dysse ned, ved man derimod ret god Besked, og Følgende kunne navngives: Rigstøjmester Erik Stenbock og Generalmajor Wawassor vare faldne, Generalmajorerne Ascheberg, Fabian Fersen og Oberst-Generalkvartermester Gorgas saarede; Obersterne Becker, Gengel, Günthersberg, Hesterich og Lavoyette faldne, Nils Kagge, Lindeberg, Pehr Sparre, Pryds og Weissenstein saarede; Oberstløjtnanterne Carl Banér, Grev Dromont, Fittinghof, Lenzmann, Stahl, Grandpré og Otto faldne, Lewenhaupt, Uggla, Wrangel, Ørnklou, de la Chapelle, Johnston og Steinhof saarede; Oberstvagtmestrene Schmidt og Augustin faldne, Westerhagen og Neuhausen saarede. Forfærdet over Mandefaldet skriver en af den svenske Dronnings Hofsinder, der sammen med Dronningen opholdt sig paa Frederiksborg, faa Dage efter Stormen bl. a. Følgende i sin Dagbog: »Det var en gruelig Fægtning, Ingen kom med Søndagsklæder tilbage, ikke Mange ustraffede. Gud vilde ej, at Kjøbenhavn nu skulde tages.«

Paa dansk Side var Tabet derimod yderst ringe. Foruden Højenhalds Besætning, der omtrent beløb sig til en Snes Mand, havdes der paa de angrebne Voldstrækninger kun ganske faa Døde og Saarede. Blandt de Døde vare 2 haabefulde, unge Adelsmænd, Jacob Rodsteen og Rigsraad Gunde Rosenkrantz' Søn Holger, der stred og faldt ved Faderens Side. Den overordentlige Forskjel i Mandefaldet bliver kun forklarlig, naar man betragter de højst ulige Vilkaar, under hvilke de to Modstandere udfægtede Striden. De Svenske maatte trænge over Grav og Vold saa godt som udelukkende med det blanke Værge i Haanden, de Danske stod bag det dækkende Brystværn med Bøssen til Kinden, medens samtidig ikke mindre end 165 af de paa Voldene opplantede henved 300 Kanoner udspyede deres Ild mod de Stormende. Det var den reneste Offensive og Defensive i Kamp mod hinanden og et af de mærkeligste Exempler i den Retning, Krigshistorien kjender.

Til Minde om Stormen blev der slaaet flere Medailler og Skuepenge. En af de smukkeste var en Guldmønt paa 20 Dukaters Vægt. Paa Forsiden ser man Frederik III's kronede Navnechiffre, staaende paa en Klippe, som deler Ordene Eben-Ezer, og med Omskriften:

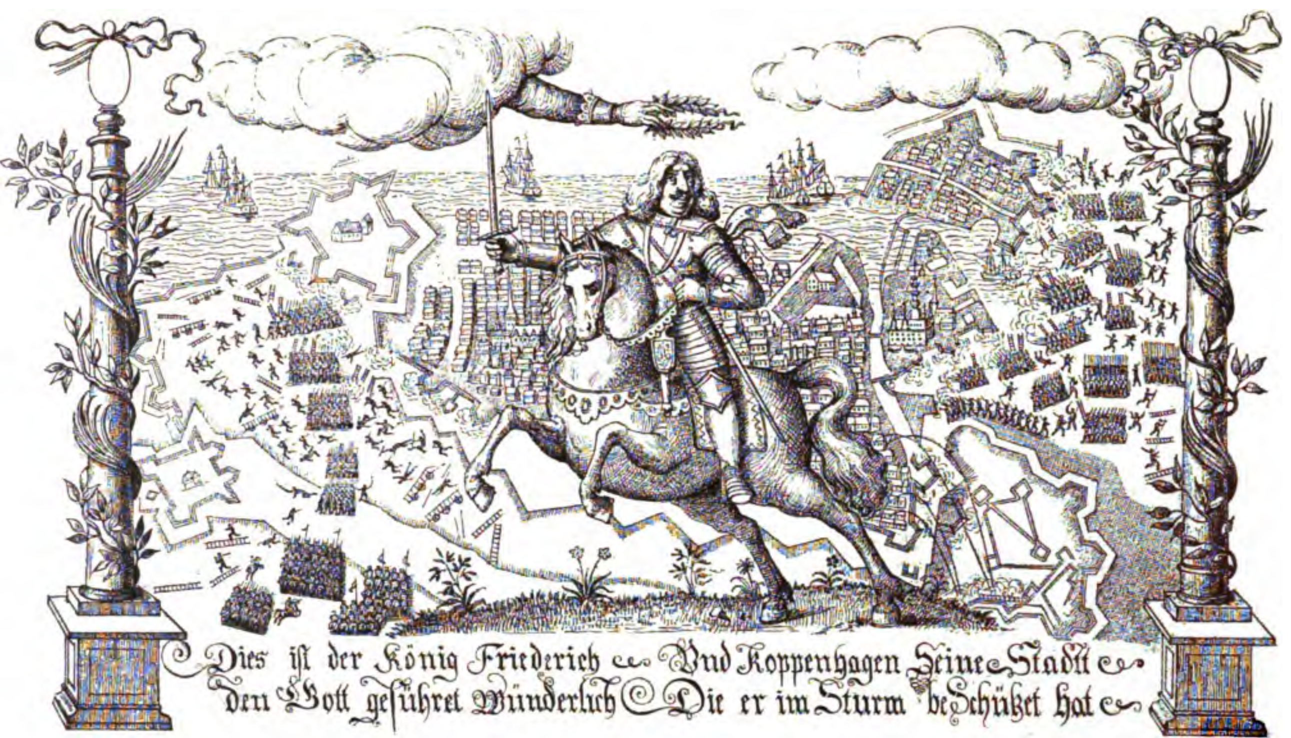

Skuemønten.

Dominus providebit (ↄ: Herren vil sørge for os), 1659. Paa Bagsiden ser man en sværdbevæbnet Arm, der kommer frem fra en Sky og afhugger en Haand, som griber efter en Krone; under Kronen staar 11. Februar, og iøvrigt læses Ordene: *Soli Deo gloria* (ↄ: Gud alene Æren).

Jeg har saaledes, ufuldkomment ganske vist, men i smaa som store Træk dog vel nogenlunde rigtigt gjengivet det Væsentligste af, hvad Historien har optegnet om Begivenhederne fra den 11. August 1658, da Carl Gustav stod for Kjøbenhavns Porte, og til 6 Maaneders Dagen efter, da han, efterat Stormen var afslaaet, maatte afstaa fra ethvert alvorligt Forsøg paa at gjøre sig til Herre over Staden. Kjøbenhavns tapre Forsvar fik ikke alene verdenshistorisk Betydning, saa vist som det imod Alles Forventning standsede Datidens mest frygtede Erobrer paa hans Vej; men det friede tillige Danmark, der var bragt til Undergangens Rand, fra den Ydmygelse som en undertvungen Provins at gaa op i et fremmed Rige.

Skulde jeg nu i ganske faa Ord, som i en Sum, angive, hvad der forhindrede, at Danmarks Livstraad blev overhugget, da vilde det maaske

Frederik III og Stormen paa Kjøbenhavn.

paa min tørre Prosa komme til at hedde, at Landets Frelse først og fornemmelig skyldtes den stærke Villie til Forsvar, der ved Fjendens Komme paa en saa vidunderlig Maade blev vakt i Hovedstaden lige fra Fyrsten til den fattigste Mand, dernæst Gravene og Voldene, der, om end mangelfuldt, dog omgav Kjøbenhavn, og endelig Kanonerne, som man kunde hente frem fra Kristian IV's velforsynede Tøjhus. Men jeg foretrækker at holde mig til Digteren[1]), der udtrykker en lignende Tanke i følgende klangfulde Vers:

Det var en Februari-Kvæld,
    Saa mørk og kold,
Da Danmarks Throne stod paa Hæld,
Og nær sit Fald var Folkets Tjæld;
Da Rigens Værn og Grænseskjel
    Var Axels Vold,
Og, af sin Sejersflugt berust,
Carl Gustav alt saa sønderknust
    Dets Skjold.

Men paa den lave Vold der stod
    En Mur saa fast,
Med frejdigt Sind og roligt Mod
En Kreds af Kæmper Fod ved Fod,
Og hver, som stormed derimod,
    Fik Skam og Last.
Der standsed' Undergangens Strøm,
Og Sveakongens stolte Drøm,
    Den brast.

Og jeg slutter mig til ham i det Haab og den Forventning, har ikke mindre skjønt udtaler saaledes:

Men lige stærk skal Mindets Røst
    Vort Øre slaa
Og tone gjennem trofast Bryst
Og løfte Mod og sænke Trøst
Og lægge Sæd og love Høst,
    Mens Tider gaa!
Og flammer atter Kampens Bavn,
Som Fædrene for Kjøbenhavn
    Vi staa!

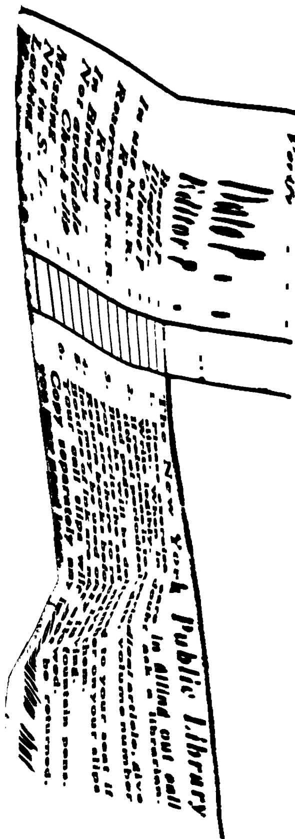
---

[1]) C. Ploug. Ved Tohundredaarsfesten i Kasino 10. Febr. 1859.

FYENS GJENEROBRING 1659.

I.

Den 6te August 1658 var Kong Carl X Gustav afsejlet fra iel for at iværksætte det Overfald paa Danmark, der stedse i listoriens Aarbøger, trods alle Forsøg paa at udsmykke det, vil staa om et skamløst Brud paa Tro og Love, men tillige som et sandt lesterstykke, naar man ser hen til den Hemmelighedsfuldhed, som ulgte Forberedelserne, og den overraskende Hurtighed, hvormed det ragtes til Udførelse. Lige Maanedsdagen efter var han Herre over ele den cimbriske Halvø fra Skagen til Altona med Undtagelse af æstningerne Rendsborg og Glückstadt, over Fyen og Als og over ele Sjælland med Undtagelse af Kjøbenhavn [1]); den danske Konges lagtomraade strakte sig kun over Øerne Langeland, Lolland, alster, Møen og de 3 nævnte Fæstninger [2]). I Kraft af disse faste unkter var det altsaa, at det danske Rige overhovedet bestod, thi let er indlysende, at Erobringen af Smaaøerne, hvor tappert end lisse i Virkeligheden satte sig til Modværge, kun kunde blive et idsspørgsmaal.

---

1) Den 6te September 1658 overgav nemlig Kronborg sig.

2) Der ses i denne Sammenhæng bort fra Besiddelsen af Norge, hvoraf forøvrigt Trondhjems Stift m. m. var aftraadt ved Roskildefreden, tilligemed de gamle danske Provinser Øst for Øresund og Øen Bornholm.

Den Rolle, som det vigtigste af disse befæstede Punkter, Kjøbenhavn, spillede ved denne Lejlighed, er skildret i det Foregaaende. Det er velbekjendt, men kan forøvrigt ikke gjentages for ofte, at hvis den danske Hovedstad ikke hin 11te August, da Carl Gustav 3 Dage efter Landstigningen ved Korsør mønstrede sine krigsvante Tropper paa Valby Bakke, havde havt Porte, der kunde lukke for Aabningerne i den maadelige Jordvold, som omgav Byen, og behjertede Mænd, der til Carl Gustavs Forbauselse fandt det Umagen værd at lukke disse Porte, var Danmark bleven udslettet af Rigernes Tal. Ved Roskildefreden var Carl Gustav veget tilbage fra at udføre denne Plan, nu var det hans bestemte Agt at sætte den igjennem. Allerede den 23de Juli i Wismar, midt iblandt sine der forsamlede Rigsraader, havde han saa godt som fuldstændigt udviklet Planen i dens Enkeltheder, og Raaderne havde énstemmigt tiljublet ham deres Bifald. Danmark og Norge skulde gjøres til Provinser under Sverig og styres derfra, om end foreløbig under egne Love og med 3 Overdomstole (Hofretter), 1 for Norge, 1 for Sjælland og Øerne, 1 for Halvøen. Den mægtige danske Adel skulde ved haarde Paalæg om muligt tvinges til at udvandre, men de øvrige Stænder vindes ved Løfte om større Frihed, og Indvandring af Svenske begunstiges. Holsten og Sønderjylland skulde gives som Lehn til Kongens Svigerfader, den gottorpske Hertug Frederik, og 3 Jarledømmer oprettes i Jylland, Fyen og Sjælland, af hvilke det sidstnævnte straks blev givet til Hærens Næstkommanderende, Rigsadmiral Carl Gustav Wrangel. Kjøbenhavns Universitet skulde flyttes til Gøteborg[1]), og den forhadte danske Hovedstad efterhaanden indskrænkes til det, den var i Absalons Dage, en Borg eller et Kastel til Bevogtning af Sundet; den nye Hovedstad, mente han, burde være Landskrona eller Malmø, og i det nyerhvervede Skaane, Rigets Midteprovinds, vilde han lade sig krone under Titlen: Sveriges, Gøtes, Danmarks, Norges og Vendens Konge.

---

[1]) Der var dengang i Norden kun Universiteter i Upsala og Kjøbenhavn. Lunds Universitet blev først oprettet 1668 af Carl XI.

Vi ville et Øjeblik dvæle ved de mindre kjendte Begivenheder, der, samtidig med, at Kjøbenhavn indesluttedes, fandt Sted i Hertugdømmerne. Her havde Carl Gustav efterladt en af sine Generaler, Pfalzgreve Philip af Sulzbach, i Spidsen for et stærkt Reservekorps med det Hverv paany at tage Halvøen i Besiddelse indtil Nord for Limfjorden, forstærke Besætningen i Fredericia og sætte denne Fæstning, som Carl Gustav trods Roskildetraktaten endnu ikke havde rømmet, i god Forsvarsstand. Med Fredericia som Udgangspunkt skulde han overrumple de faa danske Tropper, som under Kommando af Generalguvernøren i Hertugdømmerne, Feltmarskalk Ernst Albrecht v. Eberstein[1]), laa i spredte Kantonnementer fra Koldingaa til Elben, og fornemmelig bemægtige sig Fæstningerne Rendsborg og Glückstadt. Besætningerne her vare kun ringe, men Fæstningerne vare i nogenlunde god Stand, og til alt Held var det to

Ernst Albrecht v. Eberstein.

[1]) Friherre Ernst Albrecht v. Eberstein stammer fra en gammel frankisk Adelsslægt og er født 6. Juni 1605 Han blev fra sin tidligste Ungdom oplært i Krigshaandværket og hørte til de Faa, som gjorde Trediveaarskrigen med fra Begyndelsen til Enden. Han begyndte som Page hos Kurfyrsten af Pfalz, deltog som saadan i Slaget paa det hvide Bjerg 1620 og var ved Krigens Slutning østerrigsk Feltmarskalkløjtnant. I Mellemtiden tjente han under Generaler af de forskjelligste Lejre, saasom Mansfeld, Tilly, Gustav Adolph, Bernhard af Weimar,

Hædersmænd, begge i enhver Henseende deres Post voxne, som førte Kommandoen: i Rendsborg Guvernør Henrik Blome, en rig holstensk Herremand, tidligere Hofsinde hos Christian IV, og i Glückstadt, hvor tillige Generalguvernøren tog Hovedkvarter, Generalvagtmester Eckerich Johan Lübbes, der havde udmærket sig under det foregaaende Aars Felttog i Bremen. Alle Fjendens Anstrengelser blev derfor frugtesløse. Det centralt beliggende Rendsborg var det navnlig Sulzbach magtpaaliggende at komme i Besiddelse af, men Blome lod sig ligesaalidt skræmme ved Truslerne om en haard Belejring og et ødelæggende Bombardement, som friste af den gottorpske Hertug, der efter hemmelig Aftale med Pfalzgreven tilbød at ville beskytte Fæstningen, imod at den foreløbigt blev overgivet ham som Pant indtil Fredsslutningen. Dette, at den danske Krone saaledes beholdt fast Fod paa Halvøen, fik stor Betydning. Medens Hollænderne som bekjendt ilede med at bringe os Undsætning tilsøs, var der fra de andre Stater, der maatte regnes for vore Allierede, eller som dog havde Interesse af at forhindre vor Undergang, nemlig Polen, Østerrig og Brandenborg [1]), under disse Forhold forøget Anledning til at komme os til Hjælp tillands. Det er derimod tvivlsomt, om der havde været nogen Udsigt hertil, hvis Fæstningerne ikke havde holdt Stand, og et betegnende Fingerpeg havdes i saa Henseende fra det foregaaende Aars ulykkelige Felttog, hvor en polsk Hær stod rede ved Sydgrændsen for at komme os til Undsætning, men øjeblikkelig vendte om, da den fik Underretning om, at Fæstningen Fredericia, hvor den havde haabet at finde et Støttepunkt, var bleven erobret af Fjenden [2]). Paa den alarmerende Efterretning om Fredsbruddet, som Frederik III's Sendebud spredte til alle Sider,

---

Torstenson o. Fl. 1657 trandte han i dansk Tjeneste som Feltmarskalk, blev i det følgende Aar Medlem af Krigskollegiet og fik først Overkommandoen paa Sjælland, senere i Hertugdømmerne som Generalguvernør. 1663 udnævntes han til Ridder af Elefanten. 1665 tog han sin Afsked fra dansk Krigstjeneste og blev Generalfeltmarskalk i Sachsen. Han døde 9de Juni 1676.

[1]) England, Hollands Rival tilsøs, der styredes af Oliver Cromwell, var derimod, som vi vide, nøje forbundet med Carl Gustav, og Frankrigs Politik var i de Aar afhængig af Englands. Om Rusland var der dengang ikke Tale.

[2]) Fredericia blev med stormende Haand indtaget af Wrangel den 24de Oktober 1657.

rustede de nævnte tre venskabelig sindede Magter sig nu af alle Kræfter, og allerede den 7de September var en anselig Hær af alle Vaabenarter paa c. 32,000 Mand — 16,000 Mand Brandenborgere, 11,000 Østerrigere og 5000 Polakker — ifærd med at samle sig i Omegnen af Wittstock i Mark Brandenborg. Den Tids tre berømteste Feltherrer i Mellemevropa, Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenborg — »den store Kurfyrste« — den kejserlig østerrigske Generalfeltmarskalk Grev Raymund af Montecuculi og den polske Woiwod Stephan Czarniecki, stode i Spidsen for den saaledes sammensatte Hær; Kurfyrsten førte, som den, der havde leveret det største Tilskud, Overbefalingen.

Den 19de September naaede Hærens Fortrav, der bestod af de kejserlige Ryttere under Feltmarskalkløjtnant Johan Sporck, Oldeslohe og havde her det første Sammenstød med Svenskerne. Sulzbach saa sig snart efter nødsaget til at hæve Belejringen af Rendsborg og trak sig gjennem Ditmarsken, som han satte under Vand, over Tønning til Fredericia. Eberstein, der repræsenterede den danske Konge i Hertugdømmerne, søgte at bevæge Kurfyrsten til at lade et Korps paa nogle Tusinde Mand over Femern, Lolland og Falster bringe Kjøbenhavn Undsætning[1]), medens Hovedhæren kraftigt skulde forfølge Sulzbach for at tilføje ham et afgjørende Nederlag. Denne Plan strandede imidlertid paa de Forbundnes methodiske Krigsførelse og paa Rygter, som den gottorpske Hertug falskelig havde ladet udsprede om, at Kjøbenhavn var faldet i Svenskernes Hænder, og at Frederik III havde faaet Armen afskudt af en Falkonetkugle. Udbyttet af Aarets Felttog var Svenskernes fuldstændige Fordrivelse fra Hertugdømmerne og Erobringen af Als, der blev forsvaret af 1000 Mand under Generalmajor Rutger Ascheberg. Dækket af en lille, fra Kjøbenhavn hidsendt Flotille under Viceadmiral Peter

[1]) Af et Brev, dateret December 1658, fra de holstenske Raader Henrik Rantzau og Frederik Ahlefeldt til Frederik III ses det, at denne ønskede 6000 Ryttere, 4000 Mand Infanteri og 40 Stkr. Skyts overført. De tilføje, at man har givet gode Løfter i saa Henseende, og at Kurfyrsten nok synes tilbøjelig til at gaa ind herpaa, men at det neppe bliver til Noget, da Planen bliver stærkt modvirket af Kurfyrstens Raadgivere, og Aarstiden og Mangel paa Transportmidler desuden lægge store Hindringer ivejen.

Bredal, foretog den brandenborgske Generalløjtnant, Hertug Johan Georg af Anhalt, den 4de December en Baadovergang fra Sundeved og fik den 10de December efter Erobringen af Sønderborg og Nordborg Slotte hele Øen i sin Magt. Angrebet paa Sønderborg Slot den 8de December kostede jo desværre den tapre Bredal Livet.

Mod Slutningen af Aaret overskredes den nørrejydske Grænse — den sidste Begivenhed var Polakkernes Storm paa Koldinghus den 24de December, ved hvilken Lejlighed det mægtige Slotstaarn[1]), hvor Svenskerne havde et Krudtoplag, sprængtes — og Hærene gik nu i Vinterkvarter: de Brandenborgske om Ribe, hvor Kurfyrsten ankom den 23de December og tog Hovedkvarter, de Polske om Kolding og de Kejserlige om Haderslev[2]). I Februar 1659 begyndte Hæren at bryde op paany, og ved Maanedens Slutning, da Kurfyrsten for nogen Tid tog Hovedkvarter i Viborg, var Nørrejylland gjengivet til den danske Krone — dog med Undtagelse af Fæstningen Fredericia, som man ikke ret dristede sig til at angribe. Kort efter ankom den fra Stormen paa Kjøbenhavn for sit tapre Forsvar af Vestfronten berømte Generalløjtnant Claus Ahlefeldt til Aalborg for paa Kongens Vegne at tage Landet i Besiddelse og ordne Forholdene. Han skulde tillige sætte sig i Forbindelse med Kurfyrsten og af al Magt drive paa, at den forbundne Hær gjorde

---

[1]) Det saakaldte Kjæmpetaarn paa Koldinghus er bygget af Christian IV. Det var 76 Fod højt, 24 Fod bredt og havde i sine Hjørne fire 7 Fod høje Sandstens Figurer, der fremviste hver sit Vaabenskjold, nemlig Hannibal det danske, Scipio det norske, Hektor det jydske og Herkules de tre Kroner. En Polak, der var Øjenvidne til Begivenheden, fortæller, at da Taarnet sprængtes, blev de, som befandt sig paa det, »kastede saa højt mod Skyerne, at man tabte dem af Syne og først fik Øje paa dem, da de kom tilbage og som Frøer styrtede ned i Slotssøen«.

[2]) Polakkerne gjorde sig under dette Ophold ilde berygtede for deres Rovlyst og Grusomhed og havde i det Hele et slet Lov paa sig. En Kvinde fra Sønderjylland, der om Vinteren var i Besøg paa Fyen, lægges der saaledes følgende Ord i Munden: »I Godtfolk her i Fyen ere nu flux bedre farne end vi Andre i Holsten og Jylland. Thi I kan langt fredeligere og bedre omgaas med Landsens Fjender end vi med Landsens Beskjærmere. Naar Svensken faar hos Eder sit Deputat, saa lader han sig nøje og begegner Eder ikke med nogen haard Medfart og Overlast. Men hvorledes de fremmede Auxiliær-Folk, som vor Konges Allierede have sendt her ind i Riget, og i Særdeleshed hine forbandede Polakker, holde Hus hos os, det maa Gud forbarme sig over.«

sig rede til at gaa over til Fyen eller Sjælland. Det lykkedes ham at faa en Indeslutning og paafølgende Belejring af Fredericia iværksat. Besætningen bestod af 3000 Mand under Generalmajor Bøttiger, men efterat Løbegravene vare førte tæt ind under Fæstningen og denne var bleven beskudt med 60 svære Piecer, gav Bøttiger Kjøb og trak sig tilbage til Fyen, dog først efterat have stukket Byen i Brand og ladet Størstedelen af Fæstningsværkerne springe i Luften. Der blev derpaa lagt 16 danske Kompagnier som Besætning i Fæstningen.

II.

Da saaledes Fredericia, det sidste Bolværk, Svenskerne havde paa Halvøen, var faldet, formente Kurfyrsten, at Tiden var kommen til at gjøre Overgang til Fyen. Frederik III havde ønsket og haabet, at Hjælpen skulde være bragt ham paa Sjælland, hvor han nu snart et Aar sad indestængt i sin Hovedstad. Forgjæves havde dog Claus Ahlefeldt og Christen Skeel (den Yngre), der dengang opholdt sig i Kurfyrstens Hovedkvarter, virket herfor og fremhævet, hvilke Fordele det vilde frembyde, ikke alene for den danske Krone, men ogsaa for de Allierede selv, om disse nu resolut gik løs paa Sjælland, ophævede Kjøbenhavns Belejring og tilføjede den svenske Stridsmagt paa Øen et afgjørende Nederlag. Kurfyrsten var i og for sig ikke ugunstig stemt for denne Plan, men han havde unægtelig gode Grunde til ikke at sætte den i Værk. En til Øresund ankommen engelsk Flaade ængstede ham, og han nærede en ikke uberettiget Frygt for, at Hollænderne i givet Tilfælde maaske vilde lade ham og hans Hær i Stikken paa Sjælland, saa at han ikke kunde komme tilbage. Tilmed vare en stor Del af Hærens fornemste Officerer afgjorte Modstandere af Planen. Navnlig de kejserlige Generaler følte sig saa lidet tiltalte af Udsigten til slige Søexpeditioner og en forestaaende Kamp om de danske Øer, at de formente det rettest overhovedet at give Afkald paa ethvert Foretagende i den Retning og at lade sig nøje med den fuldførte Erobring af Halvøen. De saa sig dog nødsagede til at

give deres Minde til et Angreb paa Fyen, idet der i en kort forinden fornyet Alliancetraktat mellem Østerrig, Polen og Brandenborg paa den ene og Danmark paa den anden Side udtrykkelig var fastslaaet, at Vaabnene ikke maatte hvile, før de svenske Hære vare blevne udjagne af samtlige de Provinser, der tilhørte de allierede Magter.

Det første Forsøg paa Fyens Erobring fandt Sted fra Stenderup i Sønderjylland. Under Anførsel af Montecuculi var her den 31te Maj samlet et Korps paa 9000 Mand; udenfor i Beltet laa 7 hollandske og danske Krigsskibe, ankomne fra Kjøbenhavn, samt en Mængde Transportfartøjer, som ved Ahlefeldts Energi møjsommelig vare skaffede tilveje og tildels hidførte fra det nordlige Jylland. Montecuculi skjønnede det rettest at begynde med at sætte sig fast paa Fænø, der kun ligger et Musketskud fra Fyens Kyst og som bevogtedes af 400 Mand under Kommando af Generalmajor Weyher. Strøm og Vind forhindrede den første Dag Overgangen over Beltet, men den følgende Dag lykkedes Landgangen, og efter 2 Timers haardnakket Kamp overvældedes de Svenske og trængtes tilbage til Fyen. Det viste sig dog, at der med Hensyn til det videre Angreb paa Fyen ikke var meget vundet ved Erobringen af den lille Ø. Den tillod ikke nogen Udfoldelse af de Fjenden overlegne Stridskræfter; den ligeoverfor liggende Oxerade Skov og hele Kyststrækningen fra Hindsgavl til henimod Gamborg var velforsynet med Skanser og Løbegrave, og paa Grund af Weyhers tapre Modstand stod disse i rette Tid besatte med en Styrke paa henved 4000 Mand. Under disse Omstændigheder kunde der ikke være Tale om at komme videre; man nøjedes derfor med at give Fænø en stærk Bevogtning og lod Resten af Tropperne føre tilbage til Lejren ved Stenderup. Ved at være bleven Herre over begge Sider af Fænøsund havde man dog opnaaet at faa en god Plads for Krigs- og Transportflaaden, saa at Montecuculis Korps kunde beholde sin truende Stilling og være rede til med kort Varsel at begynde nye Foretagender.

I de paafølgende Raadslagninger deltog fra dansk Side bl. A. Chefen for Kongens Livregiment Ryttere, Generalløjtnant Hans Ahlefeldt, der med 12 Rytterkompagnier og noget Infanteri var

ankommen fra Kiel for at medvirke ved Angrebet. Det blev da bestemt, at det næste Landgangsforsøg skulde gjøres ved Middelfart. Den 26de Juni fra den tidlige Morgenstund indladedes Montecuculis og Ahlefeldts Korpser i 60 Jagter samt i talrige Pramme og Baade; Kl. 6 stod Transportflaaden under Dækning af Krigsskibene Vest om Fænø Kalv ind i Kolding Fjord og derfra med god Vind ind i Middelfart Sund, hvor Krigsskibene ankrede op tæt udenfor Byen, medens Transportskibene i flere Rækker ordnede sig bag ved hine. Til samme Tid saa man Kurfyrsten med en stor Del af Hæren og dennes svære Artilleri stille sig i Slagorden paa den jydske Kyst mellem Snoghøj og Lyngsodde, og det forenede Sø- og Landartilleri begyndte nu en voldsom Beskydning af Terrænet om Middelfart. Efter en henved 4 Timers Kanonade, der som Skuespil betragtet maa have været prægtig, men som neppe gjorde synderlig Virkning, dels paa Grund af det jydske Artilleris store Afstand, dels fordi Svenskerne paa Middelfart-Siden overhovedet kun havde faa Skanser og Batterier, blev der paa Transportflaaden gjort klar til Landgang. Wrangel, der dengang havde Kommandoen paa Fyen, og som var en Mand, der forstod sig paa sin Haandtering, havde imidlertid ikke været nogen ledig Tilskuer. Den lange Artillerikamp havde han benyttet til at trække Forstærkning til det truede Punkt; i smaa Hobe stode hans Tropper ordnede udenfor den virksomste Ild, og da de Angribende styrede mod Land, styrtede Forsvarerne frem mod Kysten og overøste Baadene med en saadan Hagel af Musketkugler, at det ikke lykkedes nogen Baad at faa Mandskabet landsat. Enkelte store Stykker Skyts havde Wrangel ogsaa skaffet tilveje, og med disse tog han samtidig det hollandske Viceadmiralskib saaledes under Behandling, at det ilde tilredt maatte trække sig ud af Kampen. Montecuculi, der var ombord i Skibet, blev saaret i Benet af en Træsplint. Da Admiralskibet vendte, var Slaget tabt. I Uorden søgte Baadene, saa godt de kunde, at redde sig ind under den jydske Kyst; de fleste af dem bleve af den vestlige Vind drevne op i Møllebugten og fik først Mandskabet landsat i Fredericia.

Efter at Forsøget paa at tage Tyren ved Hornene paa Middelfartsodde saaledes to Gange var mislykket, bestemte Kurfyrsten sig til at

danne 3 Landgangskorps, der henholdsvis fra Stenderuphage, Fredericia og Ebeltoft samtidig skulde gaa løs paa det nordvestlige og nordlige Fyen. Hovedangrebet skulde ske fra Ebeltoft. Her samledes paany en Transportflaade af Jagter og Baade fra Aalborg og andre af de nordjydske Kystbyer, og fra Lillebelt afgik midt i Juli Maaned til samme Sted Fregatterne »Graa Ulv«, »St. Hans af Stralsund«, »Jomfruen af Enkhuizen«, »Hollandske Prinds« og »Møinikedam«; de 4 første førte hver 44, den sidste 36 Kanoner. De til denne Udrustning knyttede Forhaabninger bleve imidlertid paa den sørgeligste Maade skuffede. Fra Landskrona havde Carl Gustav sendt nogle Krigsskibe med en Del Fodfolk ombord til Hjælp for Wrangel ved Bevogtningen af Fyen, og denne Eskadre, 10 Sejlere stærk (8 Fregatter, 1 Galiot og 1 Brander) under Kommando af den engelskfødte Owen Cox, var lige for Modvind ankret op ved Æbelø, da Wrangel fik Nys om Samlingen af den store Transportflaade ved Ebeltoft. Han befalede øjeblikkelig Cox at gaa Nord paa for at opsøge Fjenden, og den 23de Juli Kl. 10 Formiddag stødte de 2 Flotiller paa hinanden. En haard Kamp udspandt sig, der endte med de danske Skibes fuldstændige Tilintetgjørelse. »Enkhuizen« sprang i Luften, de 4 andre Fregatter erobredes og samtlige Transportskibe, henved 100 i Tallet, opbrændtes. Paa Skibene blev, foruden Besætningerne, fanget 200 brandenborgske Musketerer, og i Ebeltoft, som derefter blev angrebet af de svenske Landtropper under Generaladjutant Pehr Ørnklou, nedhuggedes eller fangedes 200 Dragoner og 300 polske Ryttere, foruden at Byen brandskattedes for 2000 Rdl. Paa Tilbagerejsen til Lillebelt sejlede Cox ind i Aarhus Havn, tilintetgjorde her nogle og tyve Transportskibe og skød Byen, der havde Polakker i Kvarter, i Brand. Carl Gustav udnævnte Cox til Belønning for den udførte Bedrift til Viceadmiral og ophøjede ham i den svenske Adelstand under Navn af Sjølejon (Søløve).

Denne Tildragelse nedslog i høj Grad Modet i den allierede Hær, og man begyndte i Kurfyrstens Hovedkvarter at tvivle om Muligheden af overhovedet at naa over til det attraaede Fyen. I Virkeligheden kunde der heller ikke, saaledes som Sagerne havde udviklet sig, være Tale om, at en Overgang for det Første lod sig

iværksætte. Efter det følelige Tab af Skibe saa Danmark sig ikke istand til at skaffe tilstrækkelige Transportmidler tilveje, og Hollænderne viste sig vel stadig rede til at forsvare Kjøbenhavn, som de med saa stort Heltemod havde bragt Undsætning, men vare, for at bruge det mildeste Udtryk, overordentlig lunkne, naar det gjaldt om at yde Hjælp ved Overførsel af vore egne og de Allieredes Tropper til Øerne. Denne mod Alliancetraktaten stridende Optræden var Følgen af en Tilnærmelse, der havde fundet Sted mellem de rivaliserende Magter England og Holland, og som kronedes ved en mellem disse Stater i Forening med Frankrig den 11te Maj sluttet Overenskomst — den saakaldte »Concert« — i Haag. Afklædt alle skjønne Talemaader om Ønskeligheden af at bringe Fred tilveje mellem de nordiske Riger, gik denne Overenskomst i Virkeligheden ud paa at forhindre, at enten Sverig eller Danmark alene blev Herre over Øresund — Adgangen til Østersøen. Man vedtog derfor, at Roskildefreden skulde staa ved Magt. England maatte ikke taale, at Carl Gustav udvidede sit Herredømme over flere danske Lande end dem, denne Fred hjemlede, Holland ikke tillade, at Danmarks andre Allierede tilføjede Svenskerne saa følelige Nederlag, at Provinserne Øst for Øresund atter faldt tilbage til Danmark. Det opstillede Vilkaar blev meddelt begge de krigsførende Magter med truende Paalæg om at finde sig deri, og 3 mægtige Flaader paa henved 150 store Orlogsskibe: to hollandske under Admiralerne Jacob van Wassenaer Baron af Obdam og Michael de Ruyter samt en brittisk under Admiral Montague Greve af Sandwich, laa i Kattegat, Storebelt og Øresund for at give Paalæget Eftertryk[1]).

Under disse Forhold, og da tilmed Hollænderne sluttede en ligefrem Vaabenstilstand med Carl Gustav, kunde hverken Frederik III eller de med ham forbundne Fyrster have nogen Interesse af, at saa

---

[1]) Obdams Flaade, der det foregaaende Aar havde undsat Kjøbenhavn, havde overvintret i vore Farvande; Greven af Sandwich ankom i Øresund den 6te April, og Ruyter i Storebelt den 1ste Juni 1659. Ombord paa Ruyters Flaade vare Diplomaterne, der skulde overbringe Vestmagternes Paalæg. Den medførte tillige ca. 4000 Mand Landtropper, at anvende efter Omstændighederne for eller imod Danmark.

store Troppemasser forblev staaende paa Halvøen. Disse kunde derimod gjøre god Nytte ved at kaste sig over Carl Gustavs Reservehære i Pommern, og efter nærmere Forhandling med Kurfyrsten blev der taget den Bestemmelse, at et Hjælpekorps paa 10 Regimenter foreløbig skulde forblive paa Halvøen til Kongens Raadighed, medens Hovedhæren rettede sin Marsch mod Pommern. Kurfyrsten brød derfor den 8de August op fra sin Lejr ved Haderslev og gik i hastige Marscher over Flensborg, Slesvig, Hamborg, Wismar og Rostock Svenskerne imøde i Nordtyskland. De tilbageblivende Hjælpetropper, 4 brandenborgske Regimenter under Kommando af Generalmajor Albrecht Christopher Qvast, 4 østerrigske under Oberst Grev v. d. Nath og 2 polske under Oberst Casimir Piasczinsky[1]) stilledes under Ebersteins Overbefaling og dannede sammen med de danske Regimenter, som i Aarets Løb vare blevne oprettede i Holsten, et Korps, der overtog Dækningen og Forsvaret af Hertugdømmerne og den sydlige Del af Nørrejylland.

III.

De af Vestmagterne ved »Concerten« i Haag i Maj Maaned stillede Fordringer, der dog ved en ny Overenskomst i Juli Maaned ændredes noget til Danmarks Fordel, fandt, som man kunde vente, en meget ugunstig Modtagelse hos de nordiske Konger, der begge følte sig krænkede og brøstholdne ved at være blevne ladte i Stikken, den ene af Holland, den anden af England og Frankrig. Frederik III, der var den Svage, maatte imidlertid tilsidst finde sig i det Uundgaaelige, idet han dog tog udtrykkeligt Forbehold mod at skille sin Sag fra Kurfysten og dennes Forbundne. »Denne Konge viser sandelig stort Mod og megen Standhaftighed i al denne Klemme,

---

1) Saaledes synes den polske Anførers virkelige Navn at have været, uagtet Eberstein, der dog maa have vidst ganske god Besked, i Reglen kalder ham Przinsky. Han hørte til en af Polens fornemste Familier og var Starost (Statholder) i Provinsen Ostrolenka.

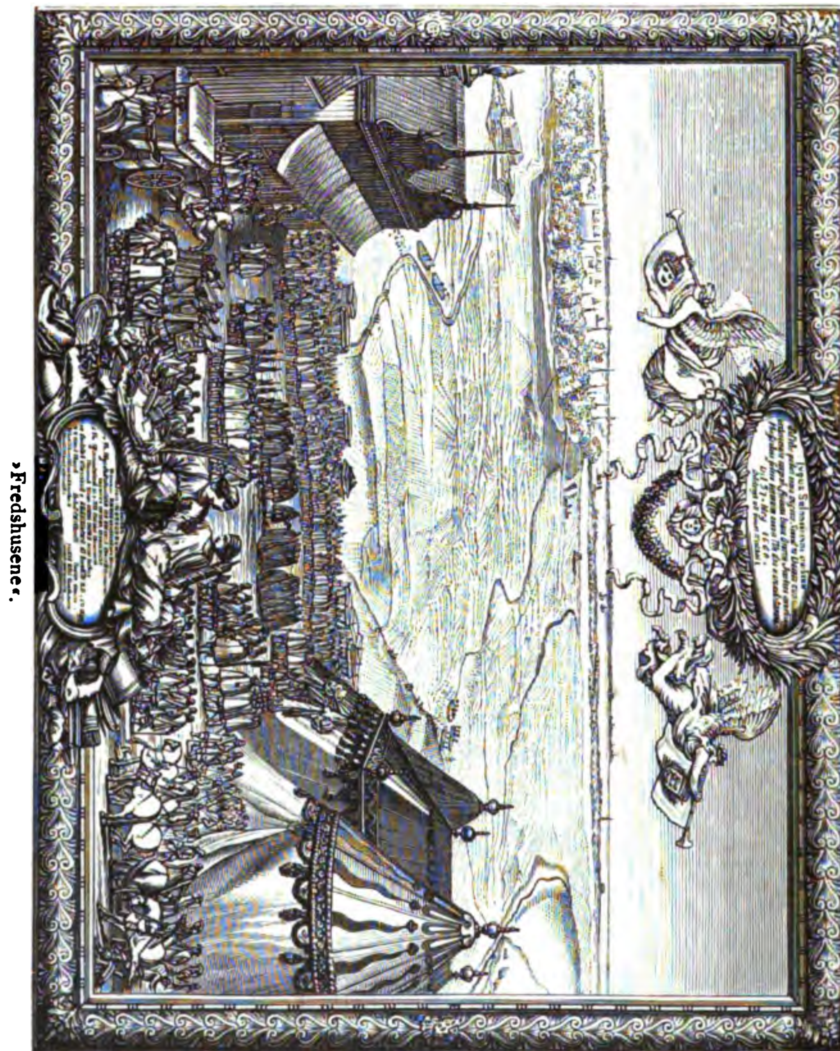
hvori han befinder sig, og hans Ønske om ikke at skille sig fra sine Forbundsfæller og Venner, saalænge ikke den yderste, ubodelige Nødvendighed tvinger ham dertil, kan ikke være større«, indberettede den spanske Gesandt til Philip IV. Men anderledes stillede Sagen sig med den svenske Konge. Harmfuld over, at Love skulde foreskrives ham, for hvem det halve Europa nys havde skjælvet, og som havde truet med at ville gaa til Italien med sine Goter, var Carl Gustav fast bestemt paa ikke at ville lade sig standse i sin Plan til Danmarks Sønderlemmelse; det kom derfor gjentagne Gange til heftige Optrin mellem ham og Vestmagternes Sendebud. »I fortrøste Jer paa Eders Flaader«, sagde han til dem, da de indfandt sig med Fredsforslaget, »og sidde og sammenskrive Traktater, men jeg skal hugge dem igjennem med mit Sværd!« For at vinde Tid lod han imidlertid, som om han ogsaa nok kunde være tilbøjelig til Fred, naar blot denne ikke hidførtes ved et Magtsprog, men paa sædvanlig Maade gjennem Underhandling med den Stat, med hvilken han førte Krig, og i Slutningen af August Maaned traadte virkelig Afsendinge fra begge de krigsførende Magter — Svenskerne Shering Rosenhane og Sten Bielke, Danskerne Oluf Parsbjerg og Mogens Høeg — sammen for at drøfte Fredsvilkaarene. De holdt deres Møder, hvortil ogsaa Vestmagternes Sendebud havde Adgang, i 5 smaa Telte, beliggende paa en fredlyst Plads paa Raadmandsmarken (Vest for St. Vibenshus) midt imellem de Danskes Forpostlinie og den svenske Belejringshærs [1]).

Hvor lidet alvorlig disse Underhandlinger vare mente fra svensk Side, fik man nogen Tid efter et mærkeligt Vidnesbyrd om, idet det viste sig, at Carl Gustav som Modtræk mod Englands Lunkenhed [2]) havde sendt sin Sekretær og højt betroede Mand, Peter Julius Coyet, i overordentlig Sendelse til Holland for om muligt at underkjøbe denne Sverigs farligste Fjende. Coyet skulde i største Hemmelighed forestille Generalstaterne, hvor nyttigt Sverigs Venskab

[1]) Istedetfor Telte blev der senere hen paa Efteraaret lavet smaa Bindingsværkshytter, de saakaldte »Fredshuse«, der stod indtil Fredsslutningen og i Anledning af denne blev festligt pyntede, inden de nedbrødes.

[2]) Den 24de August sejlede den engelske Flaade under Admiral Montague hjem.

vilde være for dem med Hensyn til Overherredømmet tilsøs; hvis de vilde lade Carl Gustav have frie Hænder mod Danmark, skulde han som Vederlag tilbyde dem Toldfrihed i Øresund, Fæstningen

»Fredshusene«.

Glückstadt, Grevskabet Oldenborg og — Fyen. Det var fristende Tilbud, og Carl Gustav vidste vel, hvad han gjorde, da han skar disse Remme af anden Mands Ryg, thi det antoges almindelig,

at Hollænderne længe havde ønsket at komme i Besiddelse af en Flaadestation ved Glückstadt[1]); Stillingen som Herre i Storebelt var heller ikke at foragte. Imidlertid kom det snilde Anslag ikke til at bære Frugt, det strandede i Ordets bogstavelige Forstand paa Anholt. Her led nemlig Coyet under sin Overrejse Skibbrud, saa at han nær havde tilsat Livet, og da han derefter langt om længe ankom til Holland, var Vaabenstilstanden med Sverig forlængst udløben, og de hollandske Admiraler havde faaet Tilladelse til paany at gaa angrebsvis tilværks og Ordre til at behandle Svenskekongen som »opsætsig« mod Haager »Concerten«.

Den danske Regering var ikke sen med at benytte sig af den gunstige Vending, der saaledes var indtraadt i de politiske Forhold, til at gjenoptage den afbrudte Plan om Tilbageerobringen af de mistede Landsdele. Udsigterne hertil vare nu noget lysere. Siden Kurfyrstens Indmarsch i September 1658 vare, som i det Foregaaende anført, Nørrejylland og Hertugdømmerne med Øerne Als og Femern vundne tilbage; endvidere havde den norske Hær under Jørgen Bjelke i December 1658 fuldstændigt renset Norge for Fjenden, og en lignende Bedrift udførte de kjække Bornholmere under Jens Koefoed i samme Maaned for Bornholms Vedkommende. Med disse Landskaber samt Kjøbenhavn, der stadig var belejret, men som urokkeligt holdt Stand, er imidlertid ogsaa den danske Stats hele Magtomraade i Oktober 1659 angivet. I Mellemtiden vare nemlig Smaaøerne faldne i Fjendens Hænder — Langeland i Marts, Møen i Maj, og Laaland-Falster i Juli Maaned 1659 — alle dog først efter et udholdende og mandhaftigt Forsvar, der bar nye Vidnesbyrd om, at ved Kjøbenhavns lysende Exempel var Nationen trindt om vakt til Daad og Bedrift.

Allerede ved September Maaneds Begyndelse havde Rigshofmester Jochum Gersdorf sat sig i Forbindelse med de hollandske Admiraler for at formaa dem til at holde Belter og Sunde fri for svenske

[1]) Da Kurfyrsten af Brandenburg det foregaaende Efteraar rykkede ind i Holsten, blev det tilraadet ham at komme Hollænderne i Forkjøbet og bemægtige sig Glückstadt, for herfra at modarbejde Hamborgs og Hollands Handel og skabe en tysk Sømagt, som han selv skulde staa i Spidsen for.

Krigsskibe og navnlig at ledsage Transportfartøjer fra Kjøbenhavn til Kiel. Denne Havn var nemlig udset til Samlings- og Udgangspunkt for et større Landgangskorps, som det paatænktes at sammensætte under Feltmarskalk Hans Schacks Overbefaling. Til Dannelsen af dette Korps skulde den kommanderende General i Nørrejylland, Claus Ahlefeldt, afgive 3 jydske Rytterregimenter og en Del Fodfolk; Generalguvernøren i Hertugdømmerne, Feltmarskalk Eberstein, skulde levere 2000 Ryttere og 200 Dragoner af de allierede Tropper samt 1000 holstenske Ryttere, medens Schack selv fra Kjøbenhavn skulde medbringe 3 Regimenter hollandske Hjælpetropper og den Del af Garnisonens Mandskab, der, efter at Borgerskabet havde overtaget den indre Vagttjeneste, kunde undværes ved Fæstningens Forsvar. Ahlefeldt skulde tillige for sin Person indfinde sig i Kiel som Schacks Næstkommanderende, medens det anbefaledes Eberstein at lade sine tiloversblevne holstenske Afdelinger slutte sig nærmere sammen med de kurfyrstelige Hjælpetropper, og selv med hele Korpset at tage Opstilling imod Fyen paa Grænsen af Nørre- og Sønderjylland. I Løbet af Maaneden arbejdedes der nu saavel paa Halvøen som i Kjøbenhavn med fuld Kraft paa Udrustning, Proviantering m. v. til dette Landgangskorps, og den 23de September, efterat Tilladelse til at benytte den hollandske Flaade endelig var opnaaet, udfærdigedes Forholdsordre og Fuldmagt for Schack som Korpsets Chef. Fuldmagten, i hvilken den ovenfor omtalte Sammensætning af Korpset nærmere var angiven, var meget omfattende; den gav Schack en udstrakt Myndighed og saa godt som frie Hænder. Der blev paa Forhaand tilsagt ham, at Alt, hvad han foretog sig og satte i Værk, skulde af Kongen for »godt eragtes«; alle Embedsmænd »saavel i vort Rige Danmark som i Fyrstendømmet Holsten, hvor han ankommer«, skulde yde ham al Assistance og Hjælp; han kunde overalt lade paabyde »uden nogen Persons Anseelse fornøden Kontribution til Armeens Underholdning«, og det var ham tilladt efter hans egen Konduite offensivt og defensivt at »agere paa hvilken Province og Insul, som han selv bedst og raadsomst eragter, at Landgang bekvemmeligst kan ske«. I denne sidste Bestemmelse indtraadte der dog faktisk en Indskrænkning, idet det var en hemmelig

Aftale mellem Kongen og Schack, at Angrebet først skulde gjælde Fyen, og at Ebersteins Korps, der for Tiden indtog en iagttagende Stilling, direkte skulde medvirke til Øens Erobring. Den hollandske Flaade (ialt 40 Orlogsmænd), der skulde overføre og ledsage de kjøbenhavnske Tropper og Krigsmateriellet til Kiel, lagde sig den 30te September for Anker ved Dragør, og Dagen efter gik den under Sejl. Flaadens Chef var den berømte Søhelt, Admiral Michael Adrian de Ruyter, og under ham kommanderede Viceadmiral Cornelius Evertsen og Schoutbynacht Johan v. Brackel; en lille dansk Flaadeafdeling, kommanderedet af Rigsviceadmiral Henrik Bjelke samt Viceadmiral Nicolaus Helt og Kontreadmiral Markus Rodsteen, sluttede sig til den hollandske. Vinden var god ved Afsejlingen, men senere blev den ugunstig, og først den 12te Oktober naaedes Kiel. Den 20de Oktober indfandt Schack sig i Eckernførde for at raadslaa om Krigsplanen med Eberstein, der ved fortrolige Breve fra Kongen var beordret til at deltage i Expeditionen. I Kjøbenhavn har man utvivlsomt været spændt paa, hvorledes dette Møde, der kunde faa saa stor Betydning for Landets Velfærd, vilde løbe af, thi neppe med Urette blev det antaget, at den i sin Værdighed som ældst Feltmarskalk meget ømtaalige Eberstein var skinsyg paa sin yngre Kollega, der under Kjøbenhavns Belejring især efter U. C. Gyldenløves Død var kommen i Forgrunden. Særlig maatte man antage, at det vilde berøre ham ilde, at han skulde afgive næsten Halvdelen af sine Tropper til Schack, saa at det blev denne, der kom til at føre Hovedkorpset. Dette Forhold rettede sig dog noget, da der viste sig Mangel paa egnede Transportbaade til Indladning af det store Antal Heste, saa at Schack først maatte give Afkald paa 1000 Ryttere, senere paa samtlige 2200 Ryttere og Dragoner af det kurfyrstelige Hjælpekorps og altsaa af Ebersteins Kommando i det Hele kun fik afgivet 1000 holstenske Ryttere [1]). Nogen større Misstemning mellem de to Medbejlere kom neppe heller tilorde ved denne Lejlighed, og

[1]) Den 16de Oktober havde Schack meldt til Kjøbenhavn, at der var udeblevet et stort Antal Transportfartøjer, og den 22de svarede hans Svoger, Generalkrigskommissær Kørbitz, herpaa, at Kongen og Raaderne vare meget bekymrede over dette Uheld, som man bad Schack om at raade Bod paa efter bedste Evne.

man enedes i Hovedtrækkene om, at Schack i de sidste Dage af Oktober skulde gjøre Landgang paa Østsiden af Fyen og sætte sig fast paa Østerøen eller paa Hindsholm, medens Eberstein til samme Tid skulde tiltvinge sig Overgangen over Middelfartsund og sætte sig fast paa Hindsgavlsodde. For at lette denne Overgang blev der lovet Eberstein, at Markus Rodsteen skulde indfinde sig i Sundet til den nævnte Tid med 5 Orlogskibe og et passende Antal Transportfartøjer. De videre Bevægelser, der vilde være at foretage af de tvende Korps, efterat disse havde faaet fast Fod paa Fyen, maatte saa afhænge af Omstændighederne. Efter at disse Aftaler vare trufne, skiltes de to Feltmarskalker. Eberstein drog Nord paa for at sætte sine Afdelinger i Marsch til Lillebelt, medens Schack lod sine Tropper mønstre og indskibe, og den 26de Oktober var Landgangskorpset færdigt til Afgang. Dets Kommandoforhold og Sammensætning var følgende:

Generalstab.

Feltmarskalk Hans Schack, Øverstbefalende.
Generalløjtnant Claus Ahlefeldt, Næstkommanderende og Chef for Infanteriet.
Generalløjtnant Hans Ahlefeldt } Rytterchefer.
Generalmajor Joachim Trampe } Rytterchefer.
Generalkrigskommissær Otto Powisch.
Generalkvartermester Ditlev Rantzau.
Generaladjudant Henrik Markdanner.
do. Mikkel Jespersen Skov.
Generalgevaldiger Claus Løcke.
Korpsauditør Bernhard Woldenberg.
Feltmedikus Dr. Jacob Schwab.
Proviantkommissær Lauritz Lauritzen Skeving.
do. Poul Corneliussen[1].

[1] Desforuden var der ved Staben ansat Oberst Georg Steding, Artillerimajor Abraham Buchwitz, Søkaptejn Peter Petersen Kjerteminde o. Fl., hvilke dog ikke kunne henregnes til den egentlige Generalstab.

Kavalleri.

Dronningens Livregiment Ryttere. Kommandør: Oberstløjtnant Gotfred Rauch[1]).

Hans Schacks Regiment. Kommandør: Oberstløjtn. Jacob Geveke.

1ste nørrejydske Regiment. Chef: Oberst Hans Friis til Clausholm, Næstkommanderende: Oberstløjtnant Tyge Sandberg.

2det nørrejydske Regiment. Chef: Oberst Johan Brockenhuus til Sebberkloster, Næstkommanderende: Oberstløjtnant Ove Brockenhuus.

3die nørrejydske Regiment. Oberst Mogens Kruse til Spøttrup.

Joachim Trampes Regiment. Kommandør: Oberstløjtnant Christian Poulsen.

Gyldenløves Regiment. Chef: Oberst Ulrik Frederik Gyldenløve, Næstkommanderende: Oberstløjtnant Frederik Holstein.

Ialt c. 2700 Ryttere.

Artilleri.

28 Pjecer, sværere og lettere, med tilhørende Personel og Materiel samt Brotræn. Chef: Oberstløjtnant Johan Scheffer, Næstkommanderende: Major Lave Rodsteen.

Infanteri.

En Del af Kongens Livregiment til Fods. Kommandør: Oberst Henrik Volrath Both[2]).

Claus Ahlefeldts Regiment. Kommandør: Oberstløjtnant Badenhaupt.

2 Dragonkompagnier af Hans Schacks Regiment. Kommandør: Major Julius Fischer.

3 hollandske Regimenter (»Brigader«) under Obersterne William Killegrew, Aloa (Aylva) og Meteren (Maistre).

Ialt c. 3500 Mand Pikenerer, Musketerer og Dragoner.

---

[1]) Regimentets Chef var Oberst Ditlev Rantzau.

[2]) Det var knap Halvdelen af Livregimentet, der dengang havde et stort Antal Kompagnier under Fanerne, som deltog i Expeditionen. Den anden Del — Regimentets ældste Kompagnier — var i Kjøbenhavn under Chefen, Generalmajor Frederik Ahlefeldt.

IV.

Som foran berettet, var Hærkorpset under Hans Schack indskibet i Kieler Havn den 26de Oktober. Endnu samme Aften afsendtes Generaladjutant Mikkel Skov paa en hurtigsejlende Kaper til Storebelt for at skaffe Oplysning om Fjendens Stilling ved Nyborg, og den følgende Dag gik den mægtige Orlogs- og Transportflaade under Sejl. Det blev imidlertid snart næsten blikstille, og man var ikke naaet ud af den 2 Mil lange Kieler Fjord, før der maatte kastes Anker. Den følgende Aften naaede man for ret god, men svag Vind op i Langelandsbeltet under lollandske Albue og blev her Vidne til, hvorledes de svenske Krigsbaal og Bavner flammede langs Kysterne rundt om Langeland og Lolland, thi Carl Gustav, der paa den Tid holdt Hof i Nykjøbing paa Falster, havde faaet den Tro, at Udrustningen i Kiel, som han naturligvis godt kjendte, gjaldt enten Smaaøerne eller Skaane. Næste Dag, den 29de, gik der stærk nordlig Strøm og Vind i Storebelt, saa at man, efter at have holdt gaaende i Beltet nogen Tid, saa sig nødt til, da det blev Aften, at ty ind under Slipshavn. Her kom Mikkel Skov og berettede, at Hovedstyrken af den svenske Krigsmagt paa Fyen stod ved Odense, at der foruden Kystvagterne kun var højst 2 Regimenter som Besætning i Nyborg, nemlig et Infanteriregiment og nogle Rytterkompagnier, men at Østerøen og Nyborgs Omgivelser i det Hele taget vare stærkt spækkede med Kystbatterier. Denne Meddelelse bestemt Schack til at gjøre et Forsøg paa at tage Nyborg Fæstning ved et Coup de main. Kl. 10 Aften bleve 2000 Musketerer satte i Baade, og under Anførsel af Claus Ahlefeldt styrede man løs paa Nyborg. Men i den mørke Nat og under tiltagende Storm viste en Ledelse sig umulig, Baadene adsplittedes og tyede tilbage til Ankerpladsen, og det hele Tog gik »Krebsegang«, som Ahlefeldt paa vanlig fyndig Maade udtrykte sig. Den næste Morgen viste større fjendtlige Rytterstyrker sig ved Ellensborg (nu Holckenhavn), medens Strandbatterierne paa begge Sider af Fjorden begyndte at spille. Under disse Omstændigheder besluttede man efter afholdt Krigsraad at afstaa fra ethvert videre Forsøg mod Ny-

borg og derimod sætte al Kraft ind paa at tiltvinge sig Adgang til Halvøen Hindsholm, hvorhen Søkaptejn Peter Petersen Kjerteminde, der, som Tilnavnet antyder, stammede fra den Egn, strax afsendtes for at udforske de til Landing bekvemmeste Steder. For at skuffe Fjenden forblev man dog Dagen over liggende udfor Slipshavn og foretog forskjellige Forberedelser ligesom til et nyt Angreb. Maaske som Følge af den Aftenen forud gjorte Erfaring var det i Krigsraadet tillige slaaet fast, at Landgangen ved Kjerteminde skulde ske ved højlys Dag, saavidt muligt om Morgenen tidlig, og for at enhver Skibschef og Troppefører nøjagtigt kunde vide, hvorledes han ved denne Lejlighed havde at forholde sig, lod Schack udgive en Ordre de bataille af væsentlig følgende Indhold:

Opsejlingen ad Beltet skulde foregaa i 3 Eskadrer: Avantgarden (Fortræfningen) under de danske Viceadmiraler Bjelke og Helt, Corps de bataille (Hovedtræfningen), hvor Admiral de Ruyter[1]) havde sin Kommandostander, under Viceadmiral Evertsen og Arrieregarden (Reservetræfningen) under Schoutbynacht v. Brackel. I Avantgardens Transport- og Førselsskibe vare indladede Kongens Livregiment til Fods, Claus Ahlefeldts Regiment til Fods, Hans Schacks Dragoner, Artillerikommandoen med 8 lette Feltkanoner (Regimentsstykker), Brotræn og Materiel samt Hans Friis's Regiment Ryttere. I Corps de bataille var Resten af Artilleriet, Killegrews, Aloas og Meterens Regimenter til Fods, de 2 første indladede i Transportfartøjer, det

---

[1]) Michel Adrianszoon de Ruyter, en af de navnkundigste Søhelte, som Verdenshistorien har at opvise, født i Vliessingen i Holland 1607, begyndte sin eventyrlige og glimrende Løbebane som Kahytsdreng. 1641 var han avanceret til Kontreadmiral og kommanderede som saadan paa et Togt mod Spanien. 1652 tjente han som Næstkommanderende under Martin Tromp, da denne vandt det blodige Slag i Kanalen over Englænderen Blake. 1656 kom han vel for første Gang i de danske Farvande, hvor han snart skulde føle sig som hjemme. Han var da Viceadmiral og Næstkommanderende under Admiral Obdam, og i 1659 afløste han denne som Højstbefalende over de hollandske Flaader i Nord- og Østersøen. Til Belønning for hans udmærkede Tjeneste, navnlig ved Erobringen af Fyen, hædrede Frederik III ham ved at optage ham i den danske Adelsstand og tilsikrede ham en aarlig Pension af 800 Specier. Efter mangfoldige andre Bedrifter døde han som Admiral i sit Fædrelands Tjeneste i Syrakus 1676 (s. A. som Schack og Eberstein) af et Saar, han havde faaet i et Slag mod Franskmændene.

Admiral de Ruyter.

sidste Regiment i Eskadrens Galioter; Eskadren medførte nemlig paa Slæb 30 store Transportbaade, der hver kunde rumme henved 100 Mand Infanteri og havde en stor Kanon anbragt i Forstævnen. Dronningens Livregiment Ryttere, Schacks, Brockenhuus's, Kruses, Trampes og Gyldenløves Rytterregimenter, Reserveammunitionen, Trosset og Bagagen vare indladede i Arrieregarden. De 3 Eskadrer skulde saavidt muligt følge hinandens Kjølvand i den angivne Orden, og Bjelkes Admiralskib, ombord i hvilket Feltmarskalken og de 2 Generalløjtnanter Ahlefeldt befandt sig, ledede Kursen. Saasnart Bjelke lod sin »gule« Admiralsstander og Ruyter og Evertsen deres »røde« Standere vaje agter, var Signal givet for de to forreste Eskadrer til at ankre op til Landgang. Paa dette Signal skulde anden Eskadre tillige strax afgive 10 af de omtalte store Transportbaade til Brug for Landsætningen for 1ste Eskadres Infanteri, der skulde danne 1ste Baadlinie, og 20 Baade til Killegrews og Aloas Regimenter, der, umiddelbart bag 1ste, skulde danne 2den Baadlinie, medens Eskadrens Joller og Smaabaade stilledes til Raadighed for Meterens Regiment og dannede 3die Baadlinie. Naar de 3 nævnte Admiraler dernæst lod deres Vimpler vaje fra de 2 store Ræer, skulde hele Infanteriet stige i Baadene, hver Mand medførende 3 Dages Proviant og Musketererne dobbelt Ammunitionsforsyning, og paa det tredie Signal, 1 Kanonskud fra hvert Admiralskib, skulde alle Baadene sætte af og af alle Kræfter ro til, ledsagede saa tæt som muligt ind under Land af Eskadrens med Skyts forsynede smaa Galioter og Kapere. Efter Infanteriets Landsætning havde de store Transportbaade ufortøvet at vende tilbage for at bringe Artilleriet over. Kavalleriets Landsætning skulde derimod først finde Sted efter nærmere Ordre, men Regimentscheferne gjordes ansvarlige for, at Rytterne vare færdige til at gaa i Baadene, og at hvert Rytterregiments Transportskibe laa samlede klods op ad hinanden. Til bedre Forstaaelse i saa Henseende var hver Regimentschef forsynet med et særeget Kjendemærke eller Regiments-Estandart. Naar Landstigningen var fuldført, skulde Admiral Ruyter afsende et Antal Orlogsskibe til at krydse imellem den sjællandske Øgruppe og Fyen for at hindre enhver fjendtlig Adgang og Tilførsel til denne Ø. Schacks mønsterværdige Ordre endte med et

kort Opraab til Enhver om at vise sig tapper og uforsagt ved den forestaaende betydningsfulde Begivenhed.

Kl. 2 om Natten til den 31te Oktober stod Flaaden i al Stilhed Beltet Nord ud i Haab om at kunne naa Landgangsstedet ubemærket, men Vinden var fremdeles imod, og først Kl. 3 Eftermiddag naaede man, under hele Sejladsen ledsaget og iagttaget af Fjendens Rytteri, Bugten ved Kjerteminde. 7 svenske Rytterregimenter og noget Feltartilleri stod da under Pfalzgreven af Sulzbachs egen Kommando i Stilling mellem Kavslundebro og Kjerteminde og havde Forskansninger anlagte fornemmelig paa Fedet mellem Byen og Lundsgaard. Det var imidlertid ikke Syd, men Nord for Kjerteminde, at Schack havde besluttet at gjøre Landgang. Den Betydning for Hærkorpsets videre Fremrykning, som Besiddelsen af Skæringspunkterne af de Veje, der fra Nyborg, Ullerslev og Odense føre til Kjerteminde, efter en heldigt udført Landgang unægtelig vilde have, maatte man nemlig, da Ebersteins Skjæbne ikke kjendtes, tildels se bort fra; Hovedvægten maatte lægges paa, at Korpset efter Landstigningen blev istand til at holde sig, hvis den samlede svenske Hær skulde forsøge paa at kaste det i Vandet. Til en saadan Kamp af udpræget defensiv Natur egnede Hindsholm sig fortrinlig, adskilt som den dengang var fra Fyens Fastland ved en Vig af Odense Fjord (Torupstrand), der skar sig ind imellem Drigstrup og Mesinge Sogne og gjennem Baadsbækken havde Udløb i Storebelt ved Kikkenborg. Dette Landskab paa 4 store Kirkesogne var tillige saameget værdifuldere, som det kun havde været forholdsvis lidet berørt af den svenske Indkvartering og derfor var istand til at yde Korpset Forplejning, hvis Hensynet til Eberstein skulde gjøre en længere Tøven i Egnen nødvendig. Medens Ruyters opankrede Orlogsskibe aabnede en levende Ild paa Pfalzgrevens Stilling Syd for Kjerteminde, lod Schack derfor sine Baadlinier i den foran beskrevne Orden med Spil og flyvende Faner styre løs paa Kikkenborg, der blev Midtpunktet for den hele Landgang; Reservekavalleriet m. v. skulde nemlig landsættes Nord, Hovedmassen af 1ste og 2den Eskadres Tropper derimod Syd for dette Punkt, og derpaa hurtigst muligt se at faa fat i Kjerteminde og

Vejen til Munkebo. Kyststrækningen fra Kikkenborg til henimod Kjerteminde var af Svenskerne besat med 2, tildels i Løbegravsstilling anbragte, Dragonregimenter, selve Kjerteminde af et Rytterregiment; Forbindelse mellem denne Styrke, over hvilken Oberst Engel havde Kommandoen, og Hovedstyrken Syd for Kjerteminde havdes kun ved Broen over Kjerteminde Fjord. Da Baadene vare naaede saa nær under Land, at de forreste vare udsatte for Ilden af Dragonernes Fyrrør, viste det sig

Landgangen ved Kjerteminde.

pludselig, at Vandet den Dag var for grundt til, at de store, stærkt belastede Transportbaade kunde roes til Land. Gode Raad vare dyre i dette ubehagelige, uforudsete Tilfælde, der truede med at kuldkaste den hele saa omsigtsfuldt ordnede Landgangsplan.

Men det var djærve, raadsnare Mænd, der førte Toget an. Uden lang Betænkning blev der givet Ordre til hele Infanteriet om at springe ud fra Baadene, Feltmarskalken og begge Ahlefeldterne samt den i

en lille Jolle tililende de Ruyter gav selv Exemplet[1]), og i Vand til højt op paa Brystet, Musketten over Hovedet, vadede man nu iland med »tapper Resolution«, som det hedder i en samtidig Beretning. Mod en Landgang af 3000 saadanne Mænd kan ingen Kystvagt holde Stand. Hurtigt kastedes Dragonerne ud af deres Løbegrave; et Forsøg, som Engels Rytterregiment gjorde paa at angribe i Vandet, blev med Lethed tilbagevist, og snart havde Korpset med Livregimentets Gardister i Spidsen fast Fod paa Strandvejen og forfulgte de gjennem Kjerteminde vigende Svenske, der ad »Langegade« tyede til Broen over Fjorden og i den tæt ved Broen liggende Kirke for sidste Gang satte sig til Modværge, idet de tillige gjorde et tildels mislykket Forsøg paa at stikke Byen i Brand. Den Hurtighed og Kraft, hvormed Schacks Tropper gik frem, i Forbindelse med den Overmagt, hvormed de optraadte, idet Sulzbachs store Rytterstyrke ikke kom eller ikke kunde komme sine Kampfæller Nord for Kjerteminde til Undsætning, bevirkede, at den smukke Bedrift kun kostede forholdsvis faa Ofre, ialt nogle og tyve Mand Saarede og Døde; blandt de Sidste var Major Siricks (Zürich) af Kongens Livregiment og en hollandsk Kaptejn af Killegrews Regiment. Heller ikke Svenskernes Tab synes at have været betydeligt[2]). Efter Kampens Ophør be-

---

1) Efter andre Beretninger roede Ruyter lige til Land, som han i hvert Fald var en af de Første, der naaede.

Den første Officer, der sprang ud fra den hollandske Baadkolonne, var en fransk Adelsmand, Henri Fleury de Coulon, Baron de Buat, der gjorde frivillig Tjeneste i det hollandske Hjælpekorps, som det siges, af Hengivenhed for den danske Konge. Buat blev i hollandsk Tjeneste efter Korpsets Hjemkomst, slog sig senere paa Politik og blev, da han mistænktes for at høre til Storpensionæren Jan de Witts Parti, efter Anklage og Proces skudt.

2) Ifølge en endnu den Dag idag i Kjerteminde levende Tradition skal Kampen, navnlig i selve Byen, have været langt mere blodig og haardnakket, end Forf. ovenfor har skildret den. Der siges, at Kampen, foruden ved Kirken, var haard ved den daværende nordre Indgang til Byen, og det formenes, at Navnet paa et temmelig bredt Stræde, der fører ned til Langegade, »Kamperhov« eller »Kampenhov«, hentyder hertil. Ved Kirken skal en dansk Officer have fældet 9 Svenske, inden han selv blev dræbt, og hans Sværd og store Rytterstøvler hænge endnu i Kirken til Amindelse. En Kjendsgjerning er det, at Præsten i Kjerteminde, Hr. Anders Poulsen, ved Synet af de mange Krigsmænd fik en saadan Skræk og Rystelse over sit hele Legeme, at han mistede sit Helbred og kun daarligt kunde forrette Gudstjeneste fra det Øjeblik af.

falede Schack anlagt en forskanset Lejr for en stærk Avantgarde ved Kjerteminde og lod Hovedstyrken gaa i Kantonnement paa Hindsholm. Eberstein sendte han ved en hurtigsejlende Kaper Bud om, at han havde iværksat Landgangen; han anmodede tillige Eberstein om, hvis han ikke allerede var kommen over, da at overlade ham de tidligere omtalte 2000 Ryttere og 200 Dragoner. Istedetfor til Vejle, som Aftalen maa have været i Eckernførde, ønskede han disse sendte til Horsens, hvor Indskibningsforholdene vare bedre. I Anledning heraf afgik de Ruyter og Bjelke nogle Dage efter med Transportskibe til den jydske Kyst.

Fra Kjerteminde droge de slagne Svenske ad Nyborg til og tog Stilling paa Skalkenbjerg ved Landsbyen Skalkendrup; da de imidlertid mærkede, at Schack ikke fulgte efter, men havde slaaet Lejr, forandrede de deres Plan og gik i Ilmarsch over Flødstrup, Skovsbo og Hundslev til Ulriksholm, hvor de ankom den 2den November i den Hensigt næste Dag at overfalde den danske Lejr ved Kjerteminde. Paa en eller anden Maade havde imidlertid Poul Bagger, residerende Kapellan i Kjølstrup, senere Præst og Provst, faaet Nys om deres Forsæt, og han var ikke sen med, saasnart Mørket faldt paa Natten mellem den 2den og 3die November, af »patriotisk Affektion, uden præstelig Habit« — som han udtrykker sig — at ile til Schacks Hovedkvarter med sin vigtige Nyhed[1]). Da Svenskerne ved Daggry ankom nord for Kjertinge Nor og vilde bryde frem fra Bakkepartiet »Lodne Høj«, bleve de derfor overraskede ved at finde det danske Korps staaende i Kampstilling ved Drigstrup og Kjærby. De trak sig under disse Omstændigheder uden Sværdslag tilbage til Munkebo, hvor de forskansede sig og lod Kirkegaarden indrette til Reduit. Rygtet om, at Eberstein var landet i Vestfyen, gjorde dem fra nu af meget vaklende i deres Optræden og skræmmede dem snart fra Munkebo-Stillingen. Den 7de November blev denne saa, med

[1]) Da den brave Bagger — en Sønnesøn af den berømte Odense Kjøbmand Oluf Bagger (Bager) — vendte tilbage til Kjølstrup, havde Svenskerne hævnet sig ved i Bund og Grund at udplyndre Præstegaarden, saa at han bogstavelig intet Andet ejede end de gamle Klæder, han var gaaet til Kjerteminde i. Frederik III belønnede hans Færd ved Aaret efter at tildele ham Agedrup Sogns Korntiende.

modsat Front naturligvis, besat af Schack, der havde provianteret og furageret godt paa Hindsholm, og som havde faaet et nøje Kjendskab til den fjendtlige Hærs virkelige Styrke og Sammensætning dels gjennem Fyenboerne, dels gjennem sin forvovne Adjutant Mikkel Skov, der, forklædt som svensk Officer, havde aflagt Besøg paa den svenske Lejrplads. I Munkebo forblev Schack i 2 Dage. Direkte havde han ikke hørt noget fra Eberstein, men Rygterne om dennes Landstigning mellem Hindsgavl og Middelfart antog saa bestemte Former, at der ikke godt kunde være Tvivl herom. I Tillid hertil brød han op fra Stillingen den 9de November og rettede — som det synes langs Kjertinge Nor, igjennem Østergaards Skove og Byen Horlev — sin Marsch over Aasum mod Odense. Ledsaget af nogle Officerer havde han selv Dagen forud undersøgt denne Vej og fundet den gunstig for sit Forehavende, idet Landskabet var stærkt gennemskaaret af Skovstrækninger, smaa Bække og levende Hegn; indtil han naaede Aasumbro, var der kun en aaben Strækning paa $^1/_2$ Mil, hvor han kunde have Noget at frygte af Fjendens overlegne Rytteri. Den afbrudte Aasumbro blev ved Materiale, som skaffedes tilveje ved at nedrive de omkringliggende Bønderhuse, gjort passabel for Infanteriet, Artilleriet og Trosset, medens Rytterregimenterne red over Aaløbet. Fjenden, hvis Hovedstyrke under Generalløjtnant Henrik Horn i nogle Dage havde staaet i Omegnen af Odense, afventede ikke hans Komme, men ilede tilbage ad Nyborg Landevej og tog først Stilling ved Ullerslev. Uden at støde paa Modstand rykkede Schack den 9de om Eftermiddagen ind i Fyens Hovedstad, hvor enkelte af Ebersteins polske Lansenerer allerede begyndte at vise sig, og hvor han hilstes med Jubel af Befolkningen, der nu i henved 2 Aar havde været under fremmed Herredømme.

V.

Efter Sammenkomsten med Hans Schack i Eckernførde sendte Feltmarskalk Eberstein strax Generalmajor Qvast Ordre til at lade de ham underlagte allierede Tropper forsamle sig ved Kolding, medens han selv begav sig til Stedesand. Paa dette afsides Sted, midt imellem Husum og Tønder, havde han nemlig den 12te Oktober opslaaet sit Hovedkvarter, og han havde siden havt sine egne 2 Regimenter og sit Feltartilleri liggende i Kantonnement i Omegnen, da hele Østkysten af Sønderjylland i Løbet af Sommeren var bleven stærkt udpint af de kurfyrstelige Tropper og endnu tildels var belagt af disse.

Den 28de Oktober brød han op fra Stedesand og marscherede herfra i 4 Dagsmarscher til Lejren ved Kolding, den første Dag — sandsynligvis over Læk og Ladelund — til Rends og tilgrændsende Byer i Burkal Sogn med Hovedkvarter paa Hastrupgaard i Bylderup Sogn, 2 Mil Øst for Tønder, den anden Dag til Kirkebyen Uge, 1½ Mil Sydvest for Aabenraa, især bekjendt fra de sønderjydske Kampe i Middelalderen som et Vejknudepunkt af stor Betydning, den tredie Dag til Haderslev og den fjerde Dag til Kolding, en Marsch paa omtrent 15 Mil, hvilket maa siges at være fortrinlig marscheret, naar Hensyn tages til, at Vejret var regn- og sludfuldt, og at Vejene, navnlig fra Stedesand og til Uge, vare yderlig slette. Fra Uge eller maaske allerede fra Hastrupgaard synes Eberstein at have marscheret med fremsendte Rytterpatrouiller, maaske foranlediget ved omløbende Rygter om, at den svenske Hærfører paatænkte et Indfald i Jylland; thi i en Beretning siger han, at han den 30te Oktober havde sine »Ryttervagter for Stenderup og Middelfart«. Under Marschen blev der bragt ham en Efterretning, som huede ham ilde, nemlig, at der, istedetfor de ham ved Sammenkomsten i Eckernførde lovede 5 Orlogsskibe og tilhørende Transportfartøjer, af Markus Rodsteen kun vilde blive tilført ham 2 Orlogsskibe og 4 smaa Kapere, hvilke Skibe tilmed for Tiden laa stille for Modvind i Alssund.

Ved Ebersteins Ankomst til Kolding var Qvast endnu under Marsch, og medens Tropperne rastede, anvendte Eberstein derfor

den følgende Dag, den 1ste November, til, ledsaget af Officerer af sin Stab og nogle Kolding Skippere, at foretage et Ridt om Koldingfjord fra Stenderup til Fredericia for at komme til Erkjendelse af, hvor en Overgang bedst lod sig iværksætte. Efter at have taget alle Forhold i Betragtning bestemte han sig til at gaa over Middelfartsund omtrent fra Snoghøj til det paa den anden Side af Sundet liggende Færgested Kongebroen. Han havde lagt Mærke til, at denne Side af Hindsgavlsodde kun var sparsomt bevogtet og slet ikke af Infanteri; han haabede derfor, at Musketerer i Baade ved første Angreb skulde kunne sætte sig fast paa Bakkeskrænten tæt Vest for Kongebroen, hvor de Svenske havde anlagt en lille Skanse. Her vilde han saa grave sig ned og lade indrette et Slags Brohoved til Optagelse af Hærkorpsets Afdelinger, efterhaanden som de førtes over. Den vanskelige Opgave at overføre Kavalleriet paaregnede han at kunne løse ved at lade Rytterne gaa over i Baade med deres Heste svømmende ved Siden, saaledes som han havde set det polske Hestfolk gjøre under Hertugen af Anhalts Overgang til Als det foregaaende Aar; der var nemlig Sandsynlighed for, at Strømmen mellem Snoghøj og Kongebroen, der til Tider kan være urolig nok, i de Dage vilde være gunstig for et saadant Forehavende. Overgangen vilde han beskytte ved en kraftig Artilleriild fra Snoghøj-Siden.

Den saaledes udkastede Plan maa unægtelig betegnes som dristig, naar man erindrer, at Eberstein til Overfarten kun havde nogle faa Fiskerbaade og Smaafærger til sin Raadighed, og at han selvfølgelig, medens Overfarten stod paa, hvert Øjeblik maatte være udsat for at blive angreben med Overmagt af de Svenske. Men Lykken staar som bekjendt den Kjække bi, og allerede samme Nat begyndte Heldet at tilsmile Eberstein, idet 3 svenske Krigsskibe, Fregatten »Haabet« paa 24 Kanoner, Galioten »Sorte Hund« paa 10 Kanoner og en mindre Galiot paa 5 Kanoner, der laa i Sundet udfor Middelfart, og som vilde have været ubehagelige Tilskuere under et Overgangsforsøg, pludselig sejlede Syd paa ind i Beltet — maaske fordi de troede, at Sydvestkysten af Fyen var den mest truede. For ikke at lade det blive derved vilde Skjæbnen, at den

mindste af de nævnte Galioter under denne Sejlads løb paa Grund ved Stenderupstrand, hvor den erobredes ved et raskt Angreb af Ebersteins der posterede Ryttervagt under Ritmester Kai Alefeldt og Løjtnant von Qvalen.

Den 2den November ankom de Allierede, og Eberstein havde nu sit Hærkorps samlet. Dets Kommandoforhold og Sammensætning var i store Træk følgende:

Generalstab.

Feltmarskalk Ernst Albrecht v. Eberstein, Øverstbefalende.

Generalmajor (brandenborgsk) Albrecht Christoph Qvast, Næstkommanderende.

Generalkrigskommissær Ditlev Ahlefeldt.

Generalkvartermester Johan Wittmake.

Generaladjutant Henrik Ahlefeldt.

Generalauditør Ludvig Schneidebach.

Regnskabskommissær Johan Schwertfeger.

Proviantkommissær Nicolai Nissen.

Den danske Hærafdeling, under Feltmarskalkens direkte Befaling:

Ebersteins Regiment Ryttere. Kommandør: Oberstløjtnant Josias Breide Rantzau.

Ebersteins Regiment Musketerer og Dragoner. Kommandør: Oberstløjtnant Frederik Isenach.

14 Feltkanoner med tilhørende Personel og Materiel.

Den brandenborgske Hærafdeling under Befaling af Generalmajor Qvast:

Rytterregimenterne Qvast, Kannenberg og Greving samt Dragonregimentet Canitz.

Den østerrigske Hærafdeling under Oberst Gerhard Greve v. d. Nath:

Rytterregimenterne v. d. Nath, Caraffa, Matthæi og Schultz.

Den polske Hærafdeling, bestaaende af

2 Rytterregimenter under Befaling af Oberst Casimir Piasczynski.

Ialt en Styrke af c. 5000 Mand.

Den paafølgende Dag, den 3die November, lod Eberstein en Del af Korpset udfolde sig i Terrænet syd for Koldingfjord, ligesom for at true med Overgang til Fænø og Fønsskov, medens han selv med et af alle 4 Hærafdelinger og af alle Vaabenarter sammensat Kommando paa c. 1500 Mand marscherede til Snoghøj. I Løbet af Dagen ankom hertil 13 Baade — det hele Overfartsmateriel, der stod til hans Raadighed. Han var ledsaget af Generalmajor Qvast og Generalkrigskommissær Ahlefeldt, som, efter at Eberstein havde sat dem ind i Forholdene og indviet dem i sine Planer, »lod sig disse vel behage«; dog synes de at have været meget betænkelige ved Iværksættelsen og at have raadet til at vente dermed, indtil Markus Rodsteen indfandt sig med bedre Transportmidler. Eberstein stod imidlertid, efter at have betænkt sig noget, fast paa sin Beslutning, og næste Eftermiddag, den 4de November, skred han til Handling. Det regnede, var raat og koldt, men der gik kun ringe Strøm, og Vinden var nordlig, altsaa heldig for Baadenes Frem- og Tilbagegang. En udvalgt Skare paa 60 Musketerer under Befaling af Kaptejn Jess Knudt, en kyndig og tapper, af Eberstein højt skattet Officer, Løjtnant Gideon og Fændrik Ewold gjorde Begyndelsen, anbragte i 8 Baade. Da Baadene vare nær under Land, saa man svenske Ryttertroppe komme ud fra Skovene og gaa dem imøde paa Strandbredden, men Feltmarskalken lod fra 2 syvpundige, Vest for Snoghøj opstillede Kanoner skyde »Bueskud« med saadant Held, at de, uagtet Afstanden neppe kan have været mindre end ca. 1300 Alen, strax fik Ram paa Rytterne, der derefter skyndsomst og uden at løsne et Pistolskud forsvandt i Retning af Middelfart. Uhindret kunde derfor Knudt og hans Mænd tage Skansen, hvor de forefandt 2 Kanoner, og Baadene vendte saa tilbage for at afhente en ny Transport. Den heldige Begyndelse bevirkede et helt Omslag i Stemningen og vakte saadan Lyst hos Folkene til at være blandt de første, der kom over, at Officererne med Kaarden i Haanden maatte holde dem tilbage fra at springe i Baadene udenfor Tur. Med anden Baadtransport fulgte Oberstløjtnant Isenach og Generalkvartermester Wittmake. Sidstnævnte havde det Hverv at lede Arbejderne ved Om-

dannelsen af den paa Bakkeskrænten liggende svenske Skanse, og han udførte dette med saa stor Kunstfærdighed, at der i kort Tid tilvejebragtes et rummeligt, alene mod Sundet aabent Værk, der ypperligt beskyttede Transporterne, og hvor de overførte Tropper kunde gjøre haardnakket Modstand. Ved tredie Baadtransport gjorde man allerede Forsøg med at bringe Rytteriet over Sundet med Mandskabet i Baadene og Hestene svømmende ved Siden, hvilket lykkedes saa godt, at man uophørlig fortsatte dermed om Natten og hele den følgende Dag, indtil man om Natten til den 6te atter tog fat paa at overføre Infanteriet. 800 Ryttere med deres Heste førtes paa denne Maade fra den 4de November sent om Eftermiddagen til den 5te om Aftenen over Middelfartsund. Kun 3 af de henved 4500 Heste, der ialt overførtes, forulykkede. Noget alvorligt Forsøg paa at tilbageslaa denne Landgang blev ikke foretaget af den svenske Generaladjutant Picke, der syntes at have ført den højeste Kommando paa Odden; tvertimod lod han denne rømme i største Il, lod Kanoner og Artillerimateriel i Stikken saavel her som i Forskansningerne paa Fænø og Fønsskov, ved Middelfart og Stribsodde, og gik med sit Mandskab tilbage til Odense. Hindsgavl Slot blev endnu samme Aften besat af de landede Tropper, og da Feltmarskalken næste Morgen, den 5te, ved Daggry kom over Sundet, tog han Hovedkvarter ved Middelfart. Da han var kommen saa vidt, gik hans første Bestræbelse ud paa at sikre sig Besiddelsen af det lige erhvervede Landskab. Til Støtte for den Forsvarsstilling, han i Tilfælde af Angreb vilde indtage, med Korpsets venstre Fløj støttet til Middelfart, højre Fløj til Oxerade Skov, lod han paa det midtvejs liggende Højdedrag anlægge en femsidet Redute (lukket Feltskanse med 5 udadgaaende Vinkler), der krævede en Besætning af ca. 200 Mand og kunde optage 15 Stykker Skyts, og hvortil Hovedadgangene vare spærrede med spanske Ryttere og Vogne. Denne Foranstaltning viste sig meget heldig, idet et stærkt fjendtligt Rytterkorps paa 9 Regimenter, der den 6te passerede Odense for at gaa mod Middelfart, opgav sit Forehavende og vendte om, da det fik Underretning om, at Eberstein allerede stod i en forskanset Stilling.

I Middelfart, hvor man i Havnen forefandt 2 gode Pramme, der kom til udmærket Nytte ved Overførelsen af Artilleriet, fik Eberstein Melding om, at Admiral Rodsteen den 5te November med sin lille Flotille var naaet op i Beltet imellem Aarø og Assens, men her paany var stoppet op for Modvind. Ombord i Flotillen, der var ledsaget af den hollandske Kommandør Gotske paa Skibet »Rath Guys van Haarlem«, befandt sig Oberstvagtmester Ditlev Lütkens af Ebersteins Fodregiment med 100 Musketerer. Dagen efter kunde Rodsteen melde, at han havde erobret de 2 fra Middelfartsund kommende, større svenske Krigsskibe, der, som det viste sig, vare ladede med plyndret Gods, bestemt til Landskrona, samt at han havde gjort Landgang ved Assens og sprængt de derværende Kystvagter; Lütkens og hans Mandskab vilde over Land begive sig til Hovedkorpset. Eberstein, der modtog Rodsteens Melding den 7de November, havde Grund til at være tilfreds med Begivenhedernes Gang. Samme Dags Aften havde han faaet de tre Fjerdedele af Korpset ført over og kunde altsaa begynde at se Ende paa denne besværlige Transport. Fjenden havde endnu ladet ham være i Ro, og endel Fanger, 3 Skibe samt ikke færre end 64 Kanoner vare saagodtsom uden Sværdslag faldne i hans Hænder. At Stemningen i Korpset fremdeles var god trods det slette Vejr — en Dag sneede det endog stærkt — synes at fremgaa af følgende Brev fra Oberst v. d. Nath, dateret Middelfart den 7de November: »Jeg har med Guds Hjælp og paa Feltmarskalk Ebersteins Befaling med 9 Baade og Svømning faaet overført 4 kejserlige Regimenter, 4 brandenborgske, 800 Polakker, 1000 af de Danskes Heste og 600 Dragoner i en Tid af 3 Dage og Nætter. Nu kunne vi sige, vi have Fjenden i vor Magt. Imorgen marschere vi imod ham. De ere kun mellem 3 og 4000 Mand, og det er slemt, at de ikke ere stærkere, thi det vil dog kun være en Frokost for vore Folk. Dog skal de snart høre fra mig. Stor Ære, godt Bytte, gode Vinterkvarterer haabe vi paa. Vi have allerede gjort 100 Fanger uden at have vexlet Kugler. De kan underrette alle gode Venner om vor Lykke; thi den er sikker. Deres velaffektionerede G. Greve von der Nath«. Saa selvtillidsfuld som denne Brevskriver — der i Brevet har karakteriseret sig som en vistnok rask, men tillige indbildsk og stortalende

Soldat, der ikke tager det saa nøje med, hvad han fortæller — var Eberstein imidlertid ikke. Han kjendte Svenskerne bedre og vidste, at de ikke vare til at spøge med, naar det først gik løs, og at den Frokost, som v. d. Nath saa flot talte om, neppe vilde blive af den fordøjeligste Art. Han var end ikke fri for at blive lidt betænkelig netop ved den Omstændighed, at Svenskerne hidtil, i Modsætning til deres gamle Vane, vare optraadte saa overordentlig spagfærdigt, og han var derfor tilbøjelig til at tro, at de pønsede paa et Overald i stor Stil. For at komme til Klarhed herover og for overhovedet at føle Fjenden paa Tænderne sendte han allerede den 8de November, endnu medens Troppetransporten stod paa, Oberst Piasczynski med begge polske Regimenter som et flyvende Korps frem mod Odense. Selv satte han sig i Marsch med Hovedstyrken den følgende Dag henad Aften, efter at han om Morgenen havde faaet de sidste Regimenter overførte. Om Formiddagen havde han havt en Sammenkomst med de højere Officerer for at sætte dem ind i Marschens Formaal, og om Eftermiddagen havde han holdt Revue ved Middelfart. Marschen gik over Stavrby og Baaring til Brenderup og Omegn, hvor Hovedkvarteret toges paa Kjærsgaard. Først samme Dags Morgen, mærkelig nok, var Schacks Meddelelse om Landgangen ved Kjerteminde kommen Eberstein ihænde, og henad Aften kom han i mere direkte Forbindelse med Schack, idet dennes utrættelige Generaladjutant Skov indfandt sig i Ebersteins Hovedkvarter for at give ham sine værdifulde Oplysninger om Fjendens Styrke m. v. Næste Dag, den 10de, marscheredes til Korup og omliggende Byer, og den 11te om Morgenen stod Ebersteins Korps i Mødeopstilling umiddelbart Vest for Odense. De 2 Hæres Forening, der skulde føre til det afgjørende Slag ved Nyborg, var fuldført.

Forinden vi imidlertid føres frem til Valpladsen, hvor det mærkværdige Slag udfægtedes, vil det maaske ikke være afvejen at afbryde Fortællingens Gang en stakket Stund for at kaste et Tilbageblik paa de Forhold, der nærmest berøre den svenske Hær og dennes Forsvar af Fyen. Der kan saaledes trænges til en nærmere Forklaring af, hvorledes det kunde gaa til, at Schacks og Ebersteins Landstigning fandt forholdsvis saa ringe Modstand, medens

det faa Maaneder tidligere var den brandenborgske Kurfyrstes tre Gange saa stærke Hær umuligt at faa Fodfæste paa Øen. Hertil skal for det første bemærkes, at de to danske Generaler, hvor uenige de ellers kunde være, vare fast besluttede paa at ville overvinde alle Hindringer for at komme iland, hvilket langtfra var Tilfældet med Kurfyrstens Korpschefer; dernæst, at den hollandske Flaades kraftigere Medvirkning nu gjorde en Landgang paa Fyens Østkyst mulig, og fremdeles, at den svenske Forsvarsstyrke var bleven formindsket med 2000 Mand. Hertil kom endelig, hvad der var det allervigtigste, at Rigsadmiral Wrangel, der havde forsvaret Fyen mod Kurfyrsten, sammen med disse 2000 Mand var sendt til Pommern for at overtage Overkommandoen der. Der er træffende bleven sagt om denne kløgtige og erfarne Kriger, at blandt Carl Gustavs Mænd var det ham, hvis Haand gjorde det stærkeste Ryk, da de danske Provinser Øst for Øresund løsreves fra Moderlandet, og hans Tilstedeværelse paa Fyen vilde med Hensyn til Øens Forsvar have vejet mere end flere Regimenter. Hans Efterfølger i Kommandoen paa Fyen var den i det Foregaaende oftere nævnte Pfalzgreve Philip af Sulzbach[1]), en tapper og modig Soldat, der dog neppe under de forhaandenværende vanskelige Forhold var sin Hærførerpost fuldt voxen. Det ham underlagte Hærkorps bestod af 11 Regimenter Rytteri, 4 Regimenter Dragoner og 4 Regimenter Musketerer samt 8 Feltkanoner, ialt noget over 7000 Mand, lutter Kjernetropper, forsynede med talrige Underbefalingsmænd og kommanderede af nogle af Carl Gustavs fortrinligste og kjækkeste Generaler, saasom Henrik Horn, Grev Waldeck, Weyher, Bötticher, Grev Königsmarck o. Fl. Sulzbach var altsaa Eberstein og Schack tilsammen underlegen, hvorimod han var hver enkelt af dem overlegen; og dette havde saameget mere at be-

[1]) Svensk Feltmarskalk, Philip Pfalzgreve af Sulzbach og Rhin, Hertug til Jülich, Cleve og Berg, Greve af Veldenz, Sponheim og Rottensperg, Herre til Rottenstein, — saaledes lød hans fulde Titel — var en endnu ung Mand, født den 19de Januar 1630, der havde erhvervet sig de højere militære Grader i Carl Gustavs polske Krig. Han var en Slægtning af Kongen og desuden besvogret med denne, idet Carl Gustavs Dronning, Hedvig Eleonora, den gottorpske Hertug Frederik III's Datter, var hans Søskendebarn. Han døde i Nürnberg den 4de April 1703.

tyde, som hans Korps, da Rytteriet var Hovedvaabnet, var istand til forholdsvis hurtigt at kunne give Møde paa de truede Punkter. Dog maa det erindres, at omtrent en Trediedel af Styrken laa spredt langs Øens Kyster som Strandvagt og Skansebesætning og altsaa kun tildels kunde komme til Nytte. Schacks Landstigning foregik med voldsom Kraft, dækket af Ruyters Kanoner og de gunstige Terrænforhold ved Kjerteminde Fjord, og Sulzbach vilde derfor neppe have kunnet hindre den, ihvorvel Carl Gustav om denne Begivenhed misbilligende siger: »Vid Kärtemünde är det så handteradt, att jag ännu ej vet hvems skulden dertill är, ej heller ha rytterna velat fekta«. Men Eberstein, der med sine usselige Transportmidler maatte bruge 5 Dage for at faa alle sine Tropper over, burde ikke være kommen iland uden at have lidt alvorlige Tab. I det Hele tør det vel siges, at Sulzbach, efterat Schack var landet Nord for Kjerteminde, burde have spærret Passet ved Munkebo og Broen over Kjerteminde Fjord med mindre Styrker og resolut med Hovedstyrken burde være gaaet løs paa Eberstein ved Middelfart; at dette ikke, saaledes som det, omend noget sent, var paatænkt, blev udført den 6te November, maa betegnes som en Fejl. Tildels var Carl Gustav selv, ved sin Indgriben i Kommandoføringen, Skyld i, at denne blev vaklende og mangelfuld. Kongen havde jo nemlig sat sig i Hovedet, at Danmarks sidste Krigsudrustninger hverken gjaldt Fyen eller Sjælland, men enten Smaaøerne eller Skaane, og i den Anledning havde han trukket Tropper bort fra Fyen og gjort Øens Forsvarere trygge. Først da Ruyters Flaade den 29de Oktober stod Nord paa i Storebelt, indsaa han sin Fejltagelse og blev nu alvorlig bekymret for den Skjæbne, der mulig ventede hans Hær. I største Hast, midt under et Gjæstebud, som han samme Dag holdt for de fremmede Magters Gesandter i Nykjøbing paa Falster, ilede han over til Sjælland for at være Begivenhederne nærmere og skaffe Forstærkning tilveje. Hans Uro steg, da han erfarede Schacks Landgang, og Sulzbach fik Bud paa Bud om at gjøre sit Yderste for at forsyne Nyborg med Proviant og at sikre Korpset ved itide at trække sig tilbage til Fæstningen. Endelig afsendte han nogle Dage efter, den 5te November, Feltmarskalk Grev Gustav Otto Stenbock, — næst

Wrangel den højeste i Rang blandt hans Generaler — over til Fyen for at staa Sulzbach bi i Kommandoen og eventuelt overtage denne. Ansvaret for, at Sulzbachs smukke Korps gik tilbage til Ullerslev ved Nyborg og lod de Danske saa godt som uantastede forene sig ved Odense, falder derfor, som man ser, ikke paa dets Chef alene.

VI.

Med stor Duelighed og Ihærdighed og med et forbausende Held havde Eberstein og Schack løst den første Halvdel af den i Eckernførde den 20de Oktober udkastede vovelige Krigsplan. Uden nævneværdige Tab var det lykkedes dem hver for sig at landsætte deres Hærkorps paa to modsatte Sider af Fyen og at trænge Fjenden tilside, uagtet denne stod midt imellem dem og var hver enkelt af dem overlegen. De vare nu samlede paa Bøsseskuds Afstand og kunde med fuldstændig frie Hænder skride til Løsningen af Opgavens anden Halvdel: Fjendens Tilintetgjørelse. Men med Foreningen mellem Korpserne var der ikke samtidig skabt Enighed mellem Cheferne. Tvertimod blev Spørgsmaalet om, hvem af dem der skulde have Overkommandoen, nu først rigtig brændende. Ifølge den Fuldmagt, som Frederik III i September Maaned havde givet Schack, maatte denne være berettiget til, hvorsomhelst han optraadte, at gjøre Fordring paa Overanførselen. Men Eberstein var ældst Feltmarskalk, og i en kongelig Anordning af Marts Maaned s. A. hedder det udtrykkelig: »Naar 2 af Vores Feltmarskalker udi Krigsokkasioner mødes, skal den yngre stedse cedere for den ældre.« Fejlen var altsaa Regeringens, og den naturlige Forklaring herpaa er sandsynligvis den, at man, da Schacks Fuldmagt blev udstedt, slet ikke havde tænkt sig, at Eberstein skulde komme til at optræde direkte, men at det var Schack, der alene skulde slaa Hovedslaget efter at have rekruteret sit Korps fra den Eberstein paa Halvøen underlagte Styrke. Allerede før Eberstein var naaet Odense, begyndte Uvejret at trække op. Den 10de November, medens han var paa Marsch fra Kjærsgaard, mod-

tog han fra Schack følgende, i Oversættelse gjengivne Brev, dateret Odense Dagen forud:

»Højædelbaarne! Jeg har skyndsomst villet lade min Hr. Broder vide, at jeg med min medhavende Armé idag er naaet frem til Odense, og da jeg af nogle polske Officerer erfarer, at Hr. Broders Folk ogsaa have fæstet Fod paa denne Ø, henstiller jeg til Hr. Feltmarskalk og Broders bedste Omdømme og Godtbefindende, om han helst vil lade de til mig beordrede 2000 Ryttere og 200 Dragoner samt Infanteri snarest afgive eller foretrækker at gaa videre med det samlede Korps. Jeg skulde formene, at da Fjenden har trukket sig tilbage til Nyborg, ville vi med de nævnte 2000 Ryttere og 200 Dragoner eller alle Dragonerne i Forbindelse med Infanteriet være istand til at indespærre ham, hvis man ikke skulde foretrække at gaa løs paa Fjenden med hele Styrken. Hvad der tykkes ham bedst, derom forventer jeg nærmere Afgjørelse; thi jo før denne kan træffes, desto bedre, for at Fjenden ikke yderligere skal forskanse og nedgrave sig. Paa Brød vil det komme til at skorte, men jeg skal, ihvorvel Byen er temmelig ødelagt, gjøre Anstrængelse for, at saameget som muligt heraf haves i Forraad og bliver skaffet tilveje. Med behagelig Anmodning om flittig at ville hilse Hr. Ditlev v. Ahlefeldt forbliver osv.«

Ihvorvel dette Brev var holdt i en høflig Tone, og Schack ifølge den ham af Kongen givne Myndighed maatte siges at være i sin gode Ret til ikke blot at henstille, men ogsaa at forlange den omhandlede Troppeafgivelse af Ebersteins Korps, var det dog mindre hensynsfuldt mod Eberstein nu, da denne havde fast Fod paa Fyen ligesaavel som Schack, paany at rejse dette Spørgsmaal. Eberstein blev da ogsaa meget forbitret derover; han fandt, som han i sin Beretning til Kongen udtrykker sig, at et saadant »Traktement« var imod al »Krigsræson« og Billighed og en daarlig Tak for den »Møje, Arbejde, Troskab og Flid«, som han havde lagt for Dagen ved Overførelsen af sit Korps til Hindsgavlsodde. Eberstein oversaa aabenbart, at det heller ikke havde været morsomt for de Andre at springe i Vandet ved Kjerteminde. Efter at have raadført sig med Generalmajor Qvast og Generalkrigskommissær Ditlev Ahlefeldt

bestemte han sig da ogsaa til ikke at afgive en eneste Mand. Med den Besked affærdigedes Ditlev Ahlefeldt til Schack, hvem han tillige skulde sige, at Eberstein fortsatte sin Marsch til Odense og der gjorde Regning paa, at Schack vilde støde til ham, saaledes at de i Forening kunde opsøge Fjenden. Schack lod herpaa svare, at han stillede Eberstein det ganske frit, hvor han vilde tage Kvarter, paa denne eller hin Side af Odense, og at det iøvrigt gjorde ham ondt, at hans Brev var blevet optaget saa ilde. Eberstein stillede sig nu, som foran omtalt, den 11te om Formiddagen i Slagorden Vest for Odense i det Haab, at Schack, ledsaget af sine fornemste Generaler, efter »Krigsræson« vilde indfinde sig hos ham for at træffe Aftale med ham, men da dette Haab glippede, idet Schack lod, som han ikke bemærkede den hele Manøvre, satte han sig paany i Marsch og gik i Bivuak med sit Rytteri og Artilleri paa St. Jørgensmark Vest for Odense, medens Fodfolket indkvarteredes i Odenses »Forstad«. Sikringstjenesten ved Korpset overdroges til den østerrigske Hærafdeling under Oberst v. d. Nath, der stillede sin Ryttervagt ved Aasumbro med Patrouiller fremskudte til Marslev og Horlev. Schacks Korps kamperede fremdeles i den nordlige Del af Odense og paa Marken Nord for denne. Til Kommandant i Byen havde Schack indsat Oberst Georg Steding; den civile Regeringsmyndighed var bleven overdragen Sten Bille til Kjærsgaard og Erik Kaas til Lindskov i Forbindelse med den gamle Generalproviantmester Hans Villumsen, der var bosiddende Borger i Odense, samt Schacks egen Generalkrigskommissær Otto Powisch.

Da Eberstein hen paa Eftermiddagen havde ordnet sit Vagthold og sin Indkvartering og endnu ikke havde hørt noget fra Schack, blev han utaalmodig. Ditlev Ahlefeldt blev paany sendt til Schack for at træffe Aftale om Afholdelse af et stort Krigsraad af samtlige Generaler og Regimentschefer, hvilket Eberstein maatte anse for nødvendigt eller ønskeligt. Herpaa vilde Schack aldeles ikke indlade sig, uagtet Eberstein vedblev at trænge paa og fremhævede, at Generalmajor Qvast og de andre fremmede Officerer vare meget misfornøjede med hans Vægring. Derimod indfandt Schack sig, ledsaget af Generalerne Claus og Hans Ahlefeldt, henad Aften i Ebersteins

Kvarter, og i Overværelse af de 3 Ahlefeldter fandt der nu en privat Samtale Sted mellem Feltmarskalkerne. Som det var at vente, efter hvad der var gaaet forud, var Mødet alt Andet end hjerteligt. Schack indledede Samtalen med den Bemærkning, at han stedse var rede til at vise Eberstein den ham som ældst Feltmarskalk tilkommende Høflighed og Artighed, men at han paa den anden Side maatte forlange at se sig respekteret i den Myndighed, hvormed Kongen havde udrustet ham. Han fastholdt paa det Bestemteste sin Modstand mod at lade afholde et almindeligt Krigsraad, rimeligvis af den meget fornuftige Grund, at han ikke vilde lade Hænderne binde paa sig af de uberegnelige Beslutninger, hvortil et saadant Raad kunde komme; forøvrigt var det hans Mening, at man gjorde bedst i, hvis man traf Fjenden staaende i eller ved Nyborg, da at sætte sig fast og forskanse sig foran denne By. I denne Betragtning er Schack utvivlsomt bl. A. gaaet ud fra, at den saavel tillands som, ved Ruyters Flaade, tilvands indespærrede fjendtlige Stridsmagt om kort Tid maatte se sig nødsaget til enten at overgive sig uden Sværdslag eller under yderst ugunstige Omstændigheder selv at tilbyde Slag. Eberstein, der fremdeles fastholdt Tanken om Krigsraad, var imidlertid ganske uenig med ham heri. Han synes at have ment, og vel ikke med Urette, at de 2 Korps i Forening maatte være tilstrækkelig stærke til at levere den svenske Hær et Angrebsslag; han paastod, at Schacks Plan var skadelig, og at han bl. A. ikke kunde gaa ind paa den af den Grund, at hans Korps ikke havde medført sin »Bagage«. Efter at der endnu var vexlet mange »fortrydelige« Ord, blev Mødet hævet, uden at der efter Ebersteins Sigende var vedtaget Andet, end at begge Korpser skulde sætte sig i Marsch næste Dag. Paa en eller anden Maade, maaske ved Aftale underhaanden mellem Ahlefeldterne, maa det dog være bleven ordnet, at hver Feltmarskalk kun skulde føre sit eget Korps og med dette skiftevis for en Dag ad Gangen have Têten og lede Marschen. Saaledes skete det i hvert Fald. Eberstein, der allerede havde givet sine Tropper Ordre til den næste Dag, den 12te November, Klokken 9 Formiddag at staa i Mødestilling ved Aasumbro, gjorde Begyndelsen og naaede den Dag med Hovedstyrken frem til Hundslev og Rynkeby. Hans af

Polakker under Piasczynski og Østerrigere under v. d. Nath sammensatte Avantgarde havde under Marschen et Sammenstød med 2 svenske Rytterregimenter under Grev Königsmarck og Oberst Peter, der vare udsendte paa Rekognoscering; af nogle ved dette Sammenstød gjorte Fanger fik maa at vide, at Svenskerne forskansede sig tæt foran Nyborg. Schacks Korps gik til Raagelund. Næste Dag tog dette Têten og marscherede med Hovedstyrken til Ullerslev; Polakker og holstenske Ryttere under Generalmajor Trampe dannede Avantgarden. Ebersteins Korps gik til Flødstrup. Ved 2 Dages Marsch var man altsaa kun kommen $2^1/_2$ Mil fra Odense. Grunden hertil maa søges hos Schack, først og fremmest fordi denne ikke ønskede at haste med at levere et sandsynligvis blodigt Slag, eftersom Fjendens Undergang efter hans Mening ad anden Vej kunde hidføres sikrere og med færre Ofre. Der er fremdeles ingen Tvivl om, at Hensynet til hans Troppers Beskaffenhed har været medbestemmende ved Anordningen af den langsomme Marsch. De havde vist sig tapre og uforfærdede og vare fortrinlig anførte af saa erfarne Krigere som Hans Ahlefeldt og Trampe, Claus Ahlefeldt og Killegrew, men flere af Regimenterne vare nyhvervede og lige formerede i Kiel, og disses Mandskab var ikke saaledes som Ebersteins Tropper øvet og vant til de Savn og Anstrengelser, som følge med flere Dages Kamperen i vedholdende Regn og Marsch ad slette, opblødte Veje. Tilmed forsinkedes Marschen for Schacks Korps betydelig ved det store Tros, som medførtes; alene Brockenhuus's Ryttere havde over 100 Soldaterkoner og Børn at transportere. Eberstein, der, da Schack passerede ham, havde gjort et nyt forgjæves Forsøg paa at faa afholdt Krigsraad — hvorpaa de brandenborgske og østerrigske Officerer af en eller anden Grund vare meget opsatte — anmodede om Aftenen, paa Ditlev Ahlefeldts Forslag, paany Schack om en Sammenkomst, som han mente passende kunde finde Sted midtvejs mellem de respektive Hovedkvarterer. Schack var højst uvillig hertil, men efter megen Frem- og Tilbagesnakken kom Mødet dog istand og blev af stor Betydning, idet Schack paa Ebersteins bestemte Udtalelse om, at han vilde marschere løs paa Fjenden ad korteste Vej,

frafaldt sin Tanke om at ville udsulte denne og gik ind paa at levere et Slag den næste Dag. Det blev derhos vedtaget, at Eberstein, der var svag paa Fodfolk, skulde forstærkes med Kongens Livregiment til Fods og Halvdelen af det hollandske Regiment Meteren, medens Schack til Erstatning fik Raadighed over Rytterregimentet v. d. Nath. Ved Opmarschen til Slag skulde Ebersteins Korps danne Hærens venstre, Schacks Korps dens højre Fløj.

Tidlig den 14de om Morgenen brød Hæren op. Ebersteins Korps marscherede efter Tur Schacks forbi, dækkende sin Marsch med en af Ryttertroppe fra samtlige Regimenter sammensat Avantgarde, der kommanderedes af Generalmajor Qvast. Omtrent ved Bavnergaard, det nuværende Juelsberg, stødte denne paa Svenskerne. Disse, der den 9de November stod ved Ullerslev, vare derfra gaaede tilbage til Nyborg for i Overensstemmelse med de af Carl Gustav givne Forholdsregler at indeslutte sig i Fæstningen og der at værge sig til det Yderste, hvis det viste sig umuligt at slippe over Beltet. Feltmarskalk Otto Stenbock kom imidlertid til Erkjendelse af, at det var ganske umuligt paa denne Maade at forsvare Nyborg, og at der ikke var Andet for end at vove et Slag i aaben Mark. Han vilde helst have ført Hæren frem paany til Vejknudepunktet ved Ullerslev, men dette tillod Tiden ikke, og han og Pfalzgreven bleve da enige om at sætte sig fast i Terrænet Syd for Landsbyen Rejstrup. Den her indtagne Stilling var særdeles stærk og fortrinlig afpasset efter den underlegne Styrke, som de to Hærførere raadede over, og den Forsvarskamp, der skulde udfægtes. Slagstillingens Frontlinie betegnes paa det Nærmeste ved et levende Hegn, der, fra Storebelt, omtrent ved Skabohuse, i vestsydvestlig Retning fører forbi Bavnergaard, hvorfra det bøjer stærkere af mod Sydvest og, afbrudt af Vandgrave og dybe Grøfter, strækker sig ned til Mosedraget ved Hjulby Sø. Foran (Nord for) Hegnet var Terrænet aabent og overskueligt, bagved stærkt skovrigt og bølgeformigt. Hovedadgangen til Stillingen var den ved Avnslev forenede Odense—Kjerteminde Landevej. Det nordvestlige, fremspringende Hjørne af Bavnergaards Skov delte paa en naturlig Maade Stillingen i to Fløje og et Centrum. Paa hver af Fløjene, c. 50 Skridt bag Hegnet, havde

Plan til Slaget ved Nyborg.

Hovedvaabnet, Rytteriet, sin Post; i Midten stilledes Infanteriet. Over Halvdelen af dette, saavel Musketerer som Dragoner, var dog fremskudt til selve Hegnet og fordelt langs dette og Gravene som en stærk Skyttelinie; en Trop Dragoner stod til Skjærm for yderste højre Fløj Nord for Teglværkskoven.

Højre Fløj kommanderedes af Pfalzgreven af Sulzbach, assisteret af Generalmajor Bøttiger, Hærens Centrum af Stenbock og Generalmajor Weyher, venstre Fløj af Generalløjtnant. Horn og Generalmajor Grev Waldeck.

Regnet fra højre til venstre var Opstillingen følgende [1]):

Paa højre Fløj i 1ste Træfning: Taubes og Weidenbachs Dragoner, Livregiment Rytteri (den ældre Grev Waldecks Regiment, kommanderet af Oberstløjtnant Bremer), 3 Kanoner, Bøttigers Regiment, 1 Eskadron af Grev Königsmarcks Regiment, Hertugen af Weimars og Offners Regimenter.

I Reserve bag højre Fløj: den anden Eskadron af Königsmarcks Regiment.

I Centrum: Sulzbachs Dragoner, Musketerregimenterne Schmidt og Kruse, 5 Kanoner, Regimenterne Skytte og Taube samt Weyhers Dragoner.

Paa venstre Fløj i 1ste Træfning: Generalløjtnant Baron Horns, Generalmajor Grev Waldecks og Schönlebens Regimenter, 3 Kanoner, Tauers og Peters Regimenter.

I Reserve bag venstre Fløj: Engels Regiment.

2 Eskadroner udgjorde et Regiment, ɔ: 8 Kompagnier; kun Kønigsmarcks og Engels Regimenter, der henholdsvis vare paa 10 og 6 Kompagnier, dannede Undtagelser. Eskadronen, det imellem Regiment og Kompagni indførte Mellemled, var den største Rytterafdeling, der i Kampen optraadte som Enhed under en Førers direkte Befaling. I den svenske Hær kommanderede Regimentets Oberst-

[1]) Med Afhandlingen fulgte i »Vort Forsvar« en Gjengivelse af en Slagplan (Ordre de bataille), som imidlertid, til Trods for sit »interessante og ærværdige Ydre«, efter at være trykt viste sig at være beheftet med betydelige Fejl. I det Efterfølgende ere derfor de i Texten givne Rettelser sammenarbejdede med Indholdet af Planen. Denne selv er derimod udeladt. Udg. Anm.

løjtnant i Reglen 1ste Eskadron, Regimentschefen eller i hans Sted Oberstvagtmesteren (Majoren) 2den Eskadron.

Kl. 11 Formiddag hørte Eberstein Knaldet af Kanon- og Geværild; kort efter fik han Melding fra Qvast, at Fjenden stod i den foran omtalte Stilling, og at Avantgarden havde gjort et forgjæves Angreb paa denne. Korpsets Hovedstyrke gjorde nu Holdt Nord for Bavnergaard i »2 Musketskuds« Afstand fra det af de fjendtlige Skyttekjæder besatte Hegn og foretog en Opmarsch tilvenstre, saaledes at hele Korpset stilledes Øst for Hovedlandevejen. Efter endt Opmarsch var Korpsets Opstilling følgende, idet Afdelingerne nævnes i den Orden, hvori de stode, regnet fra venstre til højre.

Paa venstre Fløj i 1ste Træfning: 2det polske Regiment Ryttere, 1 Kompagni af det brandenborgske Dragonregiment Canitz, 2 Eskadroner af Ebersteins Livregiment Ryttere, 1 Eskadron af det brandenborgske Rytterregiment Qvast, 2 Kompagnier af Canitz' Dragoner, 2 Eskadroner af Qvast's Ryttere, det brandenborgske Rytterregiment Greving, 14 Kanoner, Ebersteins Regiment Musketerer og Dragoner.

I Reserve bag venstre Fløj: 1 Eskadron af Ebersteins Ryttere, det brandenborgske Rytterregiment Kannenberg.

Paa højre Fløj i 1ste Træfning: det østerrigske Rytterregiment Schultz, 2 Eskadroner af det østerrigske Rytterregiment Caraffa, 1 Kompagni af Canitz' Dragoner, 1 Eskadron af Caraffas Ryttere, 2 Eskadroner af det østerrigske Rytterregiment Matthæi, 2 Kompagnier af Canitz' Dragoner, 1ste polske Regiment Ryttere.

I Reserve bag højre Fløj: 1 Eskadron af Matthæis Ryttere og, foreløbig, det østerrigske Rytterregiment v. d. Nath.

Endvidere rykkede den Eberstein fra Schacks Korps tilsagte Forstærkning frem i 1ste Træfning, saaledes at Meterens halve Regiment hollandske Pikenerer og Musketerer opstilledes imellem Ebersteins og Qvasts Ryttere, medens Boths danske Infanteriregiment tog Plads tilhøjre for 1ste polske Rytterregiment, altsaa paa yderste højre Fløj af Træfningen. Eberstein tog personlig Befalingen over den venstre

Fløj af det saaledes opmarscherede Korps og overdrog Kommandoen over højre Fløj til Generalmajor Qvast.

Da Schack saa Eberstein opmarschere til Slag, gjorde han ligesaa. Korpset gjorde Holdt »2 Musketskud« bag Ebersteins Reservetræfning og opmarscherede tilhøjre, saaledes at Korpsets venstre Fløjregiment havde Hovedlandevejen inde, medens højre Fløjregiment støttede sig til Mosen ved Hjulby Sø. Regner man ligeledes fra venstre til højre, indtog Korpsets Afdelinger følgende Opstilling:

Paa venstre Fløj i 1ste Træfning: 1 Eskadron af Mogens Kruses nørrejydske Rytterregiment, 2 Eskadroner af Hans Friis' nørrejydske Rytterregiment, Halvdelen af Killegrews Regiment hollandske Pikenerer og Musketerer, 2 Kanoner, 1 Eskadron af Hans Friis' Ryttere, 2 Eskadroner af Trampes holstenske Rytterregiment.

I Reserve bag venstre Fløj: 2 Eskadroner af Mogens Kruses Ryttere, 1 Eskadron af Trampes Ryttere. Endvidere fik Rytterregimentet v. d. Nath af Ebersteins Korps, der som anført var stillet til Schacks Raadighed, Plads her, da Schacks Korps var kommen op i Højde med Ebersteins.

I Centrum: Meterens andet halve Regiment, 2 Kanoner, Aloas hollandske Regiment Pikenerer og Musketerer, den anden Halvdel af Killegrews Regiment, 2 Kanoner, Claus Ahlefeldts Regiment Musketerer og Dragoner.

Paa højre Fløj i 1ste Træfning: 1 Kompagni af Schacks Dragoner, 2 Kanoner, Schacks Regiment Ryttere, U. F. Gyldenløves Regiment Ryttere, Dronningens Livregiment Ryttere, 1 Kompagni af Schacks Dragoner.

I Reserve bag højre Fløj: Johan Brockenhuus's nørrejydske Regiment Ryttere.

Generalløjtnant Claus Ahlefeldt kommanderede Centrum, hvorved Feltmarskalken selv befandt sig, medens venstre Fløj kommanderedes af Generalmajor Trampe og højre Fløj af Generalløjtnant Hans Ahlefeldt.

Uagtet det tildels fremgaar af det Anførte, skal dog udtrykkelig bemærkes, at Rytterregimenterne i den danske og allierede Hær ikke, som i den svenske, vare tvedelte, men stedse inddelte i

3 Eskadroner, hver Eskadron i Reglen paa 2, men undertiden ogsaa, som i Ebersteins Regiment, paa 3 Kompagnier. I de danske Rytterregimenter ses det at være bleven overholdt, at den af Regimentschefen kommanderede Eskadron stod tilhøjre, Oberstløjtnantens i Midten og Oberstvagtmesterens tilvenstre i Slaglinien.

Med Hensyn til Fodfolket skal anføres, at de hollandske Regimenter benævnedes »Brigader«. Man havde ellers i det paagjældende Tidsrum to Slags Brigader, den saakaldte store — i sin Tid hyppigt af Wallenstein benyttede — »spanske« Brigade, paa en Maade et Dobbeltregiment med en Styrke af ca. 1600 Mand, fordelte paa 20 Kompagnier, og den af Gustav Adolph indførte lille »svenske« Brigade, der var $^1/_4$ af den spanske og altsaa nærmest at betragte som $^1/_2$ Regiment. Den første anvendtes dog saa godt som ikke mere, og Navnet paa den sidste, Stammoderen til »Bataillonen«, var ved at gaa af Brug. De 3 hollandske Brigader vare med Hensyn til Styrken en Mellemting, idet de tilsammen udgjorde 40 Kompagnier med en Styrke af 2500 Mand.

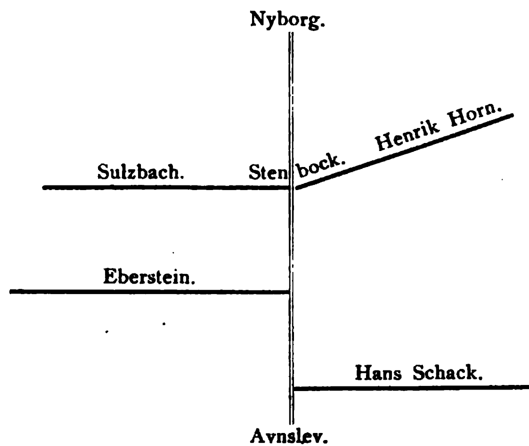
Som en Mærkelighed maa nævnes, at Schack af sit forholdsvis store Artilleri kun ses at have ladet 8 Regimentsstykker deltage i Slaget.

VII.[1]

Efter at Ebersteins og Schacks Hærkorps hver for sig vare opmarscherede henholdsvis tilvenstre og tilhøjre, saaledes som angivet, stode altsaa ved Middagstid den 14de November de danske og svenske Hære i følgende Grundstilling ligeoverfor hinanden:

[1]) Forfatteren har i en Note til dette Kapitel bemærket, at det trods Benyttelse af samtlige ham tilgængelige trykte og talrige utrykte Kilder ikke var lykkedes ham at skaffe et saa tilstrækkeligt Materiale tilveje, at han har kunnet fremstille Begivenhederne og Gangen i Slaget med fuld Klarhed og fyldestgjørende Sikkerhed og Nøjagtighed. Udg. Anm.

Ebersteins Korps stod 2 Musketskud (henved 400 Alen) fjernet fra Pfalzgreven af Sulzbachs forreste Kamplinie og Schacks Korps 2 Musketskud bagved og tilhøjre for Ebersteins. Den gamle Landevej, der fra Ullerslev over Avnslev-Overby fører igjennem de nuværende

Juelsberg og Skemark Skove, dannede et naturligt Skjel mellem den danske Hærs 2 Hovedfløje. Schack skulde nu efter den trufne Aftale med sit Korps rykke op i Højde med Ebersteins. Forinden dette var sket, ja, som det synes, endog forinden Schacks Korps var sat i Bevægelse, havde Eberstein imidlertid givet Signal til Rytterangreb for den af ham personlig kommanderede venstre Fløjs Vedkommende. Han gik løs paa Sulzbach med 1ste Træfnings Ryttere og mulig ogsaa med Dragonerne, medens Træfningens Musketerer og Pikenerer saavelsom Reserverytteriet forblev paa Plads.

Det er ikke ganske klart, hvad der kan have bragt Eberstein til at angribe paa dette tidlige Tidspunkt og endog uden Understøttelse af den af Generalmajor Qvast kommanderede højre Fløj. Der var ingen Udsigt til, at Angrebet vilde lykkes, og det blev da ogsaa med Glans afslaaet af Sulzbach. Det ligger nærmest at formode, at Attaken skulde være en voldsom Rekognoscering for at faa Indblik i Fjendens Stilling; men, da Qvast, som havde ført Avantgarden, efter Alt, hvad der foreligger, synes at have givet god Besked herom, taber denne Formodning i Sandsynlighed. At han skulde have ladet sig henrive af Kampiver eller Hidsighed, saaledes som senere er antaget, er muligt, men ikke sandsynligt; dertil var han alt for erfaren en Mand og kjendte for godt sin Modstander. Maaske kommer man Sandheden nærmest ved at gaa ud fra, at Eberstein netop med velberaad Hu gav Ordre til dette tilsyneladende ubesindige Angreb, fordi han

fremdeles antog, at Schack var mest tilbøjelig til at indespærre Fjenden, og Eberstein, ved selv at begynde, moralsk vilde tvinge ham til ligeledes at angribe.

Mulig vil det for en Nutidsbetragtning ogsaa synes besynderligt, at Eberstein lod Fjendens stærke Stilling angribe af Rytteri alene; men herimod lader der sig efter Datidens Kampmaade mindre indvende. Rytteriet var endnu Hovedvaabnet, ikke alene i Ebersteins Korps, men i saa godt som alle europæiske Hære, det Vaaben, der baade indledede og gjennemførte Fægtningen. En længere Indledningskamp med Artilleri for at ryste Fjenden, inden Infanteriet skred frem til Hovedangrebet, vilde nutildags være det naturlige overfor en saadan Stilling, men fandt dengang kun undtagelsesvis Sted. Exemplet efterfulgtes ogsaa snart langs hele Fronten af Generalerne Qvast, Ahlefeldt og Trampe, ligesom Eberstein selv gjentog det atter og atter. Det vilde have været af Interesse at se, men det kan ikke med Sikkerhed siges, hvorledes de enkelte Rytterafdelinger her udførte en saadan Attake. Af efterfølgende Bemærkninger i Forbindelse med, hvad der tidligere er meddelt om Afdelingernes Formation og Inddeling, vil man dog nogenlunde kunne danne sig et Begreb om den Ryttertaktik, der da raadede, og som utvivlsomt med uvæsentlige Ændringer er kommen frem i det Slag, som nu skal skildres.

Som Regel var et til Fægtning formeret Rytterkompagni opstillet paa 3 Geledder med 2 Hestelængders Afstand mellem Geledderne; de menige Ryttere vare bevæbnede med et stort Sværd, egnet til Hug og Stød, med en eller to Pistoler og med en Musketon (Karabin); Befalingsmændene, navnlig Officererne, med Kaarde og lettere Pistoler. I Midten af 1ste Geled havde Ritmesteren, med en Trompeter paa venstre Side, sin Plads; paa højre Fløj af samme Geled holdt Stabsvagtmesteren (ældste Underofficer), paa Geleddernes øvrige Fløje Vagtmestrene, Korporalerne og Gefrejtere; lige bag Ritmesteren i 2det Geled red Kornetten (yngste Officer), der førte Estandarten, og bag Midten af 3die Geled Løjtnanten, ledsaget af en Trompeter, for at paase, at Alt sluttede op og at Ingen kneb ud under Attaken. Var der formeret Eskadron, førte ældste Ritmester højre Kompagni; var Eskadronen paa 3 Kompagnier, førte yngste Ritmester Midte-

kompagniet. Naar der blæstes til Angreb, gik det saaledes ordnede Rytterkompagni frem i kort Trav, samtlige Ryttere med hævet Pistol i højre Haand, indtil ca. 60 Skridts Afstand fra Fjenden, hvor Bevægelsen standsedes og 1ste Geled afgav sin Ild, i Reglen med 2 Skud; paa Ritmesterens Kommando svingede dernæst 1ste Geled halvgeledvis ud til højre og venstre med To, Firer eller Halvgeledder og gik i Galop udenom de udvendige Fløje, for derpaa ved Bagom-Opmarsch eller Indsvingning at indtage Pladsen som bageste Geled i Kompagniet. 2det og derefter 3die Geled forholdt sig ganske paa samme Maade. Denne Angrebsmaade, der var den almindeligste og meget yndet, især i tyske Hære, kaldtes »Karakollering«. Under alvorlig Kamp viste det sig ofte umuligt for 1ste Geled at komme i Orden hurtigt nok efter at have karakolleret, og i saa Tilfælde fortsattes Ridtet, indtil man var naaet bag en dækkende Terrængjenstand eller bag Træfningens Fodfolk, hvor Geleddet da tog Opstilling — »satte sig«, som det hed i Kunstsproget — og hvor Kompagniet (Eskadronen) paany formeredes, efter at 2det og 3die Geled ligeledes vare komne tilbage. Følte man sig Fjenden overlegen, eller viste Forholdene sig ugunstige for Skydning, gav man Afkald paa »Karakollen«; 1ste Geled greb da, efter at have afgivet sin Ild, til Sværdet og satte i Galop ind paa Fjenden, efterfulgt af de to andre Geledder. Denne kraftigere Angrebsmaade havde allerede Gustav Adolph foreskrevet eller dog anbefalet det svenske Kavalleri fortrinsvis at anvende, og fremragende danske Rytterførere som U. C. Gyldenløve og Hans Ahlefeldt vides ogsaa med Forkjærlighed at have attakeret »à la française«, som det kaldtes. Den nuværende Form for Rytterangreb, hvor Sabelen fra første Færd er dragen, medens Pistolen bliver i Hylsteret, og Eskadron paa Eskadron i stedse stærkere og stærkere Gangart, tilsidst i Karriere, sætter ind paa Fjenden, var det først forbeholdt en senere Tid at sætte i System.

For at blive ved venstre Fløjs Kamp: Eberstein lod sig ikke forknytte ved det første mislykkede Angreb. Han kaldte sit Reserverytteri til og førte med Dødsforagt gjentagne Gange sine Rytterlinier frem mod den fjendtlige Stilling, for lige saa ofte at blive standset af den ødelæggende Ild fra det bag Hegnet posterede fjendtlige Fodfolk

og de Kontrastød, som Sulzbachs (højre Fløjs) Rytteri rettede imod ham. Det viste sig umuligt for ham at trænge over den forreste Forsvarslinie. Ved Ebersteins sidste Angreb skjønnede Sulzbach, at Modstanderens Kraft og Sammenhold begyndte at tage af, og at Tiden var kommen til at forsøge et afgjørende Modangreb. Hurtigt ordnede han sine Rytterskarer, brød gjennem enkelte Aabninger i Hegnet og kastede sig med Voldsomhed mod Ebersteins Eskadroner, der veg tilbage for Trykket og i hurtigere Gangart end den reglementerede tyede bag Artilleri- og Fodfolksstillingen. Eberstein og hans Ledsager Ditlev Ahlefeldt indhentedes under dette Tilbagetog af de svenske Ryttere og undgik kun med Nød og neppe Fangenskab. I den nu paafølgende, vildt frem- og tilbagebølgende Kamp, hvor Svenskerne gjennemgaaende havde Overtaget, faldt Polakkernes Anfører, den ansete og tapre Oberst Casimir Piasczynski, og den ikke mindre tapre Kommandør for Ebersteins Livregiment Ryttere, Oberstløjtnant Josias Breide Rantzau. Begge fældedes af den forvovne Pfalzgreve, der fik flere Heste skudt under sig, men selv syntes usaarlig. Af Ebersteins Livregiment, der ikke mindre end 6 Gange gik frem til Attake, faldt endvidere Ritmestrene Kay Ahlefeldt og Tøpling, medens Major Weichs og Ritmestrene Claudi og Hintze blev haardt saarede; af Ebersteins Musketerregiment, der tildels blev redet overende, blev Majorerne Ditlev Lütken og Henrik Harlof fangne. Utvivlsomt var venstre Fløj fuldstændig bukket under for Sulzbachs glimrende Modangreb, hvis den ikke havde havt et fast Støttepunkt i Oberst Meterens hollandske Halvregiment Pikenerer, der med stor Koldblodighed formerede Firkant og urokkelig holdt Stand.

Omtrent samtidig med, at Eberstein foretog sit andet Hovedangreb, og umiddelbart efter, at Schacks Korps havde fuldendt Opmarschen tilhøjre og indtaget sin Plads i Slaglinien, gik Generalmajor Qvast med fuld Styrke frem til Angreb. Han havde i Begyndelsen Held med sig, hans Eskadroner trængte for en Del over Hegnet og bragte en af de fornemste svenske Rytterchefer, den bekjendte Grev C. C. Kønigsmarck ind som Fange. Men snart vendte Lykken sig, Generalmajor Bøttiger, Sulzbachs Næstkommanderende, gik imod Qvast med Regimenterne Weimar og Offner, og efter en hidsig Kamp,

i hvilken Qvast selv og den østerrigske Oberst Schultz blev haardt saarede, kastedes Brandenborgerne tilbage i Uorden. Samme Skjæbne overgik Grev v. d. Nath, hvis Regiment egentlig skulde staa som Reserve for Generalmajor Trampe, men som med dette, saavidt skjønnes af egen Drift, var ilet Qvast til Undsætning. Det Halvregiment af den danske Garde, der dannede Kjærnen af det Qvast tildelte Fodfolk, og som stod paa en særlig udsat Post umiddelbart Nord for det Sted, hvor Avnslevvejen skærer Vejen til Rejstrup, viste sig sine tapre Brødre i Kjøbenhavn værdigt ved med Heltemod at opofre sig for at dække Brandenborgernes og Østerrigernes Tilbagegang. Gardens Kommandør, Oberst Henrik Volrath Both, bekjendt fra Kjøbenhavns Belejring som Studenternes første Anfører og senere i nogen Tid Kommandant paa Christianshavn, faldt i Spidsen for Regimentet tilligemed Major Narendorff; Oberstløjtnant Norman, Kaptejn Bendix Ahlefeldt o. Fl. blev saarede. Svenskerne maatte paa deres Side dyrt betale de vundne Fordele med Tabet af deres Anfører, Generalmajor Hans Bøttiger, en af Hærens fortrinligste og mest erfarne Krigere, der ogsaa i Danmark havde et godt Lov paa sig som en ganske vist streng, men retsindig Mand, der havde holdt ypperlig Mandstugt overalt i de mange Kvarterer, som hans Tropper havde indtaget paa Halvøen indtil helt Nord for Limfjorden.

Af Schacks Korps gik Generalmajor Trampe, der stod nærmest tilhøjre for Brandenborgerne, ikke strax frem med sin forreste Linie, men indtog foreløbig en afventende Holdning. Grunden hertil kan have været nærliggende nok, bl. A. den, at Trampe i Øjeblikket vanskelig kunde gribe ind, da han havde det svenske Centrum, Artilleri og Fodfolk, staaende ligeoverfor sig. Qvast beklagede sig dog senere bittert herover; han synes at have glemt, at Trampe var Schack underlagt og ikke havde nogen Forpligtelse til at attakere, blot fordi Ebersteins Korps gjorde det. Ogsaa den hidsige v. d. Nath, der, som anført vistnok egenmægtigt, havde forladt sin Reservestilling, og som trolig nok kan være bleven irriteret over den slette Modtagelse, han havde fundet ved »Frokosten« hos Svenskerne, synes at have taget Forargelse deraf og yppede i hvert Fald Klammeri med en af

Trampes Rytterchefer, Oberst Hans Friis til Clausholm, hvem han beskyldte for Fejghed.

Hele den højre Fløj af Schacks Korps under Generalløjtnant Hans Ahlefeldt gik derimod frem til Attake omtrent samtidig med Brandenborgerne, Rytterregimenterne yderst tilhøjre. De af disse Regimenter, der stod Vest for den nye (nuværende) Landevej fra Ullerslev til Nyborg, formaaede dog ikke at sætte over de store Grøfter og Tørvegrave, der gjennemskar det side Terræn imellem Vejen og Hjulby Sø; derimod lykkedes det Regimenterne Øst for Vejen — Schacks Ryttere under Oberstløjtnant Jacob Geveke og den unge U. F. Gyldenløves Regiment — at komme Fjenden paa Livet, og der udspandt sig her en livlig Kamp. Henrik Horn, Anføreren for de Svenskes venstre Fløj, Øst for den nye Landevej, optraadte imidlertid her med betydelig Overmagt, og de 2 danske Regimenter kastedes derfor snart i Uorden tilbage i Retning af Hjulby Sø, Gyldenløves Regiment med Tabet af en Estandart. Antagelig har dette Tilbagetog fundet Sted omtrent paa samme Tid som Grev v. d. Naths, efterat Forsøget paa at undsætte Qvast var strandet.

Slagets første Hovedafsnit var udkæmpet; det havde taget lang Tid og var ubetinget faldet ud til Gunst for Svenskerne. Ikke alene havde de sejrrigt tilbagevist alle Angreb paa deres Forsvarsstilling, men de havde endog, trods deres i det Hele underlegne Styrke, set sig istand til med Held paa flere Punkter at bryde frem fra deres Stilling og gaa angrebsvis tilværks. Lykkedes det ikke Eberstein paa yderste venstre Fløj at holde Stand mod Sulzbachs fortsatte Angreb, vilde den danske Kamplinie let staa i Fare for helt at blive oprullet, og Tilbagetogslinien vilde i saa Tilfælde tillige faa den uheldigste Retning, nemlig mod Sydvest, henimod Vindinge Aa. Man forstaar derfor nok, baade at Svenskerne kunde tro allerede at have Sejren i Hænde, og at man fra dansk Side kunde begynde at finde Tilstanden betænkelig. I et Brev til sin Svoger, Hofmarskalk Kørbitz, udtrykker Hans Schack sig saaledes: »En Times.Tid hængte det ligesom i en Silketraad, hvem der skulde vinde«. Det var aabenbart, at der af de endnu urørte Afdelinger af Schacks Korps snarest muligt maatte udføres en kraftig Bevægelse fremad og tilvenstre, hvis der

skulde hidføres et Omslag og paany bringes Ligevægt i Sagerne. Saaledes skete det da ogsaa. Medens Trampe søgte at frigjøre Rytteriet paa Ebersteins højre Fløj — ved hvilken Lejlighed den tapre Tyge Sandberg, Oberstløjtnant i Hans Friis's Regiment Ryttere, blev dødelig saaret — og Hans Ahlefeldt bragte Orden i sine egne Regimenter, blev Hovedstødet foretaget af det Fodfolk, som stod i Centrum af Schacks Korps, nemlig Regimenterne Aloa og Claus Ahlefeldt, Halvregimenterne Meteren og Killegrew; det andet halve Regiment Killegrew, der var afgivet til Støtte for Trampes Rytteri, sluttede sig til dem under Marschen. Under Anførsel af Claus Ahlefeldt, Sir Walter Vane, der kommanderede i den syge Aloas Sted, og Oberst Killegrew, gik dette Fodfolk i tæt sluttede Hobe frem i Stormskridt og kastede Alt overende paa sin Vej. Alle ere enige om at berømme den Fasthed og Orden, hvormed denne Fremrykning udførtes. Især fremhæves den Færdighed, hvormed de hollandske Infanterister behandlede deres Vaaben: Pikenerne deres af et 9 Alen langt Asketræs Skaft og en bred, tveægget Jernspids bestaaende Pike, Musketererne deres alt andet end let haandterlige Luntebøsser, hvormed de skød under Fremmarschen. Efter paa deres Marsch at have renset Terrænet for det svenske Rytteri gik Infanterikolonnerne mod det af Artilleri og Infanteri bestaaende svenske Centrum, der anførtes af Otto Stenbock, og som havde en særdeles fordelagtig Opstilling i Udkanten af Bavnergaards Skov ved den gamle Hovedlandevej.

Dette Angreb endte med det svenske Centrums Adsplittelse og Tilbagegang. Det er uvist, hvor langt Angrebet var ført frem, da der til stor Overraskelse for Schack, som fulgte Fodfolkets Kamp, kom Meddelelse om, at Slaget var vundet paa et helt andet Punkt af Valpladsen. Det var Hans Ahlefeldt[1]), der blandt Dagens mange

[1]) Denne tapre Kriger, Søn af en holstensk Herremand Hans Ahlefeldt og Margrethe, født Buchwald, fødtes paa Stendorf ved Eutin 1624 og døde paa Glorup den 24de Juni 1694. I det prægtige Begravelseskapel, der blev rejst over ham og hans Søn i Odense St. Knuds Kirke, findes en latinsk Gravskrift, hvor man bl. a. læser: »Til evigt Minde om den berømmelige og højbaarne Helt, Hans af Ahlefeldt, Herre til Glorup, Cathrineberg og Anhof, der gjorde sin første

kjække Mænd blev Helten, som førte Sejren hjem. Efter at have bragt Orden i sin Kamplinie, var det lykkedes ham paa en eller anden Maade — hvorledes vides ikke — med sine Ryttere, Dronningens Livregiment og Regimentet Brockenhuus, paa yderste højre Fløj at trænge over de store Grøfter og Grave i det mosede Terræn, der før havde standset ham; pludselig stod han i Flanken paa Henrik Horns Stilling. Det Nærmere ved den Kamp, der nu begyndte og som endte med Horns totale Nederlag, kjendes desværre heller ikke. At den har været haard, og at det danske Kavalleri maa have lagt Kraft ind i sit Indhug, tør man slutte deraf, at Horn, en uforfærdet Kriger, raadede over et fortrinligt Rytteri, der i Tal var Ahlefeldts ikke saa lidt overlegent. Langvarig har Kampen dog neppe været, thi, endnu forinden det svenske Fodfolk havde maattet give tabt ved Bavnergaard, og medens Sulzbach endnu »lystigt tumlede sig« med Eberstein ved Rejstrup, var Horn med hele sit Rytteri vistnok kastet indenfor Nyborgs Volde, udenfor hvis nordvestlige Bastion, paa Markerne ved Ladegaardssøen, Ahlefeldt efter Forfølgningen paany ordnede sine Skarer.

Ved Horns Flugt blev det iforvejen ilde stedte svenske Centrum fuldstændig blottet i sin venstre Flanke, og en frygtelig Sjæbne overgik nu dette fortrinlige Fodfolk, der hele Dagen igjennem havde kæmpet med ikke mindre Tapperhed og Udholdenhed end det svenske Rytteri og væsentlig havde bidraget til, at Indledningsslaget var faldet heldigt ud. Trampes holstenske og jydske Ryttere, v. d. Naths Kroater og Pandurer, Qvasts brandenborgske Dragoner, men forrest af alle Piasczynskis polske Landsenerer, der vilde hævne deres Anførers Død, styrtede sig nu, da Intet hindrede dem, som en susende

Krigstjeneste under romerske Faner som simpel Officer . . . under de kejserlige Bannere forfremmedes til Ritmester; derefter i fransk Tjeneste ved sin Tapperhed steg til Oberstløjtnant; i den svenske Hær naaede en Obersts Rang; endelig gik i den berømmelige Frederik III's Tjeneste for at krone sin i Østerrig, Frankrig og Sverig erhvervede Hæder ved fædrelandsk Daad . . . udmærkede sig ligesaameget ved Mod som ved Kjækhed, ikke mindre i Kampen bag Volde og Grave end ved heldige Udfald . . . hvorfor han, elsket af den forevigede Frederik III, blev forfremmet til Generalløjtnant, derpaa udnævnt til Befalingsmand over Saltø og Dragsholm og senere til Stiftsbefalingsmand over Fyen og Kommandant i Nyborg Fæstning . . .«

Stormvind over den ulykkelige Hob og nedhuggede den bogstavelig talt til sidste Mand. Henved 2000 Mand ialt, heri medregnet Artille-

Hans Ahlefeldt.

riets Konstabler og de Musketerer og Dragoner, der vare fordelte langs Kamplinien, omkom ved dette Myrderi.

Derimod lykkedes det Sulzbach, hvis Stilling nu var alvorlig truet, behændigt og uden væsentligt Tab at unddrage sig Favntaget med Eberstein og i forholdsvis god Orden at bringe sin Rytterfløj tilbage til Nyborg.

Slagets tredie og sidste Akt — hele den svenske Hærs Overgivelse — kunde ikke længe lade vente paa sig. I en Bue Nord og Vest om Nyborg stod Ebersteins og Schacks Hærkorpser opstillede, Øst og Syd om Østerøen laa Ruyters og Bjelkes Eskadrer; fra alle Sider spillede Kanonerne mod Fæstningen, enhver Mulighed for at undslippe var afskaaren den indesluttede svenske Hær. Det ganske haabløse i Situationen stod ogsaa strax klart for de tvende Anførere, Stenbock og Sulzbach, der unddrog sig Fangenskabet ved i Nattens Mulm i aaben Baad at gaa over Storebelt til Korsør, hvor Carl Gustav skal have modtaget dem med den velbekjendte Ytring: »Har Fanden taget Faarene, kunde han gjerne have taget Bukkene med.« Men, selv om Kongen i et Øjebliks Bitterhed har brugt en saadan Ytring, skjønnede han dog, at de havde kæmpet mandelig og i fuldt Maal gjort deres Pligt. Til Sulzbach, der paa Valpladsen havde lagt ualmindelige Evner som Rytterfører for Dagen, overdrog Carl Gustav endog strax derpaa Overkommandoen over den paa Sjælland staaende svenske Hær og hædrede derved sig selv ikke mindre end sin slagne General.

Om Morgenen den 15de November sendte Generalløjtnant Horn, der nu var Øverstbefalende, Oberst Schønleben, Generalauditør Liliencron samt Majorerne Ziegler og Lützow til den danske Lejr for at udvirke Kanonadens Ophør og tinge om en hæderlig Afmarsch. Det blev imidlertid strax betydet dem af de danske Befuldmægtigede, Generalkrigskommissær Ahlefeldt, Generalmajor Trampe, Obersterne v. d. Nath og Greving samt Generalauditør Schneidebach, at der kun kunde være Tale om, at den svenske Hær overgav sig paa Naade og Unaade, saaledes at Officererne gik i Fangenskab, indtil de kunde blive løskjøbte, medens Soldaterne bleve stukne ind i den sejrende Hærs Regimenter. Heste og Kanoner, Faner og Estandarter, Tros og Bagage skulde fordeles som Bytte. Tvungne af Nødvendigheden maatte de svenske Underhandlere gaa ind paa disse haarde

Vilkaar, og ved Middagstid fandt Overgivelsen Sted. 11 Regimenter Ryttere, 4 Regimenter Dragoner, nogle enkelte Musketerkompagnier, 21 Stykker Skyts med tilhørende Vogne og Ammunition, 80 Estandarter, 40 Dragon- og Musketerfaner, et Utal af Armatursager af alle Slags, et stort Forraad af Korn og Levnetsmidler m. v. var Udbyttet af Gaarsdagens glimrende Sejr for de tvende Hærkorpser, der havde fuldført Fyens Gjenerobring.

Mange Slag have været udkæmpede med større Troppemasser, faa med større Tapperhed, intet med et mere afgjørende Udfald.

Beskrivelsen af Slaget ved Nyborg er den sidste i Rækken af Forf.'s Skildringer fra Carl-Gustavs-Fejden, ligesom Slaget selv jo faktisk betegner dennes Afslutning. Det Forsøg, der blev gjort paa at lade Krigen blusse op paany i Norge, fik, som bekjendt, knap 3 Maaneder senere en brat Ende ved den svenske Krigerkonges Død, Natten til den 13de Februar 1660. Freden i Kjøbenhavn den 27de Maj s A. gav Danmark nogen Lempelse i Roskildefredens strænge Vilkaar.

Det havde været at ønske, at Forf. havde havt Lejlighed til at fremsætte sin Opfattelse af Slagets vidtrækkende historiske Betydning; men, som sagt er, de foreliggende Skildringer danne ikke noget afsluttet Hele. De ere Brudstykker af Forarbejderne til et Værk, som Døden hindrede Forf. i at føre til Ende; men disse Brudstykker have saa megen Værdi i sig selv og indeholde saa mange samlede Oplysninger, at Læserne sikkert ikke have fortrudt at have stiftet Bekjendtskab med dem.

Udgiverne nære det Haab, at de have gjort ret i at bevare S. A. Sørensens Navn i Forbindelse med hans Fremstilling af hin haardnakkede Kamp for Danmarks Tilværelse som selvstændig Stat.

INDHOLD

FORTEGNELSE OVER BILLEDERNE

DET NORDISKE FORLAG.

KJØBENHAVN

En illustreret Skildring af

dets Historie, Mindesmærker og Institutioner

af

CARL BRUUN

Med Farvetryk, Kort, Faximiler og flere Hundrede Textbilleder.

J. A. F. i »Politiken«: »Der er næppe nogen Tvivl om, at dette Værks Udgivelse er skredet langsommere frem, end dets Forfatter fra først af havde tænkt sig. Men denne Langsomhed er bleven til en Fordel. Bogen begyndte med først og fremmest at være en smuk Bog, den er nu i Færd med at blive *en i mange Henseender særdeles dygtig og god Bog.*

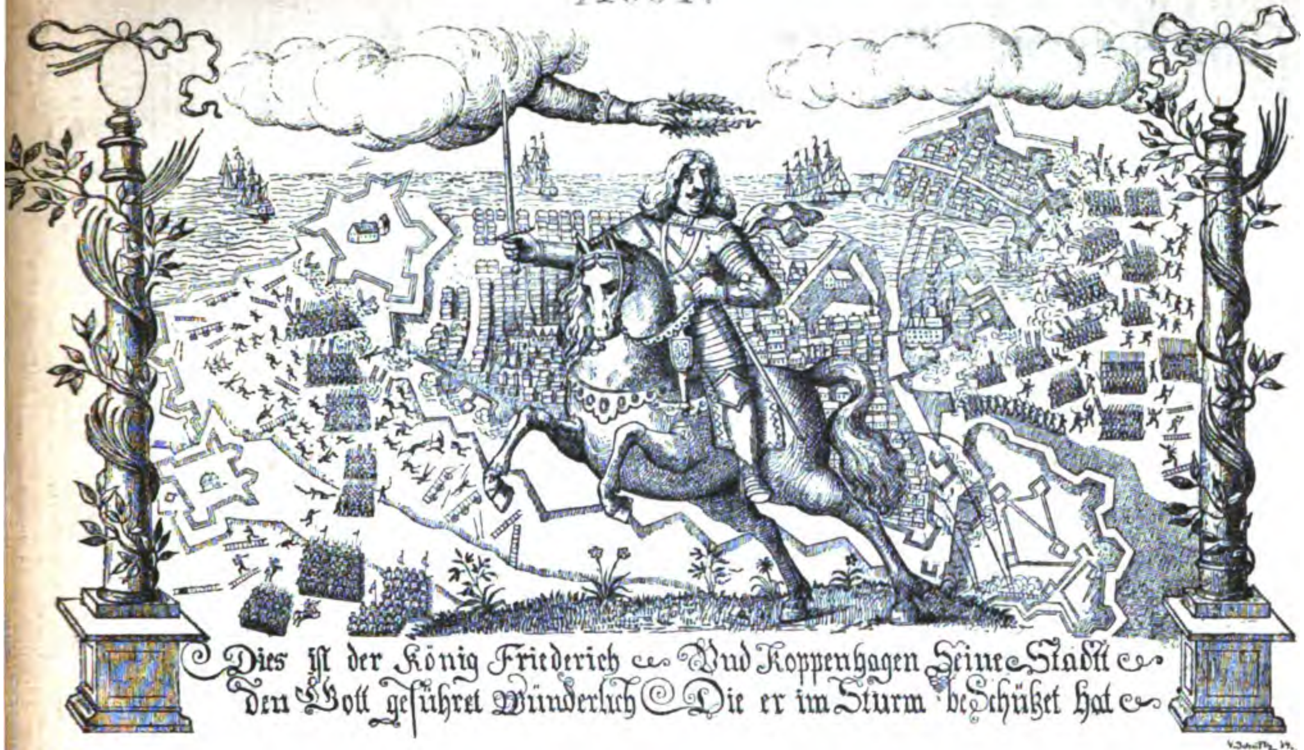
De egentlige typografiske Partier af Bogen, Redegørelsen for Byens Udvidelse, for dens enkelte Bygningers Historie, endvidere Skildringen af de forskellige Erhvervsgrene og de vekslende Smagsretninger i Arkitektur og Moder *behandles meget righoldigt og paalideligt.* Her ind imellem slynger sig ofte *livlige Beskrivelser af de ydre Begivenheder*, der foregik i Hovedstaden, idet Forf. ikke alene har villet fortælle Byens Historie, men ogsaa hvad dens Indbyggere blev Vidne til, selv om det ikke umiddelbart berørte Byen som By. — —

Vi har i det foregaaende kun omtalt Teksten i Hr. Bruuns Skrift, men ved Siden af staa *en Række Illustrationer, der i høj Grad forøge Bogens Værdi.* Der er med Strænghed gennemført det Princip, ikke at give nogen moderne Genfremstilling af tidligere Tiders Monumenter, Personligheder og Tildragelser; man har absolut holdt sig til, hvad der kunde skaffes tilveje fra selve Samtiden. Ved omhyggelig Indsamling og Sigtning af, hvad der paa denne Maade kunde bringes for Lyset, er der skabt et Galleri af Billeder til Kjøbenhavns Historie, som i *bedste Forstand har ladet Værket blive til et Pragtværk.*«

Avisen: »Det foreliggende Værk har baade med Hensyn til Tekst og Udstyrelse *holdt langt mere end det lovede.* Ved Siden af en fortrinlig Tekst indeholder det en stor Mængde ypperlige og værdifulde Illustrationer, saa at vi kun kunne anbefale Fortsættelsen af Værket paa det bedste til den danske Læseverden, hvem der her bydes *et ualmindelig interessant og fængslende Værk.*«

I—II Del Pris 26 Kr. 10 Øre, indb. i Pragtbind 32 Kr. 10 Øre.

Tredje og sidste Del udkommer i ca. 16 Leveringer à 90 Øre.

KJØBENHAVNS BELEJRING 1658

KJØBENHAVN

DET NORDISKE FORLAG

BOGFORLAGET

ERNST BOJESEN

1896

1, piste, 3 portraits
S. C. H.

